

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת ויגש תשפ"ד

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת ויגש תשפ"ד..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... 2
וזהיה כעץ' המשלת התורה הקדושה ותלמידי החכמים ל'עץ' - גוונים..... 2

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים..... 3
מוסף כנגד יוסף..... 3

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים..... 4
"גלות האחרון ובית המקדש השלישי כנגד יעקב אבינו" (מאמר ל'פרשת
השבוע' ו'עשרה בטבת')..... 4

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... 5
אמונתך בלילות..... 5

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן,
מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... 6
ויגש - לתפילה..... 6

יין ישן ששלח יוסף ליעקב..... 6
וכי הוא "מושל" בכל ארץ מצרים..... 6
עשרה בטבת - אורו של משיח..... 6

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'..... 7
הרגעת יהודה את פחדו של יעקב..... 7

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על
הלכות המועדים וחדשי השנה..... 8
זמן תפילת ערבית במוצאי עשרה בטבת שחל בער"ש..... 8

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' מא
פניני עיון בפרשת השבוע..... 8

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב..... 9
למה גזרו תענית צדיקים בט' טבת..... 9

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן
מלכים' וש"א"ס..... 10
ביאור לטעם הזרקא בפסוק..... 10
הדגש על הטף והנשים..... 10

כיצד היה הסימן בעגלות..... מט

הזכרת אומנות האבות..... נא

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים עיה"ק.....נג

ביאורו הנפלא של הבית הלוי לשאלה העוד אבי חי.....נג

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים.....נז

מדוע נשלח דווקא יהודה להקים "בית תלמוד", ראוי שיעשו זאת לוי או

יששכר.....נז

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב.....סא

בי אדוני - האשמה תלויה בי.....סא

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם ומשכן עולם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף

שלו' רמת בית שמש ג.....סד

עשרה בטבת שחל בשבת - ברכת שהכל בתוך הסעודה על השתיה.....סד

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית.....סו

כבוד זקנו ותלמוד תורה בבן בנו.....סו

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד.....סט

הכחשה עצמית.....סט

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית.....עז

גלות מצרים.....עז

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית.....פז

קשר הגעגועים של יעקב עם בנימין ושל הקב"ה עם ישראל.....פז

הטעם שיהודה נשלח לתקן בית תלמוד של הוראה.....פז

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות).....פח

השפעת המעשה.....פח

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל.....צא

כי הם חיינו - ובהם נהגה - בכל מצב.....צא

זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו - על ידי שהוא משלים חלק חבירו.....צד

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד..... צו

עיקרי דיני ערב.....צו

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... צט

מילת עידוד מחיה נפשות!.....צט

פתחי הלכה / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית קא בענין תענית עשרה בטבת שחלה בערב שבת..... קא

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער..... קה

אבל אשמים אנחנו וכו' בהתחננו אלינו ולא שמענו..... קה

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק..... קיב למה יוסף לא קרא קריאת שמע כשפגש את יעקב..... קיב

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה..... קטו האם המנודה ראוי להקים בית הוראה..... קטו

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד..... קיח

מי יעלה בהר ה'..... קיח

חינוך..... קכד

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קכה..... קכה

כבוד תלמידך - כשלך!..... קכה

חידות..... קכז

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... קכח חידה בפרשת השבוע!..... קכח

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'..... קכט

אספקלריא לדרך היומי..... קל

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת קלא
[הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב..... קלא](#)

סיפור..... קלה

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק
קלו.....
[פרק ל"ז "טעות פרוידיאנית שהצילה"..... קלו](#)

סיפור / מתוך המדור 'מעדני מלך' באספקלריא הנוכחי..... קמד
[הגביר ששם בוויטרינה בקבוק שבור..... קמד](#)

אספקלריא לפרשת ויגש תשפ"ד

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
'והיה כעץ' המשלת התורה הקדושה ותלמידי החכמים ל'עץ'
- גוונים

כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה. וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוֹלַע עָלָיו פְּלִיגֵי מַיִם אֲשֶׁר
פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ (תהלים א, ב-ג)

*

במדרשי חז"ל^א מבואר מה שהפסוקים מדמים את התורה הקדושה לעץ:
התורה היא "עץ חיים" שאם עבר אדם עבירה אפילו אם אינו יכול ללמוד תורה ואף
לקרוא דברי תורה אין יכול, "יחזיק" בעץ התורה ויחיה.
וכעין זה בזהר הקדוש^ב: "עץ חיים" זאת התורה, שהיא אילן עילאי גדול וחזק.

*

לשון ה"חרדים" (רבי אלעזר אזכריני) ברוח זו: העולם - ים סוער, הגוף - תל עפר בתוכו,
הנשמה - איש עומד על התל, ועץ החיים נטוע עליו. אם הוא חכם לב יתחזק ויתקשר
באילן, כי היום או מחר יכו בחזקה גלי הים בתל ויהרס, ואם לא יהיה הוא נקשר באילן
ישטפו בתל. היינו דכתיב "עץ חיים היא וגו'" וכו'.

וכלפי ההחזקה בעץ התורה היה אומר רבי אליהו לאפיאן זצ"ל^ד: "עץ חיים היא למחזיקים
בה ותומכיה מאושר": נאמר למחזיקים "בה" - התורה היא עץ חיים למי שיודע שהוא
מחזיק "את עצמו" בתורה, אבל "ותומכיה" מי שחושב שהוא מחזיק את התורה בתמיכתו,
הוא אמנם "מאושר", אבל עבורו התורה אינה "עץ חיים".

*

עוד כתב ה"חרדים" בדימוי התורה לעץ:

על האדם לבחור מצוה אחת שבה יחזיק במיוחד בכל הכח. שכללות התורה, שהם תרי"ג
מצוות, נקראים עץ חיים - ככתוב 'עץ חיים היא', והאוחז ענף אחד מן האילן היטב, אוחז
בכולם, שכולם גוף אחד.

^א מדרש תנחומא, וישלח ט, ובדומה בויקרא רבה [קדושים] ריש פרשה כה.

^ב ויקרא נג, ב, תרגום.

^ג פרק סו (עח).

^ד לב אליהו, שביבי לב, אות מג.

מה שאין כן אם יבוא לתפוס בכל הענפים יחד שלא יתפוס כלום [על דרך תפסת מרובה לא תפסת].

*

בעל ההפלאה^ה מפרש את דימוי התלמיד חכם לעץ:

והיה כעץ - שגדל והולך.

שהפסוק מציין את התקדמותו, כמו שאמר "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה" ודרשו חז"ל (ע"ז יט,א) שקודם שעמל בה נקראת "תורת ה'", ואחר שעמל בה נקראת על שמו - "תורתו". ובא לומר שגם כאשר עולה לו קושיא בלימודו נועדה קושיא זו רק כדי שיתגבר עליה ויחכים יותר. עד כאן דבריו.

יש להטעים שכך היא הדרך, שהשגת חידושי התורה באים על ידי הקדמת קושיא, ועל דרך דברי הזוהר הקדוש (שמות קפד ע"א, תרגום): שלא מתישבים דברי תורה אלא שם, שאין אור אלא אותו היוצא מתוך החשך.

*

ומבאר בעל ההפלאה את המשך הפסוקים: **לא כן הרשעים - הרשעים הם להפך, כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח - שה' מעלה להם קושיות במטרה הפוכה, כדי לדחותם ולהפילם, על כן לא יקומו רשעים במשפט - שלעולם מטעהו השי"ת בספקות, ולא יקומו חטאים - חסרונות וספקות - בעדת צדיקים, [יא"ק: שאם יש להם קושיא אין לה "תקומה", כי היא ניתנה להם כדי שיתגברו עליה, כנ"ל] כי יודע ה' דרך צדיקים - ללמד ענוים דרכו, להביאם לידיעת המשפטים, ודרך רשעים תאבד - כדי להאבידם.**

ונראה לבאר על פי דבריו גם את תחילת המזמור: **אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים - לשמוע בקול יצרו שמפתהו (כמו שכתב שם): "למה תבלה את זמנך, הרי במה שאתה מחפש תירוץ אין כוונתך אלא ליישב את דעתך מן הקושיא, וביכולתך לומר איזה דוחק ולהמשיך הלאה", ובדרך חטאים - "חסרונות", כלומר קושיות - לא עמד - אינו מניח לעצמו להתעכב, אלא מתאמץ למצוא תירוץ אמיתי, ובמושב לצים לא ישב - להתבטל מן התורה בכך שיתרשל מלחפש תירוץ (על דרך דברי חז"ל במסכת אבות פ"ג מ"ב)**

*

ורבי ירוחם זצ"ל היה אומר^ו בדימוי תלמידי החכמים לעצים:

כשם שיש להעריך עצים 'צומחים' ולא עצים 'גדולים' שכומשים והולכים, כך יש להעריך את החותרים לגדול יותר מהגדולים שאינם חותרים.

^ה פתחא זעירא לכתובות, אות כו.

^י וראה עוד בזה"ק בראשית קסה ע"ב ושמות יב ע"ב: חכמה מתוך טפשות.

^י רבי ירוחם הלוי ליוואוויץ ראש ישיבת מיר, דעת תורה, פרשת דברים - ביאורים, עמ' צב. ע"ש מיסוד דברי ר' ישראל מסלנט.

אאזרך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

מוסף כנגד יוסף

וילקט יוסף את כל הכסף (מז, יד)

יוסף ביסוד

מידתו של יוסף היא יסוד, והתבאר בספר הליקוטים (פר' וישב) שנקרא 'כל', בסוד וילקט יוסף את כל הכסף, כי נודע ש'זהב וכסף', מורים על גבורה וחסדי, ו'הכסף' היינו ה' מידות החסדים. וכל חסד כלול בו עשרט, ונמצא שהם חמשים, וזו גימטריא כ"ל, ולכן נאמר וילקט יוסף את כל הכסף, כי כל החסדים נכללים ביוסף שהוא היסוד.

והנה בסדר המידות נקרא מידת היסוד 'כל' כאמור (דה"י א' כט יא) 'לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כי כל בשמים ובארץ' ותרגומו 'דאחיד בשמיא וארעא', והיינו כי מהותה של מידה זו הוא לקשר ולחבר בין שני קצוות, שמים וארץ, הם רוחניות וגשמיות. ולכך שמה 'יסוד' כי על יסוד זה עומדת מגמת הבריאה, להמשיך את החסד המושפע ממידת כתר העליונה, ולגלותו על הנבראים בארץ, ובפרט זה יש ביסוד תוספת על כל הקודמים ומשפיעים לו, כדלהלן.

הנהגתו של יוסף הצדיק היתה מרכבה למדה זו, כאמור (שהש"ר ד כה) 'יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה ונגדרו כל הזכרים בזכותו', וכיון שכל אשר ארע ליעקב ארע ליוסף, ולא מצינו ביעקב את הנסיון של אשת פוטיפר שארע ליוסף, בהכרח שבנסיון זה שימש כחד גופא עם יעקב, ולכן אז ירדה דמות דיוקנו של יעקב לתוך טומאת מצרים, ובכך זכה להמשיך את הקדושה העליונה על כל רבדי הארץ, ולצרף אל העליון אף את חלקי הקודש שבתוך החומר.

יוסף ומוסף

וזה לשון שער הפסוקים (פר' יתרו) 'ביום שבת בתפלת מוסף, אז יוסף שהוא היסוד הנקרא זכור, עולה ומתעלה למעלה למעלה, עד ששואלים עליו משרתיו אי"ה מקום כבודו להעריצו. ולכן אנו אומרים במוסף אי"ה מקום כבודו'. ואם תחליף י' של יוסף, באלפ"א

^ח כי ה'כסף' הוא מגזרת 'כיסופין', שעניינם הוא חיבור התעלות ודבקות, ואילו ה'זהב' משמעו לשון תביעה 'זה הב', והתביעה תלויה בדין.

^ט כי כל מידת חסד היא הוי"ה אחת, ובה עשר אותיות של המלוי, והם עשר ספירות הנכללות בכל חסד מהם. ומבואר יותר בפע"ח (שבת כ) 'המוסף הוא ביסוד כנודע. ואנו אומרים בו, אי"ה מקום כבודו. והנה כל זה רמז בפסוק זכור א'ת יום ה'שבת, ר"ת אי"ה, וקודם לו בא תיבות זכור, ורמז הזכר דהיינו בחי' יסוד. והנה יסוד הוא יוסף העולה עם הוי"ק דז"א, לכן תיכף אחר אי"ה אנו אומרים מקום כבודו, והענין הוא, כי המוסף שהוא היסוד הוא הזכר, ואם תחליף אות י' ביוסף בא"ת ב"ש, יהיה מוסף, כמנין מקום, הרי רמזו זכור הוא יוסף.

בית"א דא"ת ב"ש, באות מ', יהיו מוסף, ובכך יוסף ומוסף יהיו שוים, ויש להתבונן מהיכתי תיתי להחליף אותיות אלו בא"ת ב"ש.

ובשפת אמת (וישב תרנג) כתב שלשה מעלות בתפילת מוסף על תפילות החול, ששלשתן שייכות ליוסף, א. בימי החול התפילות קובעות חיבור בין שני העולמות. ובשבת מתגלה הנהגה עליונה למעלה מהטבע, והיא בחינת יוסף הצדיק, שהוא למעלה משלש בחינות שבימי המעשה. ב. שלשת התפלות בכל יום הם לתקן הנפש רוח נשמה שבאדם לדבקם בשורשם. ובשבת תפלת מוסף על נשמה יתירה, ועל שם התוספת נקראת 'מוסף'. ג. הקרבנות במקדש היו מעלין הכל לשורשו, ובשבת קרבן מוסף שהוא למעלה מעולת התמיד, והוא מבחינת יוסף למעלה מסדר הטבע. וכדי להבין את יקרת דבריו יש להוסיף להם נופך.

וראש לכל הוא, כי מצינו שיוסף נוסף על האבות, ככתוב בברכת יוסף (להלן מט כד) 'משם רועה אבן ישראל', ופירש רש"י שהוא נוטריקון אב ובן, ואמרו (זהר ח"א רמז:ז) שיעקב שהיה שלם בכל, הוריש ליוסף את כל השבח, יותר מכל האבות, והיינו שבחינת יוסף כוללת את כל קדושת הנר"ן שקדשו שלשת האבות, וכללותה נחשבת תוספת להם, כדלהלן.

מוסף - תוספת הארה

הגר"א (תיקו"ז כא, מט:) כתב, שבכל יום שיש בו תפילת מוסף, יש לאדם נשמה יתירה, והיא הארה הבאה לו מהארת הבאה ע"י היסוד, והנשמה ניכרת לפי התפילות, וכשיש תפילה נוספת, בהכרח יש באדם נשמה יתירה משאר ימי חוליא.

והוסיף לבאר (יהל אור ח"א כד:, תיקו"ח כב:), שמהותו של היסוד, הוא שאינו כשאר המידות שכל אחת היא שורש למידתה, אך היסוד אינו שורש של מידה מיוחדת, אלא בו מתקבצים אורות החסדים והגבורות שבהם התפשטה הדעת, ולכן היסוד נקרא 'מוסף' כי כל עניינו הוא המשכת כח הדעת, שהיא מתווספת בו וממנו כל קיומהיב.

והלשם (ביאורים, מטי ולא מטי ד) הוסיף ביאור, כי היסוד כשהוא בלא זוג הרי הוא נקרא 'מת', וחיותו היא בעת הזווג, כי אז הוא מתחדש ונולד מכח תוספת אור שנוסף בו מהמוחין, ונמצא שכל עיקרו נעשה רק ע"י תוספת אורה, ועל כך נקרא 'יוסף' מלשון הוספהיב.

נמצא איפה שכל כוחו של היסוד, הוא בהיותו מקבץ את כל גווני אורות המידות העליונות, ולכך אף שאין לו כח עצמי, הרי הוא יכול להטביע את עוצם הקדושה אף בחומר, ותוספת זו גילה יוסף בעמידתו בנסיון, שבהיותו חד גופא עם יעקב, הוא יכול

יא וכעין זה כתב רמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ו אות יז) 'בימי הקודש נוספת תפילה כנגד קרבן המוסף, והיא בבחינת השפע הנוסף ביום ההוא, כפי בחינת קדושתו ועניינו'.

יב וראה ביהל אור (שם) שהדעת הוא יסוד של פרצוף שלמעלה, ועוד כתב (תיקו"ז כא, ג.) שכל התוספת שמקבל מהספירות היא לצורך הזווג עם השכינה.

יג ולכן כל מי ששימש כמרכבה ליסוד נקרא בתואר 'נער', כגון יוסף הצדיק ויהושע בן נון ושמואל, ואף על מט"ט נאמר 'נער הייתי' כמבואר במבא שערים (לולב). והגר"א (ספד"צ נד:, תיקו"ז ע, קלט.) כתב ש'זקנים' היינו חג"ת, שנאמר 'אברהם זקן' 'כי זקן יצחק' וביעקב 'יש לנו אב זקן'. ואילו נה"י נקראו 'נערים'.

להמשיך בעבודתו את קדושת יעקב למצרים, אף שיעקב מצד עצמו אמר 'אל תקברני במצרים', כי כח היסוד הוא לרדת אל החומר, ואף להעלות ממנו את חלקיו הראויים להצטרף לעליון.

מוסף שבת בסדר תשר"ק

וזה הוא עומק הטעם שהעמידו את 'מוסף' כנגד 'יוסף' בא"ת ב"ש, כי הנה עניינו של א"ת ב"ש מבואר בזהר (ח"ב קלב:): שהוא מנין דסליק ונחית, והיינו שבתחילה עולה א' ב' ג', ואחר כך יורד מאות ת' לש' ומש' לר', וזהו עניינו של יוסף, כי מחד היסוד ממשיך שפע משרשו, וזהו בסדר עולה, כי על ידו המקבלים מתקדשים ומתעלים, אך כיון דהוא אחד בשמיא וארעא, הוא פועל גם בסדר יורד, דהיינו בהשבת הכל לשרשו, שם הוא מתבטל ונאפס אל מקור הקודש. ונמצא ששמו של 'יוסף' תואם לשם תפילתו 'מוסף', כי י' ד'יוסף' היא האות האחרונה בה ניכר הסדר העולה, ואילו מ' ד'מוסף' היא האות הראשונה בה ניכר הסדר היורד [בעוד כ"ל הן בהשוואה אחת, כי 'כל' הוא שם היסוד]^י.

ושני הצדדים אחוזים זה בזה, כי המוסף ביום השבת מגלה איך ביום זה מידת היסוד מממשיכה את הארת הכתר אל הנבראים, וכאשר היא נחתמת ונטבעת בהם, הרי ממילא היא חוזרת ועולה ומעלה עמה את הנבראים אל מידת הכתר, בה שורש כל השפעת ההטבה, ולכך תפילה זו נקראת 'מוסף', כי כח העלאה זו, בא מתוספת הארת הכתר ביסוד^{טו}.

ולכן תוספת התפילה בתפילת מוסף של שבת, שהיא 'תקנת שבת', נסדרה בסדר של תשר"ק, כי כאמור תוספת האורה המתגלת בתפילת מוסף, בכוחה להעלות ולחבר את הארץ לשמים^{טז}, וזו הוראתו של סדר של תשר"ק בו הנבראים שבים להתעלות אל שורשם העליון^{יז}.

קדושת אי"ה

וכן מוסיפים במוסף שבת לומר בקדושה 'אי"ה מקום כבודו', והיינו כי בכל עת ידוע שמלא כל הארץ כבודו, אך כאשר בשבת נמשכת הארת הכתר ביסוד, ומתגלה הייחוד, אזי המקום

^י וכבר נודעו דברי הגר"א (אליהו רבה כלים פ"ל) שבא"ת ב"ש י"ם תחילה ואחר כך כ"ל, כי כל שבים טהור ובארץ טמא, ואילו בתיבת 'כלים' כ"ל תחילה ואחר כך י"ם, ולכן שנינו שם 'אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה', ומבואר כי אף שתיבת כ"ל היא יסוד, הרי מצד ירידתו נחשב טמא, אך בצד עלייתו נעשה י"ם, והוא טהור.

^{טו} וזו היא גם מהותה של תוספת נשמה יתירה בשבת, כמו שכתב רש"י (ביצה טז). שעל ידה אוכל ושותה ואין נפשו קצה עליו, והיינו שהנשמה קצה בריבוי הגשמיות של אכילה ושתייה, אך כאשר היא חלה בהם ומקדשתם ומעלתם לשמש אל הקודש, שוב הם נעשים חלק רוחני, ולכך אינה קצה בהם. וראה באבודרהם (תפילת ערבית של שבת) שמוסף הוא כתוספת כתובה שנותן החתן לכלה, ולהאמור כוונתו היא, שכשם שהתוספת אינה מצד חיובו הקבוע, אלא היא מורה על חפצו לתת, וזו תכלית הנישואין, כך גם המוסף מורה על חלות שפע שלשת התפילות הקבועות.

^{טז} וראה פע"ח (שבת כ) ובסוף כל הא"ב יאמר מנצפ"ך, דהיינו מ'סיני נ'צטוו צ'וויי פ'ועליה כ'ראוי. אכן נוסח אשכנז כתוב במחזור ויטרי, ובו רק מ'סיני נ'צטוו, כי הן שני הגבורות העיקריות הצריכות מיתוק.

^{יז} והאירני הג"ר קלמן יורמן, שלא מצינו עוד נוסח תשר"ק בתפילות [זולת בסליחות] אלא ביום הכפורים, בפייט יעלה תחנונינו, ושאת לפי שהוא יום קבלת לוחות שניות שהן שורש תושבע"פ [ולכן אומרים בו 'אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה', ס"ת עקיבה], והיינו כאמור, שסדר תשר"ק בא לצרף את גילוי הנבראים אל שרשו.

עומד לשאלה, ולכן יש שפותחים את אמירת קדושת מוסף ב'כתר', ואף לנוסח אשכנז, שאין אומרים כתר, הרי אומרים 'נעריצך', על שם הכתוב 'והקדישו את קדוש יעקב ואת אלוקי ישראל יעריצו'. וביאר הגר"א (בסידור אשי ישראל, באבני אליהו שם), שכוונת קדושה זו היא למסור עצמו על קדושת ה', וזה הוא 'יעריצו' ו'נעריצך', ומסירות זו נובעת מגודל הקירבה הנגלית בהארת הכתרי"ח.

תפילת מוסף כ'תפילה לחבקוק'

והנה כבר הובא (פר' מקץ) שהזהר ביאר את סדר דרגותיהם של שלש תפילות מיוחדות שהוזכרו בכ"ד ספרים, והן 'תפילה למשה', 'תפילה לדוד', 'תפילה לעני'. אכן מצינו עוד (חבקוק ג) 'תפילה לחבקוק הנביא על שגיונות', וכתב הגר"א (אד"א שם) ש'תפילה למשה' כנגד שחרית, 'תפילה לדוד' כנגד מנחה, 'ותפילה לעני' כנגד מעריב, כי בערבית אין ציצית ותפילין, ו'תפילה לחבקוק' היא נגד מוסף. וכמו שבנוסח המוספין מתחיל 'ומפני חטאינו' כך הוא אמר 'על שגיונות', היינו ששגג על שהטיח דברים כלפי מעלה.

והיינו שהטחת דברים כלפי מעלה שייכת רק ב'תפילה' שהיא דרך פילול, אך תפילת מוסף באה מצד הארה ממידת כתר עליון, וכולה המשכת טובהי"ט, וכיון שאין בה בקשה, הרי לא שייך בה צד של הטחת דברים, ולכן יש בה תיקון ל'שגיונות' של הטחת דברים.

ואכן אמרו חז"ל (תיקו"ח י). ששלשת התפילות עם מוסף הן כארבעה סוסים, וסוד הדבר בתפילת חבקוק, שאמר 'כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה', וביאר הגר"א שהכוונה לארבע חיות שבמרכבה דקוב"ה, ונקראו סוסים, כי התפילה היא עת מלחמה, ונאמר (משלי כא לא) 'סוס מוכן ליום מלחמה', והיינו שלנצחון במלחמה צריך שיהיו כל הכוחות מצורפים יחד כ'מרכבה', ולכך צריך את צירוף המוסף לשאר התפילות, כי בעוד כולם נמשכות משלשת שורשי ההנהגה, הרי רק במוסף נכללים כולם יחד ביסוד דאחיד בשמיא וארעא^{כא}.

תפילה רביעית כנגד יוסף הרביעי לאבות

והנה הגר"א (אד"א במדבר כג י, מהדו' ה) כתב שיש ארבע בחינות בשבת, א' שבת בראשית. ב' שבת מצרים, שבחר להם משה במצרים. ג' כנגד שבת לעתיד לבא. ד' נגד קרבנות המוספין. והן ארבע תפלות, אתה קדשת נגד שבת בראשית. ישמח משה ושני

^{יח} אך חלוקה קדושת מוסף שבת משאר מועדים, כמו שביאר הגר"א (תיקו"ח ע, קלט:), שבמוספי יו"ט אומרים 'אדיר אדירנו', כי בו 'כתר יתנו לך ה' אלקינו המוני מעלה, דהיינו מלאכים שהם ביצירה, אבל בשבת מתגלה הבריאה ולכן אין חטאת במוסף שלה. ואמנם יש כמה דרגות בהארת כתר, ולכך אף בראשי חדשים מסירים את התפילין לפני מוסף, כי בו יש שפע הארה מכתר, והוא למעלה מן התפילין, ואין צורך באות של התפילין, כמבואר בפע"ח (שער ר"ח ג), וראה מ"ב (סי' כ"ה ס"ק ס"א).

^{יט} כמבואר לעיל (פר' וישב) שעניינו של יוסף אינו בתפילה לקבל, אלא בבטחון שלם ודבקות אל המשפיע.

^כ וביאר שבמרכבה יש ארבעה סוסים, שנאמר (מלכים א' י כט) 'ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף, וסוס בחמשים ומאה'. וכבר כתב כן הרמב"ם (מור"נ ח"א פרק ע) שכלל הבהמות הנרכבות יקרא 'מרכבה', וכיון שכסא הכבוד נושאות אותו 'ארבע חיות', לכן קראוהו חז"ל 'מרכבה', לדמות ב'מרכבה', אשר היא ארבעה אישים.

^{כא} ובביאורי אגדות (מגילה ו). כתב שיש ארבע דרגות בשמות המלכות, כתר מלכות בחד, והן שנים, ואחד מוסף שבת, ושבת כוללתן בארבע קרבנות [שני תמידין, ושני כבשים למוסף], וכן בארבע תפלות.

לוחות הוריד בידו נגד שבת מתן תורה. אתה אחד נגד שבת לעתיד לבא שאז יתיחד שמו של הקב"ה. תכנת שבת נגד מוספי הקרבנות. ועיקר הקרבנות המה בארץ ישראלכב.

ומבואר שענין המוסף הוא להוסיף קדושה בארץ, כשם ששלשת האבות המשיכו את שלשת שרשי המידות העליונות והורידו את קדושת השכינה לעולם, אך עדיין הוצרך כוחו של יוסף להטביע את חותם הקדושה על הארץ, ואף במצרים שהיא ערות הארץ, וכך בתפילות, אחר שלשת התפילות הקבועות, צריך את המוסף כדי לגלות את הייחוד בפועל, עדי תתקדש הארץכג, ולכן בכל מוסף נקבעה התפילה שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנוכד.

ועומק הענין מבואר באורך בדברי הגר"א (ח"א ברכות נד:), שכשם שחטא הראשון כלל שלשה פגמים, וכולם נשרשו ברביעיכה. כך גם בתיקון, כל שלב נמשך בשלשה העומדים בנסיון, אף שאין להם שייכות לקלקול, וכשהם ממשיכים את המידות העליונות, חל התיקון ברביעי המקבצםכז, ולכך התנסו האבות ויוסףכח, ובזכות זו התקיים בהם 'בחבלי אדם אמשכם, בעבותות אהבהכח, וכל ירידת יוסף למצרים היתה כדי להמשיך בה את תוספת הקדושה, ובכך להעלות ממנה את חלקי הקדושה אל מקומם בארץ ישראל.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

כב אכן בביאורו לחבקוק (ב ח) כתב שארבעת רגלי המרכבה הם אברהם יצחק יעקב ודוד, וכנגדן מחנה שכינה ומחנה לוייה ומחנה ישראל, וארץ ישראל, ואילו למבואר כאן הרי יוסף הוא הרביעי, ותוספת זו היא כנגד ארץ ישראל. אמנם הענין הוא אחד, כי כח ההמשכה הוא ביסוד, וחלותו הוא במלכות. וכענין תרי משיחין, שמשיח בן יוסף הוא המכין כסא לדוד, עד שיתגלה כתר מלכות, במלכות בית דוד.

כג וראה דברי הגר"א (תיקו"ח לג.) שת"ת כולל יסוד מצד השכינה, ושלשת התפלות הן חג"ת עם מוסף ביסוד. כד ובספד"צ (פ"ד ד"ה ויראו בני) כתב הגר"א שלכן משיח בן יוסף הוא המכניס את ישראל לארץ, כי יהושע ושלמה בדרגא דסיהרא, יהושע בדרגא דדכורא מיוסף, לכן תיקן דכורין, ושלמה מסטרא דנוקבא מיהודה, לכן תקן נוקבין, כידוע בסוד יוסף ויהודה, יסוד ומלכות, ובסוד משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

כד שלשת פגמי חטא עץ הדעת, 'כי טוב העץ למאכל, ותאוה לעינים, ונחמד להשכיל', וביאר הגר"א (ישעיהו ה כ) שיש שלשה דברים שאדם טועה בהם, 'טוב, ערב, ומועיל', וא"כ 'טוב למאכל', היינו שהפרי טוב בעצם, 'תאוה לעינים' העיניים סרסורי הלב, והם מדמים לרואה את הדבר כערב לחיך, אף שאין הראיה יכולה להבחין בטעם, אלא שהתאוה משבשת המחשבה. 'נחמד העץ להשכיל', היא הקנאה, כאילו יש דבר שנחסר ממנו, כאמור 'כי ביום אכלכם ממנו, והייתם כאלוהים יודעי טוב ורע', וכולם נכללו ב'עץ הדעת טוב ורע', כי עצם העץ הוא בתערובת טוב ורע, כי הוא כולל את שורש כל הספקות והטעויות, וע"י החטא נקלט הרע באדם ובעולם.

כז ושורש הכל בשם הוי"ה, כמבואר בזהר (רע"מ ח"ג רמז:), שהמלכות היא רביעית ליה"ו, והיינו שבסט' דדכורא ג' אותיות יה"ו בדכורא, וה' תתאה בנוק'.

כח הגר"א בהגר"א ביאר שהאבות עמדו בנסיונות, אברהם כפר בע"ז, יצחק פשט צוארו בעקידה ותיקן שפ"ד, יעקב לא ראה קרי מימיו (יבמות עו.), ותיקן ג"ע, ויוסף תיקן לה"ר, כאשר לא גילה לאביו את מעשה אחיו.

כט בעמדם בנסיונות תקנו ג' פגמי חטא עץ הדעת, שאינם חטא שלהם, אלא שהאבות היו סיבה לחדש את החיבור אל הקב"ה [כאמור (דברים לב ט) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, ופרש"י יעקב הוא השלישי באבות, המשלש בשלש זכיות, זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו, הרי שלשה, כחבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים]. ומצד זכות האבות נשלמה השלשלת לחבל עבות אחד, אך חטא השבטים ויוסף בלה"ר גרם פירוד ביניהם ונעשו 'חבלי', ורק אחר שתיקן יוסף את החטא, ירד יעקב בעבותות אהבה.

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"גלות האחרון ובית המקדש השלישי כנגד יעקב אבינו"
(מאמר ל'פרשת השבוע' ו'עשרה בטבת')

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַנְּנִי (מו, ב)
א [בגמרא בברכות (כו, ב) מובא מחלוקת האם התפילות (שחרית, מנחה, מעריב) "אבות תקנום" או "כנגד קרבנות תקנום".

והנה לפי הצד ש"כנגד קרבנות תקנום" מובן מדוע "תפילת ערבית רשות", כי תפילות שחרית ומנחה שנתקנו כנגד ב' התמידים לכן המה חובה, ומשא"כ תפילת ערבית שנתקנה כנגד איברים ופדרים לכן היא רשות, וכפי שמבארים המפרשים שגם האיברים והפדרים אינם חובה בעצם.

אך לפי הצד ש"תפילות אבות תקנום" ויעקב הוא זה שתיקן את תפילת ערבית, מדוע נשתנה תפילתו של יעקב שהיא רשות, מתפילתם של אברהם ויצחק שהם חובה.

עוד העירו המפרשים, לפי הצד ש"תפילות אבות תקנום", מדוע אברהם שתיקן את התפילה הראשונה ביום, לא תיקן את תפילת ערבית, שהיא לכאורה התפילה הראשונה בסדר היממה (ע"פ מש"נ "ויהי ערב ויהי בוקר").

"בית ישראל" - השוכן אתם בתוך טומאותם

ב [לצורך ביאור הדברים, נקדים במאמר חז"ל (פסחים פח, א) שאומרים: "מאי דכתיב (ישעיה ב, ג) "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו'". אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק?! אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר (כב, יד) "אשר יאמר היום בהר ה' יראה". ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר (כד, סג) "ויצא יצחק לשוח בשדה". אלא כיעקב שקראו בית שנאמר (כח, יט) "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל".

ועלינו להבין, מה מבטא הביטויים הללו של "הר" "שדה" ו"בית"?

ומבאר בעל הנתיות המשפט (מילי דאגדתא ד"ה ברכות), שהנה ידוע שישראל נקראו "בית" כמו שנאמר "בית ישראל", וקודם יעקב לא היה השם יתברך עמנו בתמידות להיות שוכן בקביעות, רק במדרגת הרואה, שהעומד למעלה רואה למטה והעומד למטה אינו יוכל לראות למעלה.

וזוהו שאמר הכתוב (כב, יד) "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה", כלומר שאברהם לא קראו רק "ה' יראה" כלומר, שהוא רואה אבל אנו לא יכולין לראותו. וממשיך הכתוב

"אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ודרשו חז"ל (חגיגה ב, א) "כשם שבא לראות כך בא ליראות", ואנחנו רואים אותו כשם שהוא רואה אותנו.

ויצחק קראו "שדה", וההבדל בין "בית" ל"שדה", שהבית זה דירת קבע שיושב שם תמיד, משא"כ שדה שאין בו בקבע רק לפעמים יוצא ורואה בשדה. וכך היה בזכות יצחק שלא היה השכינה אתנו בקביעות.

אך בזכות יעקב שכבר נשלם הזכות של כל הג' אבות, עשאו הקב"ה לבית לקבוע דירתו אתנו כמש"נ (ויקרא טז, טז) "השוכן אתם בתוך טומאתם", ומכונים ישראל בשם "בית" (עכ"ד).^{כט}

ומבואר מדבריו, שבזכותו של יעקב יש לנו דירה קבועה, השוכן אתם בכל מצב גם בתוך טומאתם.^ל

"ויאמר אלוקים לישראל במראות הלילה"

ג] ודבר זה מפורש בפרשת השבוע פרשת ויגש.

וכפי שכותב המשך חכמה דברים נשגבים לא לבאר מה שנאמר (מו, ב) "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני" - שהנה אצל אברהם ויצחק לא מצאנו שהקב"ה נתגלה אליהם במראות הלילה, רק כאן אצל יעקב.

והטעם מבאר המשך חכמה, שכאן מפני שהיה מוכן יעקב לצאת לגור בחוצה לארץ, לכן בא אליו התגלות אלקית בלילה, להראות שגם בלילה, בחשכת הגלות, השכינה שורה בישראל, וכפי שאמרו (מגילה כט, א) "גלו לבבל שכינה עמם". וזהו שנאמר (תהלים כ, ב) "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב" - אלוקי יעקב שנגלה אליו בלילה בגלות, שהוא כנגד יום צרה.

ועפ"ז כותב המשך חכמה ליישב מדוע אברהם לא תיקן את תפילת ערבית שהיא בתחילת היממה. כי בדוקא אברהם ויצחק תיקנו את התפילות ביום ויעקב תיקן את התפילה של הלילה, שהיא כנגד האיברים ופדרים^{לב} שג"כ רק הם קרבים בין ביום ובין בלילה.

^{כט} יש לצרף בזה מש"כ היערות דבש (ב, ד), שאברהם ויצחק חשבו שביהמ"ק לרוב קדושתו אינו ראוי רק לשרידיים ולא לכל העם, וגם זה רק בזמן מהזמנים כאשר הוא באמת קדושת קדש הקדשים וכך חשבו על כל הבית. ולכן קראוהו "הר" ו"שדה" שמורה שהוא מובדל מישוב בני אדם. אך יעקב שישן שם השיג ברוה"ק שזה יהיה בית לכל הבאים ושם יקבל ה' תפילתם וכמו שאמר "כי זה שער השמים" (עי' ברש"י שם). וכן שלמה אמר (מלכים א ח, מא) שגם נכרי יכול לבוא לשפוך שם שיחו לפני ה'. ולכן קראו בית מקום מוכן לבני אדם ליוצא ובא שמה.

^ל ומוסיף הגר"י הוטנר (פחד יצחק סוכות מאמר קיד), שההבדל בין הר ושדה לבית, ש"הר" ו"שדה" הם פרוצים ליציאה - ולכן כנגד זה יצאו ישמעאל ועשו מאברהם ויצחק, לעומת "בית" שגדור מכל צדדיו, ולכן בחינת בית הוא כנגד יעקב שהיתה מטתו שלימה. ואכן כבר ביארנו במקו"א בשם המפרשים, שרק מיעקב ואילך יש את הבחינה של "ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא".

^{לב} בספר פנינו רבינו יחזקאל (עמוד מג) מובא שהג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל אמר "שבלי ספק שנכתבו הדברים האלו ברוח הקודש שהופיע בבית מדרשו של המשך חכמה!"

^{לב} בסוגית הגמ' בברכות מסיקה: "לעולם אימא לך, תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבות".

והנה חז"ל (מו"ק כה, א) אומרים, שאין השכינה שורה בחוץ לארץ רק למי שכבר ראה את השכינה בארץ ישראל. ולכן גם סוף העבודה, כמו הקטרת איברים - מאחר שכבר נשחט ונזרק הקרבן ביום, הוא נוהג גם בלילה.

ומסיים המשך חכמה: ומזה יצא לנו מוסר השכל, שכאשר ישראל אוחזים אל הקבלה הנאותה, והולכים בדרכי ולמודי אבותיכם, אז הישראלי הוא גוי איתן עתיק יומין, אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונו, אז שורה השכינה עמהם גם בחוצה לארץ - גם "בלילה". אבל בזמן ששכחו ברית אבותיהם, ואינם הולכים בדרכיהם, אז כשהם בפני עצמם, הלא 'אין שכינה שורה בחו"ל'! ונסתלקה שכינה מהם, ונתונים למשיסה ולבו, כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק - 'שכבר ראה' והיה דבר ה' אליו (עכ"ד).

ג' בתי המקדש כנגד ג' האבות

דן עוד מצינו מה שכותב המהר"ל (דרך החיים ה, ד), שג' בתי המקדשות הם כנגד ג' האבות.

בית המקדש הראשון היה בזכותו של אברהם, השני בזכותו של יצחק, והשלישי יהיה בזכותו של יעקב.

ומאחר שאברהם ויצחק היו כנגד הבית הראשון והשני שעתידים היו ליחרב, לכן קראו לו "הר" או "שדה", שמורה על חורבן.

וכ"כ האלשיך (בראשית כח, יט), שביהמ"ק הראשון היה בבחינת "חסד לאברהם". השני בבחינת דין ו"פחד יצחק". אך השלישי יהיה בזכות יעקב, שמטתו שלמה ולכן יהיה קיים לעד.

ועפ"ז מבאר האלשיך מדוע אברהם לא תיקן את תפילת ערבית, ואלו דבריו:

"כי הנה ראוי לשית לב, למה שינו הסדר שהיום הולך אחר הלילה בקריאת שמע, וכמאמר הפסוק "ויהי ערב ויהיה בקר", והיה ראוי אברהם יתקן תפלת ערבית ויצחק שחרית ויעקב מנחה, ולא שילך הלילה אחר היום ויתחיל אברהם מהבקר.

אך הוא, כי אברהם התפלל על הבית הראשון שבזכותו, שהיה בבוקר של האלף הרביעי, ולא הועיל לגמרי כי באה שמשו בצהריים. יצחק התפלל במקום שהוא לעת ערב על הבית שבזכותו שיחרב בערב של האלף ההוא באותו מקום, ואחרי כן חשך היום ויהי ערב חשך אפלה, ועל כן תיקן יעקב תפלת ערבית שיאיר לו הבקר אור, כי נפשו לה' משומרים לבקר".

ומוסיף האלשיך, שלכן ביהמ"ק הראשון שהיה בזכות אברהם, חזר להיות הר כבתחילה (וכשראה אותו בתחילה ראהו הר על שם מה שעתיד להיות). אך השני כי המנגד הוא עשו היה יותר קשה מישמעאל "וציון שדה נחרש", כי חרש טורנוסרופוס את בית שני (וכשראהו יצחק ראהו שדה). אך יעקב לא הראו לו הקרקע, רמז המקדש (שזה ראה הר וזה שדה), רק הראו לו הרמז בסולם רוחני מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והמלאכים עולים ויורדים בו, שיורה שבית המקדש יהיה רוחני כו' ולכן קראו "בית" שהוא קיים.

ומוסיף האלשיך (איכה ב, א), שלכן שמונים אלף פרחי כהונה של בית ראשון נפלו ביד ישמעאל (עי' איכ"ר ב, ד), ואילו הבית שני נפל ביד אדום.

"אפשר עברתי על מקום' שהתפללו בו אבותי"

הן דבר נפלא כותב המבי"ט (בית אלוקים שער התפילה פי"ח) לבאר מה שאמרו חז"ל (חולין צא, ב) עה"פ "ויפגע במקום" כי מטא לחרן אמר יעקב "אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי" - שמבואר שכל האבות התפללו שם.

ומבאר, שענין כוונת תפילת יעקב אבינו בזה המקום, הוא תפילה על גלותינו זה האחרון. כי גלות מצרים וגאולתן, היה מצד אברהם אבינו. וגלות בבל וגאולתן מיצחק, וגלות זה וגאולתנו מצד יעקב. וזהו שאמר יעקב "אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי", והמקום הזה הוא בית א'ל והוא ירושלים. דהיינו שיעקב רצה להתפלל "על המקום הזה" דהיינו על הגאולה העתידה.

וכמו שהם התפללו על בנין ירושלים ובית המקדש, ונתקבלה תפילתם בבית ראשון ובבית שני, רצה הוא להתפלל על בנין ירושלים וביהמ"ק העתיד. ולכן היתה תפילתו זאת קרוב לביאת השמש, שהוא רמז לגלות הארוך הזה.

תפילת ערבית רשות

ו] ועפ"ז מוסיף המבי"ט לבאר מדוע "תפילת ערבית רשות" (גם למ"ד תפילות אבות תקנום), ואלו דבריו:

"כי זאת הגאולה שאנו מקוים, היא רשות בידינו בכל יום אם בקולו תשמעו, מה שלא היה כן בגאולת מצרים שנא' בפירוש זמן הגלות 400 שנה, וגלות בבל 70 שנה. אבל גלותנו הוא ארוך מצד וקצר מצד, הקיצור הוא, שכל זמן שנחזור בתשובה לפניו ונשמע בקולו יגאל אותנו. ולכך נסתם הקץ כו', כי לא היה אלא כשלא ישובו מעצמם, אבל אם ישובו מעצמם בכל יום יהיו מובטחים שיבוא הגואל כו'. ובהגיע זמן הקץ אם לא יחזרו בתשובה מעצמם, יעמיד עליהם מלך עז וקשה שיגזור גזירות עד שיחזרו בתשובה שלימה".

וכותב הרמ"ע מפאנו (שו"ת סי' יד): "תפילת ערבית שהיא רשות וקבעה חובה, לפי שלא תקנה יעקב אבינו אלא בגלותו, ובכל גלות שנגלה קצו, רצו מתפללין ערבית רצו אין מתפללין, ואצ"ל בזמן שאין גלות ויש שלום, כי בזאת יתהלל איש חמודות בגולה ומקדמת דנא. אבל בגלות החל הזה שלא נגלה קצו, חובה עלינו להרבות בתפלה, לפיכך כשנפלה מחלוקת בתפלת הערב, תקף אחר החרבן הב', אודי ליה רבי יהושע לר"ג בפרק תפלת השחר שראוי לקבוע אותו חובה כו'. מ"מ צריך ליזהר בה הרבה בתפלת הערב, כיון דמעיקרא אינה אלא רשות, והאידנא נמי הכי אסקא רבא להלכתא, שעל מנת כך תקנה יעקב אבינו, והכי דייק קרא דכתיב ויפגע במקום דיהב דעתיה ואתרמי ליה כדאיתא בפרק גיד הנשה, אלא דפרישו רבנן דמאן דמצלי לה חדא זמנא שויי' חובה אנפשיה מסתמא, וכל דקדוקי תפלה עליו, אף הוא צריך ליזהר בעצמו דלא ליקום בלמה לי רוב זבחיכם".

לתגובות: 5322906@gmail.com | להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

אמונתך בלילות

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אָבִי חַי וְלֹא יָכֹלוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפָּנָיו.
(מה, ג)

כתב החפץ חיים (על התורה) וז"ל: "במשך כל הזמן מאז באו בפעם הראשונה למצרים לשבור בר, ויוסף התנכר אליהם וידבר אתם קשות וחשדם במרגלים, שאלו איש לאחיו קושיות הרבה, מה זה ועל מה זה, חפשו עצות והאשימו איש את אחיו. וכן בפעם השניה תמהו ושאלו, "מה זאת עשה אלקים לנו"? עד ששמעו מפי אחיהם את שתי המלים הללו, "אני יוסף", ומיד סרו הקושיות התמיהות והספקות, והענין נתברר להם כל הצורך.

כן, כאשר ישמע העולם את שתי המילים, "אני ה'", יתורצו כל הקושיות והתמיהות על הנהגת העולם, שהוא לכאורה לפלא בעינינו עד עתה, יתבררו ויתחוררו כל הענינים וראו כל בשר יחדו כי יד ה' עשתה הכל לטובתנו, עכ"ל הזהב.

התרץ לכל הקושיות

הרי לנו לימוד נפלא מאחי יוסף, שכל זמן שלא הכירו שהמושל היה יוסף הצדיק, היו להם הרבה קושיות ותמיהות ולא הבינו מה קורה פה, אבל אחר שנתברר להם שהיה יוסף, לא היו להם קושיות! הכל נתברר להם בטוב טעם ודעת!

למדים אנו מהם לכל הנעשה בהאי עלמא, שכל זמן שאין אנו מכירים שהכל בהנהגת הבורא, וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, יש קושיות ואי הבנות. אבל אחר שיתברר לנו "אני ה'", הכל מובן לחלוטין ואין שום קושיות על הנהגת העולם.

גם זו לטובה

אמונה זו חייב כל יהודי להאמין, כדאיתא בברכות (ס, ע"ב): "חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? - אילימא: כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב - והתנן: על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת! - אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. אמר רב אחא משום רבי לוי: מאי קרא, "חסד ומשפט אשירה לך ה' אומר", אם חסד אשירה, ואם משפט אשירה... אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. כי הא, דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא וכו', ע"כ.

וכן פסק בשו"ע (סי' רכ"ב) וז"ל: "חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו",

עכ"ל. נפסק להלכה, אם כן, שחייב כל אחד לברך על הרעה ולקבל בשמחה כל מה שנעשה לו.

זהו דבר מושכל

הנה הרמב"ם כתב בפיו המשניות (שם) וז"ל: "אמרו כשם שהוא מברך על הטובה, ר"ל שיקבלם בשמחה ויכבוש רגשותיו ויישב דעתו כשמברך ברוך דיין האמת, עד שייראה כמו בזמן שהוא מברך הטוב והמטיב, וכמו שאומרים חכמים ברוב עניניהם כל מה דעביד משמיא לטב, וזה דבר מושכל אצל הנבונים אף על פי שלא הזהירה עליו תורה, לפי שהרבה דברים נחשבין לרע בתחלתם וסופם מביאים טובה גדולה, והרבה דברים נחשבים בראשיתם טוב ויהיה בסופם רע מאד ולכן אין ראוי לנבון להצטער בבוא צרה גדולה וגזירה הרת סכנה, לפי שאינו יודע התכלית", עכ"ל. הרי שדבר זה, "דבר מושכל" הוא, ואפילו בזמנים שקשה להבין למה המאורע הוא טוב. וכיון שכן, צריכים להיות מאמינים בני מאמינים ד"כל מה דעביד משמיא לטב", כי מי שאין אמונתו שלימה שכל מאורע לטובה, יתמלא לבו בקושיית על הנהגת הקב"ה.

אמונתך בלילות

כתיב (מו, ב): "ויאמר אלקים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני". ועמד המשך חכמה, שהרי לא מצינו זה אצל אברהם ויצחק שהקב"ה נתגלה להם במראות הלילה, רק ביעקב אבינו כאן, וגם בפרשת ויצא (כח, יא).

וכתב לבאר הטעם לזה, וז"ל: "היינו מפני שהיה מוכן לצאת לחוצה לארץ לגור, לכן בא אליו התגלות אלקית בלילה, להראות שאף בלילה, בחשכת הגלות, שורה שכינה בישראל, כמו שאמרו: גלו לבבל, שכינה עמהם (מגילה כט, א). ולזה אברהם תיקן תפילת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית (ברכות כו, ב) - והם איברים ופדרים שהם קרבים בין ביום ובין בלילה (ברכות ב, א). והנה אמרו ז"ל שאין השכינה שורה בחו"ל רק למי שהיה רואה בארץ ישראל, כמו שאמרו על יחזקאל, סוף מועד קטן (כה, א). לכן סוף עבודה, כמו הקטרת איברים - שכבר נשחט ונזרק ביום - נוהג אף בלילה (שם ב, א), בינה זה! ולזה אמר "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב" (תהלים כ, ב), שנגלה אליו בלילה, ודו"ק", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שדוקא יעקב אבינו שהלך לגלות, הקב"ה בא אליו בחלום בלילה, להורות שגם בתוך החושך השכינה עדיין עמהם. ומטעם זה, דוקא יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית, והיינו להתפלל בזמן החושך, להורות שגם בתוך החושך השי"ת נמצא שם, ומשגיח בהשגחה פרטית.

משל נפלא:

רבינו החפץ חיים (בספרו שם עולם סוף פ"ג בהערה) האריך בזה טובה, וכדאי להעתיק לשונו הזהב לתועלת הרבים. וזו לשון ק':

"ואל יהיה לפלא בעיני האדם א"כ שיש השגחה בעולם למה זה עני וזה עשיר הלא במעשים טובים מצוי כמה פעמים שעושה העני כמו העשיר ולפעמים יקרה שהוא בעל

מעשים עוד יותר מן העשיר. אחד כדי שיזכו בהם העשירים כשיפרנסום כדאיתא בב"ב (דף י"י) וגם צרותיו לא יהיו בחנם כי הקדוש ברוך הוא יכפול שכרו לעתיד לבוא עבור זה כמו שאחז"ל אין לך אדם שאינו עומד בנסיון, מנסה לעשיר ומנסה לעני. מנסה לעשיר אם תהיה ידו פתוחה לעניים ואם ידו פתוחה הקדוש ברוך הוא מצילו מדינה של גיהנם. ומנסה לעני אם אינו מבעט ואם עמד בנסיונו ואינו מבעט הקדוש ברוך הוא כופל שכרו לע"ל. ונוכל להסביר עוד שלא יקשה לאדם דוה דומה לאורח אחד שבא לביהמ"ד וראה שהגבאי מחלק עליות לכהן וללוי מן המזרח לשלישי מן הדרום לרביעי מן המערב לחמישי וששי מן הצפון ויתמה עליו ויאמר למה ברר דוקא לאלו מן המזרח הלא יש יפים מהם ועוד למה בשלישי ברר לו את הדרום והלא במזרח היה די לכולם והם יפים מהם וכן כה"ג תמה על כל העליות למה בכל העליות יחפש אחר אנשים שברוח אחר. השיב פקח אחד האורח בא על שבת אחת והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו. אלו היה האורח פה כמה שבועות זה אחר זה היה רואה את החלוקה של הגבאי איך שהכל הוא בסדר נכון בשבוע ראשון של החדש נתן כהן ולוי לאיש פלוני ופלוני שבמזרח וכן שלישי ורביעי לאיש פלוני שבמזרח ובשבוע שני לפלוני ופלוני ע"כ מוכרח עתה לדלג אותן האנשים ולפעמים לאותו הרוח כולו וליתן לאנשים אחרים שברוח אחר.

כן הוא ממש הדבר הזה האדם בא לפה על רגעים אחדים כי כמה ימי שנותינו והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו מפני מה זה עני וזה עשיר וכהנה קושיות אחרות שיש לו אלו היה חי בפה כמה מאות שנים ביחד היה רואה שלפני מאת שנה היה זה העני עשיר והעשיר עני ונבחן אז בנסיון וכנ"ל דהיינו שפגשו העני ובקשו שיפרנסו ולא רצה. וגם אולי חטא אז הרבה ע"י עשירותו ומוכרח עתה בגלגול זה להבחן בכור של עוני אולי יעמוד בזה וגם כדי להתכפר על מעשיו הראשונים ונלפעמים גורם החטא שמהפכין עליו הסדר בעודו בחיים וכמו שאחז"ל [בתמורה ט"ז] בשעה שעני הולך אצל בעה"ב וא"ל פרנסני אם מפרנסו מוטב ואם לאו עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' מי שעשאו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר]. אבל עתה שימי האדם קצרים מאד ואינו רואה את העולם ועניניו כ"א מעט מזעיר כאכסנאי העובר ממקום למקום ואינו מכיר אפילו את נפשו השוכנת בתוך גופו מי הוא ומאיזה שבט הוא ועל מה בא לתקן עתה אם הוא פעם ראשון בזה העולם או אפשר שכבר היה בפה כמה פעמים ולא השלים עבודתו ונבשם האר"י כתבו שכהיום כמעט כל הנשמות מגולגלים]. וכיון שדעת האדם מעוטה כ"כ אין לנו לחקור אחר הנהגתו של ממ"ה הקדוש ברוך הוא וצריך האדם להתהלך עמו בתמימות ולהאמין שכל מה שהוא עושה הוא הכל לטובה כי מפי עליון לא תצא הרעות ואז בודאי יזכה לראות בסוף באלו הדברים גופא שהיה הכל רב טוב וחסד כמו שמובא בברכות דף ס' ע"ב במעשה דר"ע ע"ש, עכ"ל.

חיזוק מפי הסטייפלער:

ישב אצל מרן זי"ע, אדם שהיה צריך חיזוק. אמר לו מרן, אל תתעמק כ"כ בבעיות העולם הזה. והמשיך מרן, היו לי כל הנתונים להשאר עם הארץ, אם הייתי משים לב על בעיות העוה"ז. היודע אתה אילו צרות היו לי בעוה"ז, בדקדוקי עניות, שהיינו עורכים שבת, בלחם

שחור, ומלבושים... וכמה צער גידול בנים היה לי. וכי חושב אתה שאתה הוא המדוכא, דע לך שאת הצער גידול בנים שלי, אפשר היה לחלק למאה. ופירט לו כמה דברים, והמשיך, הקב"ה עזר שזיכה אותנו בחתן, וביום אחד עזב אותי, איש עני ואביון עם שמנה יתומים. וכמה בעיות בריאות ושאר ענינים יש... אם הייתי מתעמק בכל זה, לא הייתי לומד אפילו דף אחד! אך הקב"ה עשה עמי חסד, אולי משום מעט התורה שלמדתי בילדותי, ולא שמתי לב לכלום. בכל דבר למדתי פשט, כדברי הספורנו (תהלים כ"ג) גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירע רע כי אתה עמדי, שבטך ומשענתך המה ינחמוני. ופי', יודע אני, שאתה הוא המכה וע"כ שבטך, שהכיתני בו לשעבר, ומשענתך, שאחרי כן היית למשען לי ועזרתני, החיזוק שלך (שיודע אני ששום צרה אינה נמשכת לעולם) הנה ינחמוני, בעת צרה הבאה, שאני מקוה ומצפה שתעשה כן גם להבא. אין כל עצה אחרת אלא רק להתיחס לעוה"ז כדבר חולף וזמני וארעי. כך ניחם אותנו, והלה יצא ממש כאדם חדש! [אשכבתיה דרבי ח"א, עמ' רכ"ז]

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

ויגש - לתפילה

וַיִּגֶשׂ אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדַבֵּר נָא עִבְדְּךָ דְבַר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי (מד, יח)

יל"ד מהו "ויגש" הלא עד עתה דיבר עימו ומה נתווסף עתה ועי' במדרש ובאווה"ח. וי"ל עפ"ימש"כ רש"י "יכנסו דברי באזנך". ונראה שר"ל בזה שישמע לא רק את גוף דבריו לבד אלא יבין את מה שעומד מאחורי הדברים והיינו את גודל הצער שיש כאן, ולכן נתקרב אליו יותר. וכפי המעשה הידוע ברבינו הח"ח זיע"א שדיבר עם ראש ממשלת פולין והבינו אף שלא ידע שפת הח"ח^{לג}.

ובאופ"א נתעוררתי לפרש דהנה כ' הרוקח סי' שכ"ב: וכשיחפוץ להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות שכתוב ג' הגשות לתפלה. ויגש אברהם. ויגש יהודה. ויגש אליהו, עכ"ל. והובא בדרכי משה או"ח סי' צ"ב ובבי' הגר"א שם. והראוני במד"ר כאן (צ"ג, ו): רבי אלעזר פשט לה אם למלחמה אני בא אם לפיוס אני בא אם לתפילה אני בא, עיי"ש.

מבואר שיהודה בכל דיבורו ומילותיו עם יוסף, עסק בתפילה להשי"ת, ולא רק בדיבור והתנצחות עם יוסף. וא"ש ה"ויגש" והיינו שניגש לענין אחר - והיינו התפילה.

ונראה לבאר שאף שבכל ענין השתדלות שאדם עושה יש לו להתפלל, אך כאשר עומד האדם לפני מלך יש להתפלל ביותר להראות בעצמו שאינו בוטח במלך שהוא בשר ודם אלא במלכו של עולם הממליך מלכים ולו המלוכה, וכדלהלן.

הנה מציינו באסתר שכאשר עמדה לפני אחשוורוש ואמרה (אסתר ז, ו) "איש צר ואויב המן הרע הזה" ואיתא במגילה דף ט"ז ע"א שהיתה מחוה כלפי אחשוורוש ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן, ועיי"ש בביאור הגר"א שכתב: והנה זה פליאה גדולה לענין מאי מחוי ידה כלפי אחשוורוש, ונראה מפני שאמרו חכמים שכח הדמיון עושה רושם באדם, כמו שראינו שרוצה לקרות שמעון וקורא ראובן והיינו שבמחשבתו היה ראובן, ודע שבכל הצדיקים היה דרכם לכשידברו דברים לפני המלך היה לבם ומחשבתם דבוק להקב"ה ית"ש, כמש"כ (דניאל ד, ט"ז) מרי חלמך לשנאך וכו' וכן בנחמיה (ב, ד) על מה אתה מבקש ואתפלל וכו' וכן היה כאן שבלבה היה להקב"ה והיה במחשבתה על אחשוורוש ומחמת הדמיון טעתה ומחוי כלפי אחשוורוש ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן, עכ"ל. וכ"כ השל"ה (יומא אות רא)

^{לג} וכעת נתבוננתי שמוכרח הוא כן שהנה באווה"ח כתב שרצה יהודה לדבר עמו ביחידות, כיון שביזוי הוא למלך אם יהודה היא מנצחו ברבים, עי' בדבריו. וצ"ע שהרי כל הזמן היה המליץ בנותם וע"כ שיהודה סבר שיוסף לא מבין את לשונם, וא"כ מהו זה שביקש לדבר עמו ביחידות, וע"כ הכוונה ש"יכנסו דברי באזנך" שיבין את הענין ע"י שיראה צערו גם בלא שמבין גוף דבריו.

"וכן כשאמרה אסתר 'אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וגו'. כל כוונת לבה היתה למלך מלכי המלכים הקב"ה. וכן בנחמיה 'ואתפלל אל אלקי השמים, ואומר למלך אם על המלך טוב וכו'. 'המלך' שהזכיר היה בלבו למלך מלכי המלכים הקב"ה וכו'. וככה יהיה בלב כל שתדלן, העומד לפני מלך ושרים, עב"ל. והגר"א במשלי (ט"ז, א) עה"פ "לאדם מערכי לב וה' מענה לשון" כתב "בעת שיצטרך לדבר לפני מלך ולפני שר אין לו רק לערוך לבבו לה', אבל הדבור עצמו וכן הלשון שיאמר אין בידו, אלא כל אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר", עב"דלד.

מבואר שכאשר עומד לפני המלך יש קפידא ביותר שיתפלל אל ה' וכן הוא בב' המקומות שהביא הגר"א מדניאל ונחמיה, והיינו שכאשר עומד לפני מלך בשר ודם שניתן לו המלכות בזמן זה ביותר יש לו להאדם להתפלל אל ה' להרגיש בנפשו שאין הוא פועל אצל המלך בשר ודם מאומה ורק השתדלות בעלמא אלא העיקר הוא התפילה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שלו לבדו המלוכה, וכמ"ש"נ.

*

יין ישן ששלח יוסף ליעקב

וּלְאֲבִיו שֶׁלַח בָּזָאת עֲשָׂרָה חֲמֵרִים נְשָׂאִים מְטוֹב מִצְרַיִם (מ"ה, כ"ג)

וברש"י: מטוב מצרים - מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, עב"ל. והנה בס' קהלת יצחק ביאר ששלח לו יין ישן כי אמרו בב"ב דף צ"ח ע"ב כל המתיהר יינו מחמיץ, ומצרים היו בעלי גאוה שנקראו "רהב" [עי' רש"י סוף וישב], ובזה יראה יעקב שאף והוא מושל מ"מ לא נתגאה ולא למד ממצרים, עכ"ד. [ובאמת הפסוק "ולא פנה אל רהבים" נדרש על יוסף ועי' כלי יקר ריש פר' מקץ שלא הלך אחר הגאוה דמצרים.]

והנה בפסחים דף ס"ו ע"ב איתא: אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו אם חכם הוא חכמתו, עיי"ש. ולזה רמז יוסף בשולחו לו את היין שלא החמיץ לאמרו שנשאר בחכמתו שלמד ממנו.

ויש להוסיף עוד דהנה בסוטה דף ד' ע"ב איתא שכל שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש [ועיי"ש בח"א מהר"ל, ובכלי יקר פר' קרח עה"פ "וישמע משה ויפול עליו פניו" בביאור מה שחשדוהו למשה באשת איש]. והנה בפר' וישב עה"פ "טורף טורף יוסף חיה רעה אכלתהו" הביא רש"י מחז"ל שנצנצה ביעקב רעה"ק וחיה רעה הכוונה על אשת פוטיפר. וכמו"כ יעוי' במס' כלה פ"ג שמבו' שיעקב לא נישק ליוסף כאשר נפגשו שחשש

^{לד} (וע"ע תענית דף י"ח ע"א שפעם אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה וכו' הלכו והפגינו בלילה וכו' אמרו אי שמים לא אחים אנחנו וכו' וברש"י שם "אי שמים להקב"ה היו צועקים" והרי שאף כשיצאו להפגין כנגד המלכות "להקב"ה היו אומרים").

שמה נטמא בטומאת מצרים, עיי"ש. ויתכן שלכך שלח לו יוסף יין ישן וכנ"ל מהקהלת יצחק שממה שלא החמיץ ש"מ שלא נתייחר, ומינה גם לא נכשל באשת איש.

*

וכי הוא "מושל" בכל ארץ מצרים

וַיִּגְדּוּ לוֹ לְאָמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי הוּא מֹשֶׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם (מ"ה, כ"ו)

ל"ד שאמרו "מושל" ולא "מלך" והלא ליוסף היה דין מלך וכמבואר שיעקב חלק כבוד למלכות וכדכתי' להלן פר' ויחי (מ"ח, ב) "ויתחזק ישראל וישב על המיטה" ופרש"י מחמת כבוד המלכות.

ויל"פ עפי"ד הגר"א במשלי (כ"ז, כ"ז) בביאור החילוק שבין מלך למושל וז"ל: ובאמת המלך בעצמו שוה לשאר העם באיכותם אך שכולם ימליכוהו עליהם ויקבלו עול מלכותו ומושל הוא שמלכותו בא אליו בבחינת מושל שהוא גבור מכולם וכבש ארץ או אומה אחת להיות תחת ממשלתו, עכ"ל. מבואר שמלך הוא שווה בדעתו ובמהותו ובתכונותיו לעם ורק שהם קבלו מלכותו עליהם ואילו מושל הוא אינו שווה לעם והוא אשר נשתלט עליהם, עיי"ש. וביאור הדברים כי מלך הוא ברצון העם [וכד' הגר"א שם] ולכן הוא רק באופן שהוא שווה להם דעתו ובמהותו שייך שימליכוהו עליהם ברצון דמשא"כ מושל שבא בע"כ הרי שאינו שווה להם בדעתם ובמהותם, וכמו אריה שהוא מלך החיות כי אצל החיות הוא שווה עימם במהותם ואינו יכול להיות מלך על אנשים, כמו"כ אדם אינו יכול להיות מלך על חיות אלא רק מושל עליהם.

וביתר ביאור [ועי' פחד יצחק ר"ה מאמר י"א] עיקר האדם הוא הדעת ומלכות על אדם היא בעיקרה על דעתו וז"א שייך אלא כאשר המלך שווה בדעתו ובתכונותיו לעם ולכן גם גדר מלך הוא רק כאשר הם רוצים במלכותו, דמשא"כ מושל שהוא בע"כ שלא מדעתם הרי שאינו אלא מושל על גופם ולא על דעתם, ועי' בזה"ל.

ומעתה נראה שהן אמנם המצריים המליכו את יוסף עליהם אך היחס של יוסף למלכות זו היתה בבחינת "מושל" - שהרי אינו שווה בדעתו ובמהותו למצריים, וזהו שאמרו ליעקב "וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים" והיינו שהיחס שלו למצבו הוא כ"מושל" בעלמא.

והוא אשר שמח יעקב ששמע שיוסף אינו "מלך" היינו ששווה למצרים בדעתו ומהותו, ורק "מושל" עליהם (וזאת ראה כאשר שלח את העגלות לאות על התורה שלמד אצל יעקב - והרי שמרגיש עדין "בן יעקב" ומינה שאינו "מלך" מצרים שאינו שווה להם אלא רק בחינת "מושל", וממילא שוב אין חשש שנדבק בו מטומאת מצרים, ודו"ק.

^{לה} וראה לשון הרמב"ם בסה"מ מ"ע קע"ג וז"ל: היא שצונו למנות עלינו מלך מישראל יקבץ כל אומתנו וינהיגנו והוא אמרו ית' שום תשים עליך מלך, עכ"ל. ובפ"ג ממלכים ה"ו כ' הרמב"ם: על הסרת לבו הקפידה תורה שנאמר ולא יסור לבבו שלבו הוא לב כל קהל ישראל, עכ"ל. מבואר שמטרת המלך היא לקבץ כל הדעות, וזה א"א רק כאשר הוא שווה להם בדעותיו, ודו"ק.

עשרה בטבת - אורו של משיח

במד"ר (בראשית פ"ה, א) איתא: רבי שמואל בר נחמן פתח כי אנכי ידעתי את המחשבות שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף ויוסף היה עסוק בשקו ובתענית וראובן היה עסוק בשקו ובתענית ויעקב היה עסוק בשקו ובתענית ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה והקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח ויהי בעת ההיא וירד יהודה בטרם תחיל ילדה קודם שלא נולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון ויהי בעת ההיא מה כתיב למעלה מן הענין והמדנים מכרו אותו אל מצרים, עכ"ל. וכ"ה בדעת זקנים: וקודם ירידתו של יוסף ירד יהודה להתקיים גואל אחרון זה מלך המשיח שיצא מפרץ שנא' וירד יהודה וגו', עכ"ל.

והנה ידוע מש"כ רבותינו הקדמונים זיע"א שכל מה שאירע לאבות משמש לן כ"מעשה אבות סימן לבנים", וכאן נלמד ענין זה שהקב"ה מקדים רפואה למכה שמיד ב"תחילת" הגלות כבר מוכן הגאולה.

עוד איתא במד"ר (שמות א, ה): על שם גאולת ישראל נזכרו כאן ראובן שנאמר (שמות ג) ראה ראיתי את עני עמי שמעון וכו' יוסף ע"ש שעתיד הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל ממלכות הרשעה כשם שגאל אותם ממצרים דכתיב (ישעיה י"א) והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו וגו' עכ"ל. והרי שהוזכר ביוסף גופיה ענין הגאולה, שאצלו יוסף התחיל השתלשלות גלות מצרים, ובו נרמז גם ה"יוסף ה' שנית ידו" על הגאולה.

והנה מבואר בדברי רבותינו הקדמונים זיע"א (ועי' ביה"ל פר' שמות ובא) שגלות מצרים היא "התחלת" כל הגלויות, וכל הגלויות הם כ"השלמה" לגלות מצרים (מאחר ובמצרים לא היו ארבע מאות שנה רק רד"ו שנה).

ונמצא מבואר שכבר בעת ירידת יוסף למצרים - תחילת השתלשלות הגלות, כבר הוכן הגאולה במה שהקב"ה עוסק ב"אורו של משיח".

והנה עשרה בטבת הוא תחילת ושורש החורבן והצרות, עד אשר כתב האבודרהם שאילו היה חל עשרה בטבת בשבת היו צמים בשבת, וביאר החת"ס (תורת משה לז' אדר) שבכל שנה ושנה הקב"ה דן בעשרה בטבת על חורבן בית המקדש¹⁰. וכן מצינו בחז"ל (מד"ר איכה א, מ"ב, ותנחומא תזריע ט) שהיה ראוי להיות החורבן בעשרה בטבת ורק שהקב"ה חס עליהם שלא ייצאו לגלות בצינה, ועי' מהרש"א ר"ה דף ל"א ע"א. ובזוה"ק בכ"ד דרשו עה"פ

¹⁰ (וזה לשונו "באותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים ישבו בית דין של מעלה אלו מיימינים ואלו משמאילים עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה וכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו נמצא שבכל שנה ושנה מתחדש חורבן חדש וזהו כל פעם שמגיע עשרה בטבת שהתחיל אז למעלה משפט החורבן יושבים בי"ד של מעלה וגוזרים החורבן של כל שנה ושנה ודבר זה מרומז קצת בספר קרניים עיין בפירושו הנקרא דן ידין בענין חודש טבת וידוע שעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אביו ואמו אין אנו מתעניין בשבת, אבל תענית חלום מותר להתענות דבשביל שיש לו עונג שמבטל צרה העתידה לבוא עליו לאו עינוי הוא הלכך תענית ט' באב שהוא רק על צרה שעברה לא דוחה שבת אבל תענית עשרה בטבת שהוא על ביטול צרה העתידה עונג הוא והיה דוחה שבת" עכ"ד).

"ותצפנהו שלשה ירחים" שיש ג' חדשים שהם קשים לישראל והיינו טבת תמוז ואב, עיי"ש. וכ' הגר"א (ס"י פ"י) "רוגז בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים והוא הקשה מג' החדשי הקשים", עכ"ד.

והנה הגאון המופלג ר' שלמה פיישר זצ"ל (בית ישי דרוש ל') כתב לחדש שמכירת יוסף היתה בעשרה בטבת, עי' עליו.

מעתה, אחר שלמדנו בדברי המדרש שכרוך ענין מכירת יוסף (שהיתה בעשרה בטבת וכנ"ל מהגר"א שלמה זצ"ל) עם לידת אורו של משיח, הרי שמבואר ש'אורו של משיח' התחיל להתנוצץ כבר בעשרה בטבת, ועי'.

ויש להוסיף דהנה איתא בחת"ס בדרשות (א, צד ע"ב ד"ה אמור) שיעקב נקבר בעשרה בטבת, עיי"ש. והנה בגמ' בסוטה דף י"ג ע"א מבואר שבאותו יום שנקבר יעקב מת עשו עיי"ש כל העובדא. ונמצא מבואר שיום זה מוכן לנפילת עשו, ועי'.

והראוני ביערות דבש (ח"ב דרוש ו') שבט"ב נולד משיח, והריון שלו ז' חדשים וא"כ העיבור הוא בליל י' בטבת תחילת הצרה, עי' עליו. ולהנ"ל שכרוך מכירתו של יוסף באורו של משיח, הרי שיום מכירת יוסף התחיל אורו של משיח והיינו "עיבורו של משיח", וזהו כמו המעשה דהכא שבתחילת השתלשלות תחילת הגלות היה הקב"ה עוסק ב"אורו של משיח" ד"מעשה אבות סימן לבנים".

ומצאתי בס"ד בדרשות בית מועד דרוש ט"ו שכותב וזה לשונו "וכמו שבתחילת הפורענות שהיה בי' בטבת ננערו כל הפרעניות לעמוד, כך בסופן יתהפכו כולן להצלחות וזה ע"י הצומות וכו' ותחילת ההצלה תהיה ביום זה, ולכן אמר (זכריה ח, יט) "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה וכו'" לא אמר יהיו אלא יהיה, מאן דסליק מיניה שהוא צום העשירי יהיה תחילת ההצלחה לבית יהודה לאותם שקיימו דת יהודית", והיינו שמפרש שה"יהיה" (שנכתב בלשון יחיד) קאי רק על צום העשירי שממנו "תתחיל" הגאולה, והן הן הדברים שנתבארו.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

הרגעת יהודה את פחדו של יעקב

וְנֹאמַר אֶל אֲדֹנָי יֵשׁ לָנוּ אָב זָקֵן וְיִלְד זְקֵנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּנְתֵּר הוּא לְבָדוּ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אָהָבוּ. וְתֹאמַר אֶל עֶבְדֶּיךָ הוֹרְדֵהוּ אֵלַי וְאֲשִׁימָה עֵינַי עָלָיו. וְנֹאמַר אֶל אֲדֹנָי לֹא יוּכַל הַנְּעַר לְעֹזֵב אֶת אָבִיו וְעֹזֵב אֶת אָבִיו וְיָמָת (מד, כ-כב)

צריך להבין מדוע שימות משום שהוא עוזב את אביו?

רש"י אומר: "ועזב את אביו ומת - אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך, שהרי אמו מתה בדרך" גם כאן צריך להבין, מדוע הדרך היא סיבה למיתה? וגם קשה שהרי מה שאמו מתה הוא משום שהקשתה בלדתה ולא משום סכנת הדרך.

הרמב"ן אומר שהוא לא יכול לעזוב את אביו מפני נערותו ומשום שהוא ילד שעשועים של אביו ואם יעזובו הוא עלול למות, וזה קשה מאוד, שהרי הוא היה בן למעלה משלושים שנה [יוסף היה בן שלושים ותשע והוא היה צעיר במעט יותר משבע שנים מיוסף], והיו לו כבר עשרה ילדים, ואיך ניתן לומר שהוא היה ילד שעשועים הגדל בחיקו של אביו?

גם מה שאמר יהודה בשם יעקב: "ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את ישיבת ברעה שאלה" (מד, כט) מראה שיש סכנה בעזיבתו את יעקב, וצריך להבין מהי הסכנה הזו? רש"י אומר שזה היה משום שהשטן מקטרג בשעת סכנה, אך לשון הפסוק הוא שהלקיחה מעם פני יעקב יכולה להביא לאסון, וצריך להבין את עומק הדבר.

יהודה מסיים את דבריו ואומר: "כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים: ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו: כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי" (מד, לב-לד) רש"י מסביר שטענתו 'כי עבדך ערב את הנער' היא שלכן הוא נכנס לענין יותר משאר האחים, אך צריך להבין את סיוע דבריו שאמר שהוא אינו יכול לעלות אל אביו בלי בנימין פן יראה שיקרה ליעקב אסון, וזה אינו קשור לערבותו לבנימין לכאורה.

גם צריך להבין לפירוש רש"י שחששו של יעקב היה שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, שאם כן מה הועילה לו קבלת הערבות של יהודה, והרי סוף סוף הוא נכנס לסכנה והשטן מקטרג בה?

ויש לבאר בזה, שחששו של יעקב ופחדו היה על היוותו של בנימין לבדו, לבנימין היה רק אח אחד מאמו, והוא אבד או מת, ושאר האחים היו בני לאה שהיו מחולקים מבני רחל, ולא נשאר לו אלא את יעקב אביו, וכשאדם נמצא לבדו זה מעמידו כמוחלש ונטול כח, וזה מביא לסכנה [וזהו מבחינה מציאותית, שאדם מחוסר כחות נפשיים קשה לו להתמודד עם סכנות, ונראה שזהו גם מבחינה סגולית, כי אדם אשר נמצא לבדו יכולים לשלוט בו מזיקים וכוחות רעים, וגם זו בכלל הסכנה שאמרו שהשטן מקטרג בשעתה, וזהו

גם מה שכתוב אצל יעקב "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו" (לב, כה) שמשמע שאם הוא לא היה נשאר לבד לא היה ה'איש' כלומר, שרו של עשיו נאבק עמו, וגם אם היה נאבק עמו לא היה מצליח לפגוע בכף יריכו, ומבואר שהישארו לבד גרם לו לחולשה ולכך שהמלאך יוכל לפגוע בו].

וכל זמן שהוא נמצא עם יעקב הוא אינו לבדו ויש לו כחות נפשיים לעמוד בפני פגעי הזמן, אך אם יעזוב את אביו, הוא יהיה חשוף לפגעים ולא יהיה שמור מהם, ואז הוא יבוא לידי סכנה.

וזה גם מה שאמר יעקב שאם יקחו אותו מאת פניו יקרהו אסון, כי הוא יהיה לבדו ולא יהיו לו כוחות להתמודד עם פגעי הדרך.

ועל זה אמר לו יהודה שהוא יהיה ערב בדבר, והיינו שהוא לא יעמוד מהצד אלא יתחבר עם בנימין ויהיה מאוחד עמו עד שהוא ימסור נפשו עליו, וזה מה שהוא אמר שאם הוא לא יביאנו הוא יחטא לו כל הימים, משום שהוא התחייב להרגיש מאוחד עמו ולמסור נפשו עליו כשם שהוא מוסר נפשו על הצלת עצמו, ועל ידי זה לא יהיה בנימין עוד יחידי, אלא יעמוד כמי שיהודה מהוה חלק ממנו, ולכן הסכים יעקב לשולחו עמו ולא חשש עוד מפני הסכנה.

וזהו מה שאמר יהודה 'כי עבדך ערב את הנער' והיינו שאני חלק מסיפורו של בנימין, וגם לא אוכל לראות את הראה אשר תקרה את אבי ולומר שאין זו אשמתי, משום שהתחייבתי להיות ממש כאחד עם בנימין ועם כל סיפור לקיחתו, ואם תקרה ליעקב רעה אני אהיה חלק מהסיפור הרע הזה.

ויתכן שמה שמצאנו שיהודה ובנימין היו מאוחדים תמיד מכל שבטי ישראל עד שהיתה 'מלכות יהודה' ו'מלכות ישראל' זה משום החיבור שחיבר יהודה את עצמו כאן לבנימין כדי שימסרנו אביו עמו להורידו למצרים, ונהג את החיבור הזה למעשה בכך שרצה שהוא ישב במקומו ובנימין יעלה אל אביו.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי

השנה

זמן תפילת ערבית במוצאי עשרה בטבת שחל בער"ש

השנה שחל י' בטבת בער"ש יש לעורר את הציבור להערה הלכתית מאד חשובה, ולמרות שהערה זו נוגעת לכל הצומות שבשנה, מ"מ בעשרה בטבת שחל בער"ש הדבר נפוץ ביותר מב' סיבות, א. מאחר שאסור לטעום כלום לפני מעריב משום שאסור לאכול לפני קידוש, ולכן רובם מקדימים להתפלל מעריב כבר כ-20 דק' או 25 דק' אחרי השקיעה, משא"כ בימות החול שמעיקר הדין מותר לטעום לפני מעריב, לכן לא כולם מתפללים כזה מוקדם, ב. ועוד, דאף שבכל ימות השנה נוהגים האשכנזים להתפלל מעריב רק מזמן צה"כ כדעת רבנן, מ"מ בליל שבת ובפרט כשצום עשרה בטבת חל בער"ש יש נוהגים להתפלל מעריב מהשקיעה וכפי שנפסק בשו"ע (סי' רסז ס"ב) שמקדימין להתפלל מעריב בליל שבת מפלג המנחה. ואכן, הספרדים היו נוהגים כן תמיד להתפלל מעריב מהשקיעה, (ואח"כ היו מקפידים לקרא ק"ש בצה"כ), וכמש"כ בבן איש חי (פ' ויקהל אות ז), אבל מנהג בני אשכנז באר"י היה מאז ומתמיד להקפיד להתפלל מעריב רק מצה"כ, וכפי שכתב המשנ"ב (סי' רלה סקי"ב) וז"ל: "בזמננו נהגו רוב העולם לקרות ק"ש ולהתפלל אחר צה"כ כדין", אך לאחרונה חדשים מקרוב באו והנהיגו בליל שבת בקרב האשכנזים מניני מעריב משקיעת החמה, כפי שנוהגים בשטיבלאך "בית השם" בבני ברק בטענה שהם סומכים על השו"ע בסי' רסז ס"ב שבלייל שבת אפשר להתפלל מעריב מפלג המנחה.

ובמאמר זה נבאר ב' ענינים, א. אם מנהג זה להתפלל מעריב מהשקיעה הוא מנהג נכון, ב. אם המנהג הנפוץ להתפלל מעריב בצאת הצום 20 דק' אחר השקיעה אפי' בליל שבת, אם הוא מנהג נכון או לא.

אם מותר להתפלל מעריב מהשקיעה לכתחילה

והנה לגבי מניני המעריב משקיעת החמה, כבר לפני עשרות שנים איזה רב חשוב הוציא קונטרס (ס' יום שבתון עמ' ו) ובו אסף את כל הבעיות וההשלכות ההלכתיות שיש בתפילת מעריב שמתפללים מפלג המנחה באר"י, ומהם ב' טעמים חשובים, א. משום שכבר כתב הביה"ל (סי' רלה ס"א ד"ה ואם) בשם הגר"א (במעשה רב אות ס"ה) שכתב דמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחיד אם אי אפשר לו לאסוף עשרה בזמן קריאת שמע, ואף בשבת דעתו שם שיתפלל בזמנה דוקא. הרי שדעת הגר"א שאין להקדים תפילת ערבית לפני צה"כ, עד כדי שעדיף להתפלל ביחידות בצה"כ מאשר להתפלל במנין לפני כן. ב. וטעם נוסף כתב שיש חשש נפוץ שרבים הם אלה השוכחים לשוב ולקרות קריאת שמע בזמנה אחר צאת הכוכבים, ומבטלים מצות עשה דאורייתא. והרב הנ"ל הביא הקונטרס להגרי"ש אלישיב, והגריש"א הסכים עמו וכתב לו תשובה שנדפס בקובץ תשובות (ח"א סי' כג) וז"ל: "את

הקונטרס אשר חיבר כתר"ה נ"י בענין קבלת שבת מפלג המנחה בתקופה של שעון קיץ הגיע לידי בשעתו וכו', וכעת קיבלתי מכתב מכת"ר ובו הוא כותב כי הוא יושב ומצפה לשמוע חו"ד בזה אם אריך למיעבד הכי להתפלל ערבית בע"ש מוקדם. הריני בזה להודיעו כי כן אני מורה ובא להשואלים אותי כי יש לעשות כל טעמי לא להתפלל לפני הזמן פה בארצה"ק שהמנהג המקובל בין רוב אשכנזים להתפלל בזמן, וזה בגלל כמה עקולי ופשוטי שיש בזה (אם לא במקרים מיוחדים) כמו שהאריך כת"ר בקונטרס הנ"ל והקיף כל הבעיות ההלכתיות הקשורים בזה מכל צדדיו בטוב טעם, עכ"ל.

וכ"כ הגרמ"מ קארפ (הל' שבת בשבת פ"ו ס"ח הע' 12) ששמע מהגרי"ש אלישיב שבארץ ישראל אין לנהוג כן להתפלל בליל שבת מעריב לפני צה"כ, אלא במקום צורך גדול, אבל בשום אופן אין להנהיג כאן תפילה בציבור בזמן פלג המנחה במקום שלא נהגו כן, ואין להניח כן בשום אופן מנינים לזה, והנצרך הנ"ל יתפלל ביחיד או אצל בני ספרד שכבר נהגו כן בדרך כלל בזמן פלג השני, או במקום שיש כבר מנין קבוע בזה ולא ניהא ליה כלל במנין כזה, וכל הנ"ל לא התיר אלא מדוחק גדול, עי"ש.

וכן הורה הסטייפלר (ארחות רבנו ח"א עמ' קח אות לו) ששאלוהו גבי עשרה בטבת שחל בע"ש אם להקדים תפילת ערבית משום הנערים שרוצים להאכילן מוקדם, ואמר שאין לשנות ממנהג העולם שנהגו להתפלל רק בצה"כ אלא יתפללו בזמן ויתנו לקטנים לאכול קודם תפילת ערבית, ומ"מ בכה"ג שעשרה בטבת חל בער"ש הורה הסטייפלר (שם עמ' קו אות כו) להתפלל מעריב בליל שבת חצי שעה אחר השקיעה למרות שתמיד הקפידו להתפלל 40 דק' אחר השקיעה, ואף בזה הורה הסטייפלר שהגבאי יכריז אחרי התפילה שצריך לקרא שוב ק"ש.

וכן הובא בשם הגר"ש אויערבאך (אמרי אברהם עמ' שיא, ואליבא דשמואל על סדר השו"ע עמ' תקיב) שלא הסכים בשום פנים ואופן להקל לאברכים לקבל שבת מוקדם עם תפילת מעריב והביא שגם הגריש"א הקפיד בזה.

ויותר מזה הורה הגרי"ש אלישיב (דרור יקרא עמ' שעב להגר"ב"צ קוק, ורשימות פסקי הגריש"א להגר"ח זייבלד) גבי אחד שהיה קשה לו עם הילדים לעשות שולחן שבת בשעון קיץ בלילה, ושאל אם יכול להתפלל מעריב מבעוד יום בפלג המנחה ואח"כ לאכול ולקדש, והשיב לו הגריש"א, שעדיף שיקדש ויאכל מפלג המנחה ויתפלל ערבית בזמנו עם הציבור בצה"כ מאשר שיקדים תפילת ערבית לפני צה"כ. נוכח הבאנו לעיל מהביה"ל בשם הגר"א שעדיף להתפלל ביחידות בצה"כ מאשר להתפלל בציבור לפני כן].

ומכאן אתה למד שגם מי שקשה לו להתענות בעשרה בטבת שחל בער"ש ורוצה לשבור את הצום מיד בזמן (בכ-20 דק' אחרי השקיעה) שלפי הגריש"א עדיף שיקדש ויאכל בזמן לפני מעריב (ואולי יעמיד שומר שיזכיר לו להתפלל), ואח"כ יתפלל מעריב בזמנה בצה"כ מאשר שיתפלל מעריב לפני צה"כ.

וכיון שהורה הגרי"ש **אלישיב** שיש לעשות כל טצדקי למנוע מלארגן מניני פלג המנחה, וכאמור גם הגר"ש **אויערבאך** הקפיד ע"ז, לכן יש לעורר את אותם מנינים חדשים שזה פירצה במנהג אר"י שלא מתפללים לפני צה"כ, ויש לבטל מנינים אלו.

אם לכתחילה להתפלל מעריב 20 דקות אחרי השקיעה

והנה ישנו מנהג נוסף שנכנס בציבור שלמרות שכל השנה מקפידים להתפלל מעריב בצה"כ ודאי, ובפרט בב"ב מקפידים להתפלל כ-40 דק' אחרי השקיעה וכנודע בשם החזו"א (וכמו שיבואר לקמן), מ"מ בצומות מקדימים להתפלל כ-20 דק' או 25 דק' אחרי השקיעה כדי לקיים מצות זריזין מקדימין למצות "שבירת הצום", וגם את המעריב מתפללים או אומרים במהירות כדי להספיק לטעום מהכיבוד שמביאים לביהכ"נ.

והנה בשלמא בתענית אסתר בב"ב ובשאר הערים מלבד ירושלים (או אפי' בירושלים בפורים המשולש שקריאת המגילה הוא במוצאי תענית אסתר בליל י"ד) שכיון שמנהג כל ישראל לא לטעום כלום לפני קריאת המגילה, והמנהג הוא להתפלל מעריב לפני קריאת המגילה מדין תדיר, ומכיון שקשה לאנשים לצום כל כך הרבה זמן, לכן אפשר להבין שהם מקדימים להתפלל מעריב כבר כ-20 דק' אחרי השקיעה כדי לא לצום כל כך הרבה זמן, למרות שמעיקר הדין מותר לשתות לפני קריה"מ, ואף לטעום פחות מכביצה יש הרבה פוסקים שמתירים בפרט למי שנוהג לטעום לפני תקיעת שופר שזה דאורייתא, כמו שהארכתי בכ"ז במקום אחר, ואכ"מ. אבל בכל שאר התעניות שמעיקר הדין מותר לטעום לפני מעריב פת פחות מכביצה ושאר דברים אפי' הרבה כמבואר **במשנ"ב** (סי' רלה סקט"ז), ואף לאכול פת יותר מכביצה רבינו **המשנ"ב** (שם סקי"ח) מתיר לאכול ע"י שיעמיד שומר, ולא צריך להיות יותר צדיק מרבינו המשנ"ב, א"כ מה הבהילות הזאת להתפלל מוקדם ובמהירות בשביל לא לטעום כלום לפני מעריב, ובמאמר זה נבאר שהדבר פשוט וברור שעדיף לטעום לפני מעריב ולהתפלל בזמן, מאשר לא לטעום לפני מעריב ומשום כך להתפלל מעריב מוקדם, אך כאמור הדבר נוגע רק למוצאי התענית שבימות החול שיש אפשרות לטעום לפני מעריב, אבל בי' בטבת שחל בער"ש דאסור לטעום לפני מעריב בליל שבת אפשר להבין המקילים.

וראוי לציין בזה למש"כ **הליקוטי מהרי"ח** (בדיני ומנהגי עשי"ת) בשם היערות דבש גבי תענית בער"ה, שיש הנוהגים להתענות עד חצות ויש נוהגים להתענות עד אחרי מנחה גדולה כדי להזכיר עננו בתפילה, וע"ז כתב **הליקוטי מהרי"ח** בשם **היערות דבש** וזהו לשון קודשו: "ע"י שמתענים ממהרים להתפלל מנחה אחר חצות, ואין קובעים מקום לתפילתם, ומתפללים במרוצה ובלי כוונה, והלואי שלא יתענו, כי יצא שכרם בהפסדם, ומה צורך יש להתפלל מנחה אם מתענים לשעות, ואם כדי להתפלל עננו, וכי כשאין אומרים עננו אין התענית תענית, וכל התענית אינה כדאי אם עי"ז מתפלל אפילו ברכה אחת בלא כוונה שלימה", עכ"ל.

ולדבריו נמצא שאם כל התענית אינה כדאי אם מתפלל אפי' ברכה אחת בלא כוונה, על אחת כמה שכל החומרא לא לטעום כלום לפני מעריב אינה כדאי אם מתפלל אפי' ברכה אחת במהירות ובלי כוונה, וק"ו שאינה כדאי אם כל המעריב בלי כוונה.

והדבר זועק הוא בעיקר בב"ב, שאילו לענין מוצ"ש חנוכה שדעת רבים מגדולי הפוסקים (הגרשז"א, הגריש"א, הגר"ש דבילצקי, ועוד כמובא בהערה¹⁰) שצריך להקדים את תפילת מעריב במוצ"ש ולהתפלל כחצי שעה או 35 דק' אחרי השקיעה כדי להספיק להדליק נ"ח בחצי שעה שאחרי צה"כ, משום דלדעה א' בתוס' א"א להדליק אחרי חצי שעה לצה"כ כמו שביאר הגריש"א, מ"מ קשה להשיג כזה מנין כמעט בכל בב"ב, שלא מקדימים להתפלל

¹⁰ **במעשה רב** (אות רלו) כתב בשם הגר"א ח"ל: במוצ"ש חנוכה מזדרזין מאד להתפלל מעריב במקודם האפשרי כדי שלא יעבור זמן ההדלקה ויפסיד הברכה" עכ"ל. [ורק יעוין **בביה"ל** (סי' רצב ס"ב ד"ה ג' כוכבים) שכתב ח"ל: "וראיתי אנשים המהדרין בחנוכה לצאת דעת הגר"א להדליק בהנרות בהקדם אחרי השקיעה, שטועין בדבר ומזרזין עצמן גם במוצ"ש בעוד שלא חשך היום לגמרי, וסומכין עצמם על שי' הגר"א דביה"ש אינו ארוך כ"כ כידוע, אבל הוא טעות דג' כוכבים צריך לכו"ע (ואין אנו בקיאים בבינונים וצריך קטנים וכמו שפסק השו"ע) דזהו הסימן המובהק ללילה כדאי' בברכות (ב.) ושבת (לב.) ומגילה (כ.). וקודם לכן הוי ספק לילה"]. וכן מנהג רבה של ירושלים הגר"ש סלנט (אדרת שמואל עמ' קצ) היה להתפלל מעריב במוצ"ש 20 דק' אחר השקיעה, והדליק נ"ח מיד אחרי שמו"ע בערך 34 דק' אחרי השקיעה וקודם שהבדיל, והנר חנוכה היה מוכן אצלו מער"ש, והורה לאחרים שלא יאמרו לב"ב להכין את הנרות חנוכה מיד אחרי ברכו, אלא יכינו אחר התפילה [אם לא הכינו מער"ש]. ובספר בין השמשות **להגרי"מ טוקויצ'נסקי** (סופ"ה) ג"כ כתב שהחרד לדבר ה' יהדר גם בלילה זה להדליק ערך 34 דק' אחר השקיעה, ולכבוד נ"ח יקדימו להתפלל 10-8 דק' קודם חצי השעה. ובלי שום חטיפה ובהלה ודאגה, ונ"ח יהיו מוכנים מער"ש באופן שידליק 34 דק' אחרי השקיעה, וזהו ההידור האמיתי ובכל דרכיך דעהו" עכ"ל. וכן הגי' **חנור זונדל גרוסברג זצ"ל** בקו' דובר מישרים (עמ' יד) כתב "וגם ידוע מה שהיקל בזה ביותר (בזמן הדלק"נ במוצ"ש חנוכה) הגאון האדיר אביר הרועים ס"ק מרן רבי שמואל סלנט זצ"ל ששימש בכהונה קרוב לשבעים שנה בתור רבה של ירושלים". והעיד **הגר"ש אויערבאך** (אורח דוד עמ' קמה הע' 344) שגם **הגר"ד בהר"ן** היה מתפלל תפילת ערבית ולא זוכר בדיוק אם 15, או 16 או 17 דק' אחרי השקיעה, (ועיי"ש בשם הגר"צ פרידמן שהיה 15 דק' אחרי השקיעה) כדי שיוכל להספיק להדליק בתוך חצי שעה מהשקיעה. ושם (בסוף הערה) הובא שלפני תפילת מעריב שבמוצ"ש היה נוהג לסדר את הספסלים והסטנדרים שיוכלו כולם ללכת מיד בסוף התפילה להדליק נ"ח בביתם וגם בס' טל לישראל לרבי ישראל גנס שליט"א (עמ' ח') הביא ששמע מאחד שראה את הגר"ד בהר"ן זצוק"ל שהזדרז מאד במוצ"ש חנוכה להרוויח ב' דקות. ועי' בס' שלמי תודה **להגר"ב צ' פלמן זצ"ל** (חנוכה סי' ה אות ה עמ' רסו) שמביא מעשה שאירע במוצ"ש חנוכה שרצה הגר"ש מסלנט לילך בזריזות לביתו ע"מ להספיק להדליק נ"ח בזמנו, אלא שהיו עדיין בתפילה ולא יכל לעבור לפני המתפללים, לכן קפץ מחלון ביהכנ"ס והלך בזריזות לביתו. אמנם בס' ארבע אמות של תפילה (עמ' 46) הובא מעשה זה על הגר"ד בהר"ן. והעיר **הגר"ש אויערבאך** (אורח דוד שם) דאחר הברור נראה דהמעשה היה עם רבי זונדל קרויזר זצ"ל המכונה רבי זונדל פרוש זצ"ל [אבי רבי מרדכי יהושע קרויזר]. ולמעשה **הגרמ"ט פסק בלוח אר"י** שמתפללים תפילת ערבית 23 דק' אחרי השקיעה לשון אירופי, ומדליקין 36 דק' אחר השקיעה. אך עי' בקובץ מבקשי תורה (חנוכה ח"ג עמ' ע') שכתב **הגר"ש דבליצקי זצ"ל** ח"ל: "ולפלא גדול על לוח אר"י שהקציב לנו רק 12 דק' לתפילת מעריב במוצ"ק זה, כולל על הניסים ויעלה ויבוא אם חל בו ר"ח, אלא צריך להתפלל כדרכו תמיד, וכמובן ללא שהיות יתירות, אך גם ללא חטיפות ובהילות, וללכת לביתו להדליק" עכ"ל, ולמעשה הורה **הגרש"ד** (אור ישראל חנוכה הע' 530) שצריך להדליק כ- 53 דק' אחרי השקיעה. וגם **הגרש"ז אויערבאך** (הליכו"ש חנוכה פט"ז סט"ו) נהג להדליק כעבור 40-35 דק' ולא יאוחר מ- 50 דק' לאחר השקיעה, כיון שעיקר המנהג באר"י נקבע כשי' הגאונים שזמן צה"כ הוא מוקדם ואם ידליק לאחר 50 דק' יש לחוש שעבר עיקר זמן המצוה. וגם **הגר"ש אלישיב** (שבו"י חנוכה פ"ד אות ב' ואיש על העדה עמ' רסב) הורה, וכן נהג, להדליק נ"ח כ- 55 דק' אחרי השקיעה, אע"פ שכל שבת היה מחמיר זמן ר"ת, מ"מ מאחר דחשש לר"ת לחומרא בעלמא ולא מדינא משו"ה הדליק אחר כ- 55 דק' והיה עדיין תוך חצי שעה של צה"כ לאותם הסוברים שצה"כ הוא בערך חצי שעה אחרי השקיעה. וגם **הגר"מ פיינשטיין** כתב (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' סב) שבארה"ב ידליק לאחר 50 דק' מהשקיעה, שאז השמים כבר מלאים כוכבים וחשוך שם כאמצע הלילה, (ומ"מ כתב שראוי להמתין עד 72 דק' אחרי השקיעה). אמנם מנהג החזו"א (אשי ישראל עמ' תשצ) היה שלא להקדים תפילת ערבית משאר שבתות, אלא התפללו כבכל שבת ובמוצ"ש זה התפלל כ- 42 דק' אחרי השקיעה, וכן נהג **הסטייפלר** (אורחות רבנו ח"ג עמ' לו אות קו), וכנראה שמזה נובע מנהג רוב הבתי כנסיות שבבני ברק, שסומכים על החזו"א ודלא ככל הפוסקים הנ"ל.

לפני 42 דק' אחרי השקיעה, והכל בגלל החזו"א שכך נהג, או בחושבם שאסור להתפלל מעריב לפני צאת השבת (ומחמירים יותר מהגרי"ש"א וגדולי הפוסקים), ואילו לענין מצות "שבירת הצום" פתאם נעלם שי' החזו"א והם נוהגים כמו הזריזים שבירושלים שמתפללים 20 דק' אחרי השקיעה, וכי מצות הדלקת נר חנוכה בזמנו ובהידורו פחות חשובה ממצות "שבירת הצום", בושה וחרפה. ולא זו בלבד, אלא כפי שנבאר גם אם בירושלים מותר להתפלל 20 דק' אחרי השקיעה הרי שבב"ב הזמן הוא לא לפני 25 דק' אחרי השקיעה, כי תמיד במישור צריך להוסיף 5 דק' מהזמן בערים, וכמו שנבאר.

ויסוד הענין הוא לא משום תפילת מעריב גרידא, שהרי מצד תפילת ערבית הרי דעת ר' יהודה שאפשר להתפלל כבר מהשקיעה, וכן נוהגים כהיום הספרדים (ומקפידים לקרא אח"כ ק"ש שוב) ולא עליהם אני מדבר, אלא הענין הוא מצד מצוות ק"ש של ערבית שזמנה הוא רק משעת צה"כ, וכדי לבאר הענין יש להקדים מה נקרא צה"כ שרק אז אפשר לקרא ק"ש של ערבית, ומפני אריכות הענין נתמצת הדברים.

הנה ידוע שי' הגאונים ודעת הגר"א שזמן ביה"ש הוא ג' רבעי מיל אחרי השקיעה, ולפי מה שקיי"ל דשיעור מיל הוא 18 דק', הרי שג' רבעי מיל הוא 13.5 דק' אחרי השקיעה. ומבואר בגמ' (שבת לה:): שמשעת ראיית ג' כוכבים בינונים הוי לילה. ומ"מ החמירו הראשונים לענינים של תורה (שבת, ק"ש של ערבית וכד') לראיית ג' כוכבים קטנים (שהוא יותר מאוחר מראיית ג' כוכבים בינונים) משום שאין הכל בקיאין בין כוכבים בינונים לגדולים. וכ"פ בשו"ע (סי' רלה ס"א) שזמן ק"ש בלילה משעת יציאת ג' כוכבים קטנים.

ובמשנ"ב (סי' רסא סקכ"ג) כתב שזמן צה"כ הוא סמוך לסוף ביה"ש, והיינו שאם ביה"ש הוא 13.5 דק' אחרי השקיעה הרי שסמוך לו הוא זמן צה"כ (ומש"כ הזמן הסמוך לו היינו משום שאחרי ביה"ש מתחיל ביה"ש דר' יוסי ורק אח"כ הוא צה"כ), אך לא נתבאר מהו הזמן הסמוך. וכתבו הגרי"מ טיקוצינסקי (בקונ' בין השמשות עמ' מט), **ובס' נברשת** (ח"ב דף מה) שבמציאות הנראית לעין האדם זמן ראיית ג' כוכבים קטנים בימי ניסן ותשרי ובימות החורף הוא 30-33 דקות לאחר השקיעה, ובימות הקיץ קרוב ל-40 דקות, ושיעור זה הוא בערים (כמו בירושלים), ובמישור (בני ברק וכד') יש להוסיף כ-5 דק' לשיעורים הנ"ל, כי השקיעה בירושלים הנמצאת על גב ההר מאוחרת במספר דקות מהשקיעה במישור, ואילו זמן תחילת ראיית הכוכבים שוה בכל המקומות, וממילא כשאומרים שזמן צה"כ בירושלים הוא 30 דק' אחרי השקיעה, זה אומר שזה 30 דק' אחרי השקיעה הנראית בהר אבל 35 דק' אחרי השקיעה המישורית שהיא מוקדמת יותר, וממילא במישור (בבני ברק וכד') זמן צה"כ הוא ג"כ 35 דק' אחרי השקיעה.

וכ"ז לגבי זמן ראיית ג' כוכבים קטנים, אך גם לגבי זמן ראיית ג' כוכבים בינונים כתבו הגרי"מ טיקוצינסקי ובס' נברשת (שם) שע"פ מדידות ובדיקות בפועל נראים הכוכבים הבינונים בירושלים בימי ניסן ותשרי ובחורף 22 דק' לאחר השקיעה (ונמצא 27 דק' אחר השקיעה המישורית), ובקיץ 28 דקות אחר השקיעה (ונמצא כ-33 דק' אחר השקיעה המישורית).

והנה **בביאור הגר"א** (סי' רסא ס"ב) כתב שזמן צאת הכוכבים הבינונים הוא 13.5 אחרי השקיעה. אמנם זה עדיין לא היתר להתפלל אז מעריב, כי בשו"ע מבואר שצריך להמתין לראיית כוכבים קטנים, אך גם בלא"ה כבר כולם הקשו מהמציאות הנ"ל שזמן ראיית ג' כוכבים בינונים הוא הרבה יותר מאוחר מ-13.5 דק', ומצינו בזה כמה תירוצים.

א. הגרא"ז מלצר (במכתב ההערות שכתב להגרימ"ט על ספרו ביה"ש הובא באבן האזל הל' קר"ש פ"א אות ג' סק"ח) כתב לתרץ בשם **הגר"ד בהר"ן** שכהיום נחלשו כח הראיה כדמוכח מהגמרא בבכורות (נד:) שהרועה היה יכול לראות הכבשים עד ט"ז מיל שהוא בערך 16 ק"מ, וכהיום אין אדם רואה רחוק כ"כ, והסיבה לכך הוא משום שנתרגלו לאור ביום ובלילה ע"י האלקטרי וזה גורם לחלישות הראיה כמו שרואים שהבדואיים שאינם משתמשים באור האלקטרי יש להם ראייה טובה, ואפשר שזה גורם גם לאחר את זמן ראיית הכוכבים מזמן המבואר בגמרא.

ב. הקצות השולחן להגר"ח נאה (בסופו בקונטרס בזמן צאה"כ בא"י) **ובשו"ת ארץ צבי** (ח"א סי' קי"א) ועוד ספרים כתבו לתרץ, שהוא מפני שאין אנו בקיאים בגודל הכוכבים לקבוע איזה מהם נחשבים בינונים ואיזה מהם נחשבים קטנים, וכמבואר ברמב"ם ובביאור הגר"א ובסידור הרב להשו"ע הרב שם שצריך בקיאות גדול בזה, ובאמת האימצגנינין וזכי הראות יכולים לראות בזמן המבואר בגמרא ג' כוכבים בינונים.

ג. הגרי"ש אלישיב (שיעורי מרן הגריש"א עמ"ס ברכות ב. ד"ה ק"ש קודם צה"כ, ס' הערות עמ"ס שבת לד: אות ב), **והגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורל"צ ח"א יו"ד דסי' כ) ועוד ספרים כתבו לחדש, שע"כ צ"ל ששקיעת החמה הנאמר בברייתא אין הוא הכוונה לשקיעת החמה תחת האופק אלא הכוונה הוא לזמן מאוחר יותר שהוא בערך 10-15 דקות אחר השקיעה הכתוב בלוחות, ואז הוא זמן שקיעת החמה ההלכתית ורק אז מתחיל זמן ביה"ש כשיעור של ג' רבעי מיל, וממילא יוצא שצה"כ הוא כחצי שעה אחרי השקיעה, **הגר"צ אבא שאול** כתב לפי"ז שזמן צה"כ הוא בחורף ובימי ניסן ותשרי 25 דקות אחר השקיעה (הנראית בהרים) שבלוחות, ובקיץ הוא 27 דק' דקות אחר השקיעה (הנראית בהרים) שבלוחות, **והגריש"א** ס"ל להחמיר עד חצי שעה אחר השקיעה, ועוד הובא בשמו (הל' חג בחג על ספיה"ע פ"א הערה 14) שכן המנהג בא"י לחשב צה"כ כחצי שעה אחר השקיעה.

ד. הגר"י מנת (במכתב שכתב לבעמח"ס משמרת הזמנים עמ' קט אות ה) **והגרמ"מ קארפ** (בספרו משמרת השבת שבת ח"א לה. ד"ה תרי תילתי) כתבו לחדש, שצ"ל שנשתנו הטבעיים בא"י שזמן צה"כ הוא מאוחר יותר מהזמן המפורש בגמרא כמו שמצינו בכמה וכמה דברים בהלכה שנשתנו הטבעיים והמציאות, כמו בסוגיית השיעורים, ומעוברת אם רואה דם בשלשה חדשים ראשונים, ומינקת, ובסוגיית הריגת הכינים בשבת אם היא פרה ורבה ע"י זכר ונקבה, ועוד כהנה עי"ש.

ה. והדברי יוסף (במבוא השמש דף סד) וכן החזיק בסברא זו **הגר"מ טיקוצינסקי** (בקונ' ביה"ש שם) תירצו, שאה"נ שזמן לילה אליבא דרבי יהודה הוא ג' רבעי מיל אחר שקיעת החמה תחת האופק משום דלשיטת ר' יהודה אין לילה תלוי כלל בצה"כ אלא בהכספת

הרקיע, מ"מ זמן צה"כ דרבי יוסי הוא מאוחר הרבה זמן מדרבי יהודה ורק אחר 30 דקות אחר השקיעה המישורית הוא זמנה. אמנם תירוץ זה קשה להולמו משום שמבואר בגמ' שביה"ש דר' יוסי הוא מיד אחרי ביה"ש דר' יהודה בשיעור כהרף עין, ואכן המנחת כהן שכתב סברא זו בתחילה (מ"א פ"ח) בשיטת הגאונים, מ"מ אח"כ (בפ"ט) חזר בו מהטעם הנ"ל (ואכן, יש מח' ראשונים אם ביה"ש דר' יוסי מתחיל מיד אחרי ביה"ש דר' יהודה או בזמן מועט אחרי, וכמו"כ נחלקו הראשונים מהו שיעור ביה"ש דר' יוסי אם פחות מדקה או שתי דקות, ואכמ"ל).

והנה יש נפק"מ בין תירוץ הגר"ד בהר"ן לבין שאר התירוצים, כי להגר"ד בהר"ן יוצא שצאת הכוכבים הבינונים כהיום הוא 13.5 דק', ומ"מ כדי להמתין לזמן ראיית כוכבים קטנים ממתנים עוד 7 דק' ומתפללים מעריב. אבל לשאר התירוצים הנ"ל צריך להמתין עד שיראו הכוכבים הקטנים בפועל, שבימות החורף הוא לכה"פ 30 דק' אחרי השקיעה וכנ"ל.

ולמעשה המנהג בירושלים מקמת דנא היה להתפלל מעריב 20 דק' אחרי השקיעה (הנראית בהר"ן שהוא 25 דק' אחרי השקיעה המישורית). ובטעם מנהג זה משום דס"ל כעיקר שזמן צה"כ הוא 13.5 אחרי השקיעה, והסיבה שהמתינו עד 20 דק' הוא כדי לחשוש לק"ש דאורייתא לשי' הרמב"ם שסובר ששיעור מיל הוא 24 דק', וממילא ג' רבעי מיל הוא 18 דק' אחרי השקיעה (וכן היה המנהג בירושלים בזמן הגר"ש סלנט להתפלל מעריב 18 דק' אחרי השקיעה), ואף דלשאר ענינים נקטינן דשיעור מיל הוא 18 דקות, מ"מ לענין ק"ש מחמרינן יותר כי המציאות מוכיחה דלאחר 13.5 דק' אין כוכבים.

והוסיפו עוד 2 דקות, משום שכאמור זמן צה"כ הבינונים הנראים בפועל בחורף הוא 22 דק' אחרי השקיעה, וכשמתחילים מעריב 20 דק' אחרי השקיעה אז מגיעים לק"ש ב-22 דק' אחרי השקיעה. אם כי מובא בשם הגרש"ז אויערבאך (הליכו"ש תפילה פי"ג הע' 28) שאמר בטעם המנהג להתפלל מעריב 20 דק' אחרי השקיעה, דכיון שעד שמגיעים לק"ש הוא כבר כ-25 דק', ודאי שפיר דמי. ודבריו צ"ב, דהלואי שיקח יותר מ-2 דקות מברכו לק"ש, ובפרט בתפילת מעריב שבמוצאי התענית במנין של הרעבים שהלואי שיקח יותר מדקה מברכו עד ק"ש, ואיך הגרש"ז א הגיע ל-5 דק', ואולי כוונת הגרש"ז א לתפילת מעריב בליל שבת שמחמת הניגון של שבת אולי זה לוקח עוד דקה או שתיים, או שאצל מרן הגרש"ז א התפללו בכוונה כזו שזה לקח 5 דק' מברכו עד ק"ש, וצ"ב.

ואף שבימות הקיץ זמן ראיית כוכבים בינונים הוא 28 דק', מ"מ צ"ל שנקטו לדינא כסברת הגר"ד בהר"ן שאזלינן כפי השיעור הכתוב בגמ' ולא כפי ראות העינים כיון שנחלשה כח הראיה, וכמו"כ לחומרא של רבינו יונה הנפסק בשו"ע שס"ל שצריך להמתין לק"ש לראיית כוכבים קטנים, הם לא חוששים כיון שהוא רק חומרא ולא מעיקר הדין.

אמנם מגדולי ירושלים שנהגו להתפלל 20 דק' אחרי השקיעה כדוגמת הגר"ש סלנט והגרש"ז אויערבאך זצ"ל אין ללמוד היתר להקל בדאורייתא, כי הגר"ש סלנט (כמובא בקונ' ביה"ש להגרימ"ט שם עמ' עה) והגרש"ז א (הליכו"ש שם הע' 32) הקפידו מאד אחרי מעריב

לקרא שוב ק"ש כשהגיע זמן צה"כ ודאי, והגרשו"א החמיר לקרא ק"ש שוב כל פעם שקרא בתפילה ק"ש לפני 40-45 דק' אחרי השקיעה, ואף אמר לבני ביתו שכן ראוי לנהוג, מאחר שכן הנהיג החזו"א.

וא"כ אף המקילים בירושלים להתפלל מעריב 20 דק' אחרי השקיעה צריכים הם לחזור ולקרא ק"ש שוב אחרי התפילה, כמו שנוהגים הספרדים שמתפללים מעריב מהשקיעה. אבל אין להסתמך על ק"ש שעל המיטה כמבואר **במשנ"ב** (סי' רלה סקי"ב) משום שק"ש בעי כוונה, וק"ש שאנו קוראים על המיטה אין אנו מכוונים לשם ק"ש אלא לשם שמירה, ועי"ש עוד טעמים. ויש להוסיף על דבריו דאף אם יכוין בק"ש שעל המיטה לשם מצות ק"ש, מ"מ ברוב הפעמים ובפרט בחורף (שחצות ב-11:30) הוא הולך לישון אחרי חצות, ונמצא שקורא ק"ש אחרי חצות שהוא רק בדיעבד, וא"כ למה להיכנס לדיעבד אם אפשר לקרא ק"ש בזמן לכתחילה.

ויש לציין שמה שנהגו בירושלים להתפלל 20 דק' אחרי השקיעה, היינו רק לענין מעריב בימות החול וגם בזה הקפידו לקרא ק"ש אח"כ, אבל במוצ"ש כבר אמר הגרשו"א **אויערבאך** (הליכו"ש שם הע' 32) שהמנהג מעולם היה להתפלל חצי שעה אחר השקיעה, וכן הנהיגו על פיו בישיבת קול תורה, שלא להקדים מזמן חצי שעה. והטעם נראה, משום שגלבי צאת השבת כיון שצריך להמתין לראיית ג' כוכבים קטנים רצופים משום תוספת שבת כמבואר **בשו"ע** (סי' רצג ס"ב), לכן נהגו כולם כהמנהג שמביא ה**כה"ח** (בסי' רס"א סק"א) וכן הנהיג **הגרי"מ טיקוצינסקי** בלוחותיו להחמיר כשיעור שני מיל שהוא 36 דקות אחר השקיעה שהוא במעלות 8.47 מתחת האופק, וביום הנשף הארוך ביותר הוא 42 דקות ו-10 שניות. ולכן פעמים שיוצא שבת 36 דק' אחרי השקיעה המישורית, ופעמים שיוצא שבת 43 דק' אחרי השקיעה, כפי שכתוב בלוחות.

וגם לענין מילה למרות שמבואר **בשו"ע** (יו"ד סי' רסב ס"ו) דאזלינן אחר ראיית ג' כוכבים בינונים (ולא קטנים), ואף לענין נולד בביה"ש דער"ש כתב **היד הקטנה** (הל' מילה מנחת עני סקי"ג) דאלוין אחר ראיית ג' כוכבים בינונים, ואף שמבואר בכמה מקומות **בשו"ע** (או"ח סי' רל"ה לענין ק"ש של ערבית ובסי' רע"ג לענין זמן מוצ"ש) שבענינים דאורייתא יש להמתין לראיית כוכבים קטנים, ביאר היד הקטנה שבמילה לא החמיר השו"ע כיון דהוא חומרא דאתי לידי קולא שאם נחמיר שעדיין אינו לילה לא תתקיים מילה בזמנה ולכן בזה הדרינן לעיקר הדין דסגי בכוכבים בינונים, וכן נקט **הגרי"מ טיקוצינסקי** (בקונ' בין השמשות עמ' סח), אולם אף דסגי בכוכבים בינונים מ"מ לגבי תינוק שנולד בער"ש ביה"ש לא הקילו הפוסקים לחשב זאת ב-20 דק' אחרי השקיעה, ומובא בשם **הגרשו"א אויערבאך** (שש"כ פמ"ו הע' מה) שהתיר למול בשבת רק אם התינוק נולד 25 דק' אחרי השקיעה, וכתב בס' חכו ממתקים בשמו, דהשיעור של 25 דקות הוא ביום בינוני אך בימי החורף הקצרים צה"כ הוא 22 דקות לאחר השקיעה ובימי הקיץ הארוכים הוא 28 דקות לאחר השקיעה, ודלא כמו שכתבו כמה מלקטים בשמו דתמיד מחשבים 25 דק'. אמנם בס' אוצר הברית (ח"ב פ"ט סי' ה הע' כב) כתב **שהגרשו"א אויערבאך** הורה לו לא להקל בפחות מ-32 דק' אחר השקיעה. וצ"ע בדעת הגרשו"א.

וגם הגרב"צ אבא שאול (שו"ת אורל"צ ח"א יו"ד סי' י) פסק שגדולי המורים נהגו להורות שרק אם נולד אחרי 27 דק' מהשקיעה אפשר למולו בשבת, ונהוג לשיטתו דס"ל דהשקיעה האמיתית מאוחרת מהכתוב בלוחות וכנ"ל]. אמנם שאר גדולי הפוסקים חששו לחילול שבת ולא התירו למול תינוק שנולד בער"ש ביה"ש אלא א"כ נולד 32 דק' אחרי השקיעה, כמו שהורה הגרי"ש אלישיב (תורת הברית פי"ג הע' מ, ומילה שלמה עמ' תמג הע' 227) שרק אם נולד 32 דק' אחרי השקיעה יש למולו בשבת, ובס' מילה שלמה (שם) הביא בשמו שבקיץ הגרי"ש"א מצריך מעט יותר מחצי שעה (והיינו 32 דק' כמש"כ בס' תורת הברית ובאוצר הברית, ומה שהובא בכמה ספרים בשם הגרי"ש"א חצי שעה ולא 32 דק' כבר כתב ברשימות פסקי הגרי"ש"א להגר"ח זייבלד שהגרי"ש"א הורה חצי שעה מהלוח של הר"מ שפירא שהוא מאוחר יותר מהרי"מ טיקוצינסקי בכ-2 דק', ולכן הורה 32 דק' מהשקיעה של הגרי"מ טיקוצינסקי, ואכמ"ל). והגרי"ש אלישיב הורה (וישמע משה ח"א עמ' רצג) גבי תינוק שנולד בער"ש ביה"ש 20 דק' אחרי השקיעה ונימול בשבת, שצריך לעשות לו הטפת דם ברית (כיון שהיה צריך למולו ביום א').

אמנם דעת החזו"א (אורחות רבנו ח"א עמ' קסב, ופאר הדור ח"ג עמ' קעב, אמרי יושר שבת סי' ל סק"ב, ונוזיקין סי' צז) היתה להחמיר דרק אם נולד 35 דק' אחרי השקיעה יש למולו בשבת (ולא חילק בין הקיץ לחורף), וכן הורו הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"י עמ' מה) והגר"ש דבילצקי (ברית יעקב בהע' לסי' רסו ס"ו) שרק אם נולד 35 דק' אחרי השקיעה יש למולו בשבת. ונראה שהטעם שהחמירו עד שיעור זה למרות שכוכבים בינונים נראים כבר יותר מוקדם, הוא כמש"כ במנחת כהן (מ"ב פ"ה) דמש"כ בשו"ע בהל' מילה שדי בכוכבים בינונים היינו למי שבקי ומכיר אבל לדידן אין אנו בקיאים וצריך להמתין עד שיראו ג' כוכבים קטנים ודלא כהיד הקטנה, עי"ש. ויש שהחמירו אף יותר משיעור זה, כמש"כ הגר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קלד) שכיון שעד 40 דקות אינו לילה ודאי, אין נימול בשבת אלא אם נולד בע"ש לאחר שיעור זה של 40 דק', וכן מובא בשם הגר"ח גריינמן (חידושים וביאורים שבת סי' ז סקט"ו) שהחמיר לחשב צה"כ עד 40-45 דק' לאחר השקיעה.

ומה שהובא באורחות רבנו (ח"א עמ' קו ועמ' קסב) בשם הסטייפלר שהחזו"א סבר שמעיקר הדין די בחצי שעה לאחר השקיעה אלא שהחמיר על עצמו להמתין עוד כעשר דקות, משום שצה"כ הוא באמת עוד לפני גמר 40 דק' שלאחר השקיעה, רק לא כל הזמנים והימים שוים בזמן שישנו בין השקיעה עד אחר צה"כ, דלפעמים זה יותר מוקדם ולפעמים זה יותר מאוחר, ו-40 דק' לאחר השקיעה זה ודאי צה"כ בכל הזמנים, ולכן הקפיד מרן החזו"א להתפלל ערבית ב-40 דק' לאחר השקיעה, עי"ש, מ"מ זה רק לעיקר הדין, אבל לענין מילה בשבת החמיר ב-35 דק' לאחר השקיעה וכנ"ל. ולכן בתענית עשרה בטבת שחל בער"ש הורה הסטייפלר (שם) להתפלל מעריב בליל שבת חצי שעה אחר השקיעה למרות שתמיד הקפידו להתפלל 40 דק' אחר השקיעה, וגם בזה הורה להכריז אחר התפילה שצריך לקרא ק"ש שוב.

עתה הראית לדעת שאפי' לענין מילה דמבואר בשו"ע דסגי בכוכבים בינונים ואף בנולד בער"ש ביה"ש נקטו היד הקטנה וגדולי הפוסקים דסגי בכוכבים בינונים, מ"מ הורו הפוסקים

להחמיר, לדעת הגרשז"א והגר"צ אבא שאול לכה"פ 25-28 דק' לאחר השקיעה (תלוי בעונות השנה וכנ"ל), ולדעת הגרי"ש"א 32 דק' אחרי השקיעה, ולדעת החזו"א, הגר"ש וואזנר, והגר"ש דבילצקי הוא 35 דק' אחר השקיעה, ויש המחמירים אף ב-40 דק' וכנ"ל, הרי שלענין ק"ש דאורייתא דלדעת השו"ע בעינן ראיית ג' כוכבים קטנים דוקא (שהוא זמן מאוחר יותר מראיית כוכבים בינונים) על אחת כמה שצריך להחמיר.

ואכן, גם לענין תפילת ערבית גדולי הפוסקים החמירו לא להתפלל קודם חצי שעה שלאחר השקיעה, וכן הקפיד הגרי"ש אלישיב (הליכות האיש עמ' פג-פד ועמ' ק) להתפלל מעריב חצי שעה אחר השקיעה בין בחול ובין בשבת, ובתעניות שהתפללו 20 דק' אחר השקיעה הקפיד הגרי"ש אלישיב לקרא אח"כ ק"ש שוב.

וכ"כ הגר"ש דבילצקי (בחיבורו דיני זמני הלילה' אות ד' הו"ד בס' דרך ישרה פכ"ז הע' 18) דזמן ק"ש של ערבית הוא לא פחות מאשר 35 דק' אחר השקיעה ולפחות 30 דק' אחר השקיעה שאז הוא השיעור של יציאת ג' כוכבים קטנים, ומבואר בשו"ע (סי' רלה ס"א) דמאז הוא זמן ק"ש של ערבית, והוסיף רבינו שם וז"ל: "והנה המנהג הקדום בירושלים בין האשכנזים לסמוך לגמרי על שיטת הגר"א לגבי ג' רבעי מיל ומתפללים מעריב כח"י רגעים אחר השקיעה וכו', ואולם צ"ע על מנהג זה, דהרי לגבי דאורייתא לא סומכים על שיעור דג' רבעי מיל לקולא, ועוד דהגר"א בעצמו כתב דאז הוא זמן יציאת כוכבים בינונים, והרי לגבי ק"ש דאורייתא כתב בשו"ע שם דבעינן כוכבים קטנים, שהם אחר הכוכבים הבינונים, ועוד דהרי לגבי דאורייתא חיישינן דשיעור בין השמשות דר' יוסי מופלג איזה שיעור אחר דרבי יהודה, ועוד דגם שיעור דג' רבעי מיל אינו שווה בכל השנה ומשתנה כפי שיטת המעלות ולפי שיטת השעות הזמניות, וכבר הגרי"מ"ט ז"ל בספר בין השמשות הרבה לתמוה על מנהג זה להקל כך בק"ש דאורייתא, ואם נאמר דאח"כ חזרו וקראו ק"ש ראשית כל, אין הדבר כן ולא חזרו וקראו שנית, ועוד דאפילו אם חזרו וקראו, וכי זה מתאים למדקדקים בכל דבר, לצאת באופן תמידי הק"ש בלי הברכות, אחר שאם יחכו עוד כעשרה רגעים יוכלו לצאת בהידור עם הברכות באופן שמנהג זה הוא מוקשה. ולכן יש לקבוע שזמן קריאת שמע של ערבית הוא כ-35 רגעים אחר השקיעה שאז ברוב ימי השנה הוא כבר זמן כוכבים קטנים ובכמה תקופות בשנה אפשר להקל גם בחצי שעה אחר השקיעה וכו' עכ"ל, עי"ש מה שהאריך בזה.

ואף שבס' תפארת שמואל (עמ' כט אות עב) הובא דאחד הזכיר לפני הגר"ש אויערבאך בשם הגר"ח"ש גריינמן זצ"ל שהורה למול בשבת תינוק שנולד 34 דקות אחרי השקיעה, ורבינו לא התפעל מכך כלל, וסיפר רבינו זצ"ל שאברך בא לפני הגרמ"ד הלוי סולוביציק לשאול אודות תינוק שנולד 20 דקות אחרי השקיעה, והגרמ"ד הורה בפשיטות למול בשבת דזה מנהג ירושלים, רק לאחר שהאברך התעקש שלח אותו לשאול את הגר"ש אויערבאך. ואז שאל הגר"ע קיסטר את הגר"ש אויערבאך מה רבינו הורה לעשות, וענה שבתשובתו לא היתה רבותא אלא הרבותא היתה בתשובת הגרמ"ד, והובן שענה רבינו שלא לעשות הברית בשבת, ושם בהערה כתב שרבינו זצ"ל נקט לדינא כדעת אביו הגרשז"א שאין להקל ב-20 דק' אחר השקיעה למול בשבת, רק לכה"פ 25 דק'. ועי"ש מעשה מהרב חיים מאיר

אברהם פטרוף, שהורה לו הגר"ש אויערבאך במוצאי יוה"כ לעשות הבדלה מיד עם מוצאי יוה"כ, לצורך מעוברת, ושאל הנ"ל מתי הוא הזמן, והשיב רבינו, חצי שעה זה ודאי כבר הזמן.

והוראת הגרמ"ד למול בשבת גם בנולד 20 דק אחר השקיעה אינו חידוש, כי כבר כתב בדרך ישרה להגר"ד פפיס (בין השמשות עמ' קמ, הו"ד בס' אליבא דשמואל על סדר השו"ע עמ' תעח) דהגר"ש סלנט נקט דהוי לילה ודאי ג' רבעי מיל אחרי שקיעה"ח ולא הצריך ראיית כוכבים בפועל, וכנראה שסבר שצ"ל שחוש הראות בזמן הזה הוא יותר חלש מאשר בזמן הש"ס, וכפי שהביא הגרא"ז מלצר בשם הגר"ד בהר"ן, ולכן יש לסמוך על השיעור שנתפרש בגמ' אפי' אם אין עינינו רואות כוכבים, וכתב ששמע מהגר"ש אויערבאך שכך הורו גדולי ירושלים למעשה בענין מילה בשבת, וכך נהגו בהדלקת נ"ח במוצאי שבת חנוכה, ושידוע שהגר"ש סלנט היה מצפה לשאלה של ברית כזו כדי לעשות מעשה כרבנו הגר"א, והורה הגר"ש סלנט למעשה שתינוק שנולד 20 אחרי השקיעה שיש למולו בשבת.

מ"מ אף דהגר"ש סלנט והגרמ"ד סולוביציק הורו למול בשבת גם תינוק שנולד 20 דק' אחרי השקיעה, מ"מ זה רק לגבי מילה דסגי בכוכבים בינונים, אבל לענין ק"ש דנפסק בשו"ע דבעינן כוכבים קטנים, ובודאי אין אנו יותר חכמים מהשו"ע ורבינו יונה שכתבו שאין אנו בקיאים בין הבינונים לקטנים, ושלכן צריך להמתין לק"ש דאורייתא לראיית כוכבים קטנים, הרי פשיטא שמי שמתפלל 20 דק' אחרי השקיעה שצריך אחרי התפילה לקרא שוב ק"ש.

ושמעתי מהרה"ג רבי אליהו נח ציטרנבוים, שאצל הגר"ש אויערבאך לא התפללו במוצאי העניות ב-20 דק' אחרי השקיעה, אלא תמיד הוא המתין עד 25-22 דק' לאחר השקיעה (וכנראה שזה היה תלוי בעונות השנה), ומסתבר שלקח בחשבון שעד ק"ש כבר יהיה 27 דק' אחרי השקיעה ואתי שפיר. ואם זה הוא החמיר בירושלים ש-25 דק' אחרי השקיעה הנראית בהרים זה בעצם חצי שעה אחרי השקיעה המישורית, אז גם בב"ב המישורית יש להחמיר בחצי שעה אחר השקיעה.

ומה שנהגו בירושלים הגרש"ז אויערבאך (הליכו"ש שם) והגר"ש אלישיב (הליכות האיש עמ' פד) להתפלל במוצאי התענית 20 דק' אחרי השקיעה, מ"מ הקפידו לקרא אח"כ ק"ש שוב. ומכאן תוכחה לאלו המתפללים 20 דק' אחרי השקיעה שצריכים להקפיד לקרא אחר התפילה ק"ש שוב, ועל פניו חלק מהציבור אינם יודעים שצריכים לקרא ק"ש שוב, וגם אלה שיודעים הם לא תמיד זוכרים לקרא אח"כ שוב, וא"כ למה להכשיל את הציבור ולהתפלל כזה מוקדם, ולכן מהראוי שאם בכל זאת מתפללים 20 דק' אחרי השקיעה שהגבאי יכריז אחרי התפילה שצריך לקרא ק"ש שוב, וכפי שהורה הסטייפלר בבית מדרשו (ששם עוד יתפללו חצי שעה אחר השקיעה). וכל זה רק לגבי ירושלים שמה שנהגו להתפלל 20 דק' אחרי השקיעה הנראית בהרים הוא בעצם 25 דק' אחרי השקיעה המישורית, ולכן בבני ברק דמחשבים השקיעה המישורית אין להתפלל מעריב קודם 25 דק' אחרי השקיעה המישורית, וממילא אין ללמוד ממנהג ירושלים להקל בב"ב ב-20 דק' אחרי השקיעה, ולאחרונה הגיעו כמה ירושלמים לב"ב והתחילו לארגן מנינים של מעריב 20 דק' אחרי השקיעה במוצ"ש חנוכה ובמוצאי התעניות, וטעותם בידם שחושבים שאפשר ללמוד ממנהג

ירושלים לכאן, אך להנ"ל בב"ב תמיד יש להוסיף בערך כ-5 דק' ואין להתפלל לפני 25 דק' אחר השקיעה, וגם זה קולא לרעבים ולזריזין מקדימים למצות "שבירת הצום", אבל הרוצה לקרא ק"ש דאורייתא עם ברכותיה בזמן וכפי שכתב הגר"ש דבילצקי יקפיד להתפלל 35 דק' כפי הזמן של ראיית ג' כוכבים קטנים בפועל. ובירושלים יתכן שאפשר להקל בעשרה בטבת (משום שצה"כ בחורף מוקדם יותר מהקיץ וכנ"ל) לקרא ק"ש דאורייתא כבר חצי שעה אחר השקיעה ועד שמגיעים לק"ש הוא 33 דק' אחר השקיעה ואתי שפיר.

ההנהגה הראויה למעשה

והפלא הגדול על המדקדקים שמקפידים לקרא בבוקר ק"ש בזמנו עם ברכותיה, ואילו לענין מעריב במוצאי התעניות קוראים ק"ש דאורייתא בזמן אחרי מעריב בלי ברכותיה, וכי ק"ש של ערבית פחות חשוב מק"ש של שחרית, הרי שניהם נאמרו למשה מסיני, ואף שענין סמיכת גאולה לתפילה בשחרית חמור יתור מזה של ערבית, אבל למה להיות אנשים של דיעבד אם בהמתנת 10 דק' אפשר להיות יהודי של לכתחילה ולקרא ק"ש של ערבית עם ברכותיה בזמן, וכמש"כ הגר"ש דבילצקי וכנ"ל.

ולמעשה אין אני אומר לשנות מנהג ירושלים שנהגו להתפלל עכ"פ במוצאי התענית 20 דק' אחרי השקיעה, אך מן הראוי שהגבאי יכריז אחרי התפילה שצריך לקרא ק"ש שוב בזמן, (ולא לסמוך על הק"ש שעל המיטה וכנ"ל) וכפי שהורה הסטייפלר בבית מדרשו (ששם עוד יתפללו חצי שעה אחר השקיעה וכנ"ל), וכפי שנהגו גם הגר"ש סלנט והגרש"ז אויערבאך, כדי לא להכשיל את המון הציבור.

וכ"ז בירושלים, אך בבני ברק ובשאר מקומות המחשבים השקיעה המישורית אין להתפלל לפני 25 דק' אחרי השקיעה וגם בזה יש לגבאי להכריז אחרי התפילה שצריך לקרא ק"ש שוב, וכפי שהורה הסטייפלר וכנ"ל, והמדקדקים ראוי שימתינו לפחות חצי שעה אחר השקיעה ואז יתפללו מעריב וכפי שאכן הורה הסטייפלר בב"ב גבי עשרה בטבת שחל בער"ש (וכנ"ל), ועד שיגיעו לק"ש יהיה 33 דק' אחר השקיעה ואז יקראו הק"ש עם ברכותיה בזמן. והחוששים לשי' החזו"א יקראו ק"ש 40 דק' אחרי השקיעה.

וראוי לעורר את אלו הטוענים שבמוצאי התעניות הם סומכים על גדולי ירושלים שיתפללו 20 דק' אחרי השקיעה, שיעשו כן גם במוצאי שבת חנוכה כפי שהם בעצמם הורו להתפלל מוקדם ולהדליק נ"ח בתוך החצי שעה לצה"כ (כמובא בהע' לעיל), ודלא כמנהג רוב בתי כנסיות שב"ב שחושבים שאסור להתפלל מעריב לפני צאת השבת (כי אין שום איסור להתפלל מעריב של מוצ"ש לפני צאת השבת בחנוכה), ולכן מתפללים רק 42 דק' אחרי השקיעה כמנהג החזו"א, ואילו במוצאי התעניות פתאם נזכרים שאפשר להתפלל 20 דק' אחרי השקיעה.

ולסיום צריך לזכור ולהזכיר את דברי היערות דבש הנ"ל, שכל התענית אינה כדאי אם אפי' ברכה אחת בתפילה אינה בכוונה, ואכמ"ל.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

מה, א: ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו.

בפירוש הרא"ש עה"ת כתב בזה"ל תימה איך המתין כל כך יוסף להודיע לאביו שהיה שרוי בצער גדול כי הוא חי. ויש לומר בשעת החרם שיתפו את יוסף עמהם שלא לגלות הדבר, ואף כי היה מוכרח [היינו שיתפו אותו בעל כורחו], כיון שלא מיחה בם היה נכלל עמהם, ולפיכך המתין עד שבאו כולם והתירו את החרם בהסכמת כולם דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. ומכאן ראייה שכל אדם שיושב בבית הכנסת ויש בדעתו להוציא עצמו מתקנת הקהל ומהחרם, צריך שיוציא בשפתיו, שכל דברים שבלב אינם דברים, שאם לא כן יהיה נאסר בכללם בחרם עכ"ל.

ולכאורה לדברי הרא"ש דגם יוסף היה שותף עמהם בחרם, זה סותר למה דאיתא בפרקי דר"א פרק ל"ח [והובא ברש"י לעיל לז, לג] אמרו נחרים ביננו שאין אחד ממנו מגיד הדבר ליעקב אבינו עד שיהיה ברשות כולנו, אמר להם יהודה ראובן אין כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה, מה עשו שיתפו למקום עמהם והחרימו עכ"ל. ולהרא"ש הלא היה יוסף יכול להשלים העשרה ולקיים החרם ולא היו צריכין לשתף הקב"ה בגלל זה וצ"ע.

[ועיין עוד ברמב"ן [לעיל מב, ט] בסוף הדיבור שכתב תירוץ אחר על קושיית הרא"ש, וז"ל: ולולי כן [שרצה לקיים את החלומות] היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו, ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת איך לא יחמול על שיבת אביו, אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת].

והנה במשך חכמה [בהשמטה לספר בראשית] כתב דמה שיהודה אמר על יוסף "ואחיו מת" [והרי ידע שמכרוהו], דלפי ידיעתו איך שהיה מקושר יוסף לאביו בטח אילו היה בחיים היה מודיע לאביו במכתב מקומו וזה מקרי ברי, כמו שכתב רש"י כתובות [דף כב, ב] באומרת ברי לי שאילו היה קיים היה בא עכ"ד.

אולם לפי הרא"ש הנ"ל אין כל ראייה ממה שלא הודיע במכתב לאביו שהוא מת מפני שאף הוא היה בכלל החרם שאסור לגלות לאביו שהוא חי.

*

מה, ו: פי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר. ולהלן פסוק יא כתיב וכילכלתי אותך שם כי עוד חמש שנים רעב [ולא הזכיר חריש וקציר]. וצריך טעם לשינוי.

שוב ראיתי בהעמק דבר שם שעמד בזה ופירש דיש חילוק בין מצרים לארץ ישראל, דבמצרים אמר סתם "רעב" משום דבמצרים היה צריך יוסף להספיק גם מאכלי עבדים ובהמה, ואילו לעיל איירי בארץ ישראל מאכלים פשוטים שבשני שובע המה מאכלי בהמה ובשני רעבון המה מאכלי אדם, זה היה גדל בארץ ישראל, אבל תבואה ולחם לא היה בכלל ולא היו עשירים יכולין להשיג כי אם ממצרים כמו שכתבתי לעיל [עיינן מה שביאר מא, ה: מא, נ, נד: ומג, א], ולכן כתיב אשר אין חריש וקציר עב"ד.

ולפי זה יש לפרש מה שכתוב לעיל [מא, נו] והרעב היה על פני כל הארץ ופירש"י "מי הם פני הארץ אלו העשירים", דקאי על א"י ושאר ארצות דמאכלי בהמה היה גדל שם, א"כ העניים היה להם מה לאכול ורק העשירים שרצו לאכול לחם ותבואה שזה מאכל אדם שזה לא היה כלל, היה להם רעב. ומה שכתוב בסיפא שם "ויחזק הרעב בארץ מצרים", היינו דבמצרים היה רעב יותר חזק שאפילו מאכלי בהמה לא היה שם, ומה שכתוב פסוק אחר זה "וכל הארץ באו מצריימה לשבור אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ" לפי זה קאי על אנשי מצרים ולא קאי על הבאין מארץ ישראל למצרים ששם לא חזק הרעב.

*

מה, י: וַיִּשְׁבֶּת בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְהָיְתָ קְרוֹב אֵלָיו.

כתב רבינו הרוקח "כי פרעה נתן את גושן לשרה אמנו כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר [פרק כו] פרעה מאהבתו אותה כתב לה ארץ גושן לאחווה".

והנה הרד"ל שם [אות לא] כתב רמז לזה בפסוק דזהו שנאמר סוף פרשת ויגש "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה" שהיתה להם אחיזה משרה עב"ל.

אמנם לדברי הרוקח הנ"ל נדמה לומר דהא גופא שיוסף מודיע ליעקב שישב בארץ גושן בלי ידיעת פרעה בכלל שעדיין לא יודע מאומה ואיך יושיב צדיק במקום שאינו שלו, ה"ז מוכרח שכבר זה היה שייך ליעקב ירושה משרה אמנו.

עוד כתב הרד"ל שם בזה"ל ועיין לקמן פרק לט אות טו שהבאתי בשם תוספות עה"ת ורד"ק שארץ גושן היא הנאמר בספר יהושע וַיְהִי הַגֹּרֶל לְמִטָּה בְּנֵי יְהוּדָה וְגו' וְגֹשֶׁן וְחֶלְזָן [טו, נא] והיא מארץ ישראל, אבל אין נראה כן שהרי פרעה אמר ליוסף "במיטב הארץ בארץ רעמסס" שהיא ודאי ממצרים, וגם בקרא דסוף פרשת ויגש קראה ארץ מצרים עב"ל.

ולכאורה נדמה ליישב עפ"מ ש"כ הרמב"ם [בפ"א מתרומות ה"ג] הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה אע"פ שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה, אינו כא"י לכל דבר ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל, מפני שכבש אותן קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה מז' עממים עב"ד.

וכתב בדרך אמונה סקל"ד דמדאורייתא אינו כלל כארץ ישראל כמו שכתב רבינו בסמוך ה"ד, רק מדרבנן עשו קצת דברים בהן כארץ ישראל דלא לייתי לאחלופי בארץ ישראל עב"ד.

וא"כ יש ליישב דעת תוספות עה"ת והרד"ק דגושן שניתנה ליהודה היא גושן שישבו ישראל במצרים, והגם שישבו בה רבים מישראל והוי כיבוש רבים והוי גם ירושה להם משרה, מכל מקום כיון שכבשו זה לפני שכבשו ארץ ז' עממין מהתורה אינה נקראת ארץ ישראל כלל, ולכך נקרא ארץ גושן בסוף פרשת ויגש "ארץ מצרים" וניחא קושיית הגאון הרד"ל.

*

מה, יד: ויפל [יוסף] על צוארי בנימן אחיו ויבך, ובנימן בכה על צואריו.

איתא במגילה [טז, ב] כמה צוארין הוי ליה לבנימין, א"ר אלעזר [יוסף] בכה על ב' מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב, ובנימין בכה על צואריו, בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב.

וכתב על זה המהרצ"ח בזה"ל איני יודע מה היה לו לבכות הרי על פי התורה היה עתיד ליחרב, ועיקר מצות התורה רק שיבנה ביהמ"ק בירושלים כמו דאמרינן [סנהדרין כא, ב] ג' מצוות נצטוו ישראל וכו' לבנות להם בית הבחירה, ומיד שיבנה המקדש בירושלים שוב דין משכן שילה דין במה יש לו, ועל הא דאמרו [יומא ט, א] מפני מה חרבה שילה לא קשה מידי דאפשר לומר דהש"ס לא מיירי שם מחורבן המשכן רק מחורבן העיר, אבל חורבן המשכן הוא על פי התורה נענשו מדוע לא בנו המקדש בירושלים, ומה בכיה שייך על ענין זה שמוכרח להיות ונצטוינו על זה מפי ה' וצע"ג.

*

מה, כד: וישלח את אחיו וילכו, ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך.

בש"ך עה"ת הקשה דהוי ליה למימר מקודם ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך, ואח"כ וילכו, כי אחר שהלכו מה יאמר אליהם. ותירץ: אלא התפלל עליהם שיתקצר להם הדרך כדי להקל מעליו חטא האבל והשיכול של אביו, ולזה היה המהירות שאמר להם ומיהרתם והורדתם את אבי וגו', וכן אל תרגזו בדרך גימטריא א"ל אלקי"ם הוי"ה יקצר לכם זה הדרך [עם הכולל], וכן היה שנאמר ויעלו ממצרים ויבואו ארצה כנען, מיד, אם לעבד [אליעזר] קפצה לו הארץ, כ"ש לעשרה שבטי קה, גם כדי לא יפסעו הרבה בארץ טמאה. ומה שהוצרך לג' שמות אלו, לפי שראשי תיבות שלהם י"ב, והם עם אביהם י"ג ועם סופי תיבות פ"ז, ושמעתי שם של קפיצת הדרך סודו פ"ז, והזכיר ג' שמות אלו שהם כלל האבות, והבן. [א"ה: ואנכי נער וכאשר בינותי בספרים ראיתי שמביאים שם של קפיצת הדרך הוא אהו"ה, והוא שמסר אברהם לאליעזר בר"ת ואשביעך בה' אלוקי השמים ואלוקי הארץ. וגם ואבוא היום אל העין. ועולה בגימטריא י"ז, וזה הוא שנאמר שם וכל טוב אדוניו בידו (טוב היינו י"ז)].

ובאמרי שמאי [גראס] כתב ולפי הפשט נראה דאחר שראה יוסף שהתחילו ללכת והתחילו לרגזו בדרך הפסיקם ואמר להם אל תרגזו בדרך.

*

מו, ח: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרֵימָה.

בחת"ס [דרשות ח"א דף פה ט"ג] נוקט שיעקב הגיע למצרים ביו"ט ראשון של פסח בכדי שעם ישראל יצאו ממצרים גם כן ביו"ט של פסח ויתמלאו מאתים ועשר שנים תמימות. [וכפי שמצינו כע"ז ברש"י פרשת בא שמות יב, מא]. והרב משה לוונטל שליט"א הראני דזה מפורש בשמות רבה [יח, יא] שאמרו בזה"ל "שהן לא עשו במצרים אלא ר"י שנים **וביום שירדו למצרים בו ביום עלו**". וכתב בעץ יוסף דמדכתיב [שמות יב, מא וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם], "ויהי מקץ" על כרחך ששלמו ת"ל שנה, ומדכתיב "ויהי בעצם היום הזה", משמע שלא עבר יום אחד מהקץ הזה.

וכבר הקשו בעיון הפרשה [פסח תשע"ד] איך יעקב לא חשב לשביתת בהמתו ביו"ט. וכתבו דהנה היה אפשר לומר שהגיע למצרים בי"ד בערב והתחיל זמן הגלות בליל ט"ו בניסן, ובליל ט"ו בניסן היה גם זמן התחלת הגאולה ביציאתם ממצרים ונחשב שפיר רד"ו מיום ליום. ולפי"ז קריאת שמע שקרא יעקב כשראה את יוסף היתה קר"ש של ערבית, אמנם מכל המפרשים לא נראה כן אלא שהיה קר"ש של שחרית, וגם החת"ס גופיה [עה"ת עמ' רכז] כתב להדיא שיעקב התפלל ביחידות כדי שלא יעבור זמן תפילת ותיקין עי"ש, וא"כ הדרינן לקושיין.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

למה גזרו תענית צדיקים בט' טבת

כתב השו"ע סי' תק"פ ס"ב: "בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה ימים, ובט' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו", וכתב הט"ז: "תימה גדולה הא איתא בסליחות של י' בטבת דבט' בו מת עזרא הסופר וצ"ע רב", וכ"כ המג"א והמשנ"ב.

אמנם בברכי יוסף שם כתב: "אין כאן תימא, שהרי כתבו בה"ג וכלבו בט' בו לא כתבו רבותינו על מה הוא, ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה. והדבר פשוט דהגם דיידענו דמתו בו עזרא ונחמיה, ממה שלא נכתב על מה מתענין יש סוד בדבר, דאי התענית משום עזרא ונחמיה לכתבו להדיא בט' בו על שמתו עזרא ונחמיה, כדרך שכותבים בכל יום על מה. אלא מדכתוב סתם, סוד יש בענין, וכך משמע מדברי ארחות חיים סי' כ"ג שכתב וז"ל, בט' בו לא כתבו רבותינו על מה, ונסתר הסוד, ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה, עכ"ל. וכצ"ל בכלבו, ונסתר הסוד, וכונתן כדכתיבנא בעניותין, ובספר הקבלה להראב"ד (עמ' מב) כתב שכיונו ברוח הקדש להריגת רבינו יוסף הלוי שנהרג בו ביום. ועמ"ש הרב בית דוד סי' שי"ו, ואשתמיטתיה דברי בה"ג והכלבו, ע"ש".

ואכן כך איתא בבה"ג סי' י"ח: "בתשעה בו לא כתבו רבותינו על מה הוא, ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה", וכן הוא הלשון בסידור רש"י סי' תתקמ"א ובראבי"ה הלכות תענית סי' תתפ"ט ובטור סי' תק"פ, וכבר העירו דהלשון "לא כתבו רבותינו על מה הוא", משמע קצת שהיה ידוע להם על מה נקבעה התענית אך משום מה לא רצו לכותבו.

אמנם בהגהות הגאון ר"ב פרענקיל על השו"ע שם גילה את דבר הסוד במילים קצרות וסתומות, וז"ל: "מצאתי בכ"י שבט' בטבת מת שמעון הקלפוס שהושיע את ישראל בצרה גדולה בזמן הפריצים ונקבע יום מיתתו לתענית עולם בירושלים".

וביאור הדברים הוא על פי המסופר ב'אגדתא דשמעון כיפה' (נדפסה בכמה נוסחאות בביהמ"ד ח"ה וח"ו ובאוצר מדרשים) ובספר 'מעשה ישו' (נדפס באוצר ויכוחים ובעוד מקומות), שבתחילת ימי הנצרות היו הנוצרים כת רעה בתוך בני ישראל, והיה ריב גדול בינם לשאר היהודים והיו מתנכלים ומלשינים ורוצחים וגם הדיחו רבים אחר אמונתם הטמאה, ונאספו חכמי ישראל למצוא עצה להנצל מהם, וקם זקן אחד שהיה משתמש בבת קול ושמו שמעון כיפה ואמר אם טוב בעיניכם ותקבלו עליכם העון אבדילם מעדת ישראל, ונענו לו, ואז הלך שמעון כיפה אל הנוצרים ואמר להם שהוא שלוחו של הנוצרי ימ"ש ועשה מופתים בכח השם המפורש לאמת את דבריו, וקבלוהו הנוצרים עליהם לראש, ואז תיקן להם חוקים רבים שכל עניינם היה להבדילם ולהרחיקם מכלל ישראל, כגון שאמר להם שלא ימולו ושישמרו יום ראשון במקום שבת, ושיחליפו את חגיגתם של היהודים בחגים אחרים, ושלא יתחתנו עם יהודים, ואסר עליהם לעשות רע ליהודים, ואסר עליהם

לכפות על יהודי להמיר את דתו, ואמר להם שנצטוו מהשמים שיסתגר כל ימיו בתוך מגדל ויאכל רק לחם ומים, ושם התבודד בעבודת ה' בקדושה ויסד הרבה פיוטים ושלח אותם בסתר לחכמי ישראל וישרו בעיניהם מאוד, ונתפשטו פיוטיו בכל ישראל. עד כאן קיצור המעשה שם.

ואמנם לא ידוע מי כתב את החיבורים הללו, אך ברור שהם קדומים מאוד, ובגניזה הקהירית נמצאו כמה קטעים מהם בארמית עתיקה, והרבה ראשונים הזכירו את החיבורים הללו והאמינו בהם, כגון מה שכתב רש"י ע"ז י' ע"א ד"ה כתב (הושמט ע"י הצנזורה, ונדפס בעין יעקב דפוס ראשון, וכן נדפס בש"ס החדשים בשולי הגליון): "כתב ולשון אחרים תקנו להם כל ספרי טעותם יוחנן פאולוס פיטרוס והם יהודים היו... הם שינו ועמק (אולי צ"ל: ועקמו) הלשון ועשו להם הבל לחשבם בפני עצמם ולסלקם מעל ישראל ולא שכפרו כי לטובתן של ישראל נתכוונו אלא מפני שראו ישראל בצער ובדוחק מתרמיתי ישו עשו עצמם כאילו הם עמו בקדישות וצוו עליהם הכל כמפורש בסיפור תליית ישו".

ובתשובת ר"ת המובאת במחזור ויטרי הלכות ר"ה סי' נ"ד (במחזור ויטרי הישנים הוא סי' שכ"ה) כתב: "כעין תפילות וסליחות שמסרו לנו רבותינו אנשי השם מימות שמעון כיפה שיסד סדר של יום הכיפורים אתן תהילה", ובסידור חסידי אשכנז על ברכת אהבה רבה כתב: "יש אומרים שמעון כיפה יסדה", ובסידור חסידי אשכנז בפירוש על נשמת כתב: "מר' יודא בר יעקב שר' שמעון כיפה יסד אותו עד מי ידמה לך ומי ישוה כו'", ובסידור ר' הירץ כתב: "נשמת מצאתי כי שמעון בן כיפה יסדו וי"א שמעון בן שטח ורמוזו בו שמעון, ש' שוכן עד, מ' מי ידמה לך, ו' ואילו פיננו, נ' נשמת". וכ"כ בסידור עבודת ישראל בשם כמה מחזורים עתיקים. ובספר חסידים סי' קצ"א כתב: "יהודי שהמיר מכנין לו שם ואפילו לצדיק והם תועים אחריו כגון שמעון כיפה שאומרים פטר חמור".

וכפי הידוע שמעון כיפה זה היה מכונה גם שמעון הקלפוס (ובאחת הגירסאות של ספר מעשה ישו כתוב שאמו של אותו האיש ימ"ש היתה אחותו של ר' שמעון הקלפוס), נמצא שזהו פשר סודה של התענית בט' טבת, שתענית זו נתקנה משום פטירתו של ר' שמעון כיפה שהציל את ישראל בחכמתו מיד הנוצרים. וטעם זה לא יכל להכתב בפירוש בספר המסור לכל, שהרי דבר המעשה ההוא נשמר בסוד כמוס, כי אם היו הנוצרים יודעים מזה היו ממהרים לבטל את כל החוקים שקבע להם שמעון כיפה, וכל עמלו היה עלול לירד לטמיון.

ואמנם באחד מכתבי היד של המחזור ויטרי בסדר ליל פסח לרש"י כתב: "ויש שאומרים על אותו נבל שמעון פטר חמור שהוא טעות של דומה יסדו עם אתן תהילה ושאר תפילות כשהיה על הסלע, וחס ושלום שלא תהא זאת בישראל וכל האומר דבר זה כשיבנה בית המקדש יביא חטאת שמינה". אך מאחר שראינו שרש"י האמין במעשה זה אם כן ודאי דברים אלו לא יצאו מפני רש"י, אלא היא הוספת אחד התלמידים שלא ידע או לא האמין במעשה הנ"ל, ואכן בשאר כתבי היד של המחזור ויטרי ליתא לדברים הללו.

ובסידור אוצר התפילות בפירוש תיקון תפילה על נשמת כתב לדחות את האגדה הנ"ל על סמך דברי המחזור ויטרי הללו, והלכו בעקבותיו עוד כמה מתחכמים, אך כמה מוזר לדחות את דברי רבותינו רש"י ור"ת ושאר הראשונים מחמת כת"י בודד של המחזור, וגם מצד הסברא פשוט שאף אחד מזרע ישראל לא היה ממציא מעצמו סיפור כזה להצדיק אדם הידוע כרשע ומומר, וכל שכן שלא על אחד מראשי ומייסדי הדת הארורה שהצרה לנו ושפכה את דמינו בכל הדורות, אלא ברור שסיפור זה אכן היה במציאות [ומעשה קצת קרוב לזה מצינו בגמרא (מעילה י"ז ע"א) על ר' ראובן בן איצטרובל, ע"ש].

ויותר פלא על אחד מלוחות השנה שהביא את דברי ר"ב פרענקיל ודברי רש"י הנ"ל, וכתב שזה צ"ע כי ידוע ומפורסם שהיה מתלמידי אותו האיש וממייסדי הנצרות. ותימה מה צ"ע, הלא הכל ברור.

ובפירוש תוספות חדשים על מגילת תענית פי"ג כתב ששמע בשם גדול אחד שטעם התענית בט' בטבת הוא שביום זה נולד אותו האיש ימ"ש, והסתירו את הטעם מפחד הנוצרים. ומקור הדבר שאז יום לידתו הוא בספר העיבור לר' אברהם ב"ר חייא הנשיא ז"ל שער י'.

אכן המעיין בספר העיבור שם יראה שכתב רק שכך יוצא לפי מה שאומרים הנוצרים שנולד בשנת ג' אלפים תשס"א בכ"ה בדצמבר, ועל פי החשבון יוצא שאז היה ט' בטבת, אך הוא עצמו כתב שאי אפשר להאמין להם שבאמת נולד אז, כי גם בספריהם לא מוזכר דבר זה, והסיבה האמיתית שהנוצרים עשו את 25 בדצמבר ל'חג המולד' היא משום שיום זה היה יום חגם של עובדי השמש, משום שאז מתחילים הימים להתארך, ותלמידי אותו האיש החליטו 'להוליד' אותו ביום הזה כדי שיוכלו עובדי האלילים להמשיך לחוג את היום הזה, וכך יקל עליהם למשוך אותם אל דתם. וגם שנת לידתו של אותו האיש לא ידועה בבירור, כידוע שיש בזה סתירה בין דברי הגמרא לספריהם [ובאחד הנוסחאות של מעשה ישו כתוב שאמו זינתה ביום כיפור ולידתו היתה בתמוז]. נמצא שאין לטעם זה שום יסוד נאמן, אלא הטעם האמיתי הוא שתענית זו נתקנה משום פטירת ר' שמעון כיפה שהושיע את ישראל בחכמתו.

¹⁰ ע"י ע"ז ח' ע"א "אמר רב חנן בר רבא קלנדא ח' ימים אחר תקופה סטרנורא ח' ימים לפני תקופה וסימנך אחור וקדם צרתני וגו', ת"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתתה שנקנסה עלי מן השמים עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא הלך ועשה שמונה ימים טובים לשנה האחרת עשן לאלו ולאלו ימים טובים, הוא קבעם לשם שמים והם קבעום לשם עבודת כוכבים".

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן מלכים' וש"ס

ביאור לטעם הזרקא בפסוק

מִהָרוּ וַעֲלוּ אֶל אָבִי וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו פֶּה אָמַר בְּנֵךְ יוֹסֵף וְגו' (מה, ט)

הטעם בתיבת "מהרו" הוא בזרקא. ויש להבין, מדוע בתיבת "מהרו" המורה על מהירות הענין, ניתן טעם ה"זרקא", המורה בד"כ על איטיות הענין.

ונראה שנרמז כאן מה שאמר יוסף לאחיו: "אל תרגזו בדרך", וביאר רש"י (באחד מפירושו בזה) כי ציוה אותם שלא יפסעו פסיעה גסה, שפסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם" ע"ש.

מעתה אמור, כי לכך ניתן טעם הזרקא בתיבת "מהרו", כי אדרבה, טעם גדול יש לנתינתו שם, כי ע"י דברי חז"ל ופרש"י, אף שביקש יוסף מאחיו כי ילכו בזריות לאביו, מכל מקום הוא עוד הוסיף וציוה אותם ללכת במתינות ולא בפסיעה גסה, ונמצא כי טעם ה"זרקא" המורה על אריכות ואיטיות, ניתן דווקא בתיבת "מהרו", ללמדך כי זה מה שציווה, שאף שתלכו לאבי במהירות, אל תמהרו כל כך בפסיעות גסות המסכנות את האדם.

*

הדגש על הטף והנשים

קָחוּ לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֵגְלוֹת לְטַפְּכֶם וְלַנְּשִׁיכֶם, וְנִשְׂאֲתֶם אֶת אֲבִיכֶם וּבָאתֶם (מה, יט)

יש להבין, מה הטעם כי בציווי של נשיאת המשפחות למצרים, מצוה פרעה: "קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם", מה הדגש שהעגלות מיועדות דווקא לבנים והנשים, ולא לשבטים בעצמם, אשר בדרך כלל הם בעצמם כוללים את בני משפחתם.

ת. ניתן ליישב את דקדוק לשון הפס', בהקדים את דברי האוה"ח בפרשתינו, וכן בתחילת פרשת שמות, המבאר כי רצונם של האחים ושל יעקב לרדת למצרים היה רצון מושלם, משום שידעו כי בכך הם מקיימים את גזירת הגלות העתיקה שנגזרה עליהם בברית בן הבתרים. אמנם רצונם של שאר בני משפחותיהם, בעיקר הנשים והטף, לא היה בהסכמה לרדת למצרים, אלא הם נגורו אחר אביהם.

לפי דברים אלו, אפשר שגם פרעה ידע מזה, כגון שהאחים סיפרו לו, ולכן על מנת לשכנע את הטף והנשים לבוא לרדת איתם למצרים, הוא ביקש מהם לקחת עגלות "מארץ מצרים", ר"ל עגלות מהאוצר המלכותי של פרעה. עגלות אלה, היו ככל הנראה נוחות ומפוארות במיוחד, והוכיחו על עושרם של בעליהם. בכך סברו האחים ופרעה, ייקל על הטף והנשים לרדת למצרים למרות סירובם הראשוני, משום שדעתם קלה ונמשכת אחר הפאר והעושר, ולכן ייכנסו לעגלה ברצון. וגם העושר ש"תקריין" העגלה, יוכיח להם כי בעליה עשיר גדול, והוא מבקש להשפיע עליהם מעושרו וטובו, מה שיגרום להם לא לסרב לבקשתו.

כיצד היה הסימן בעגלות

וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם (מה, כז)

ופרש"י, שראה יעקב בעגלות סימן שהזכיר לו יוסף שנפרד ממנו כשלמדו פרשת עגלה ערופה, ומזה ידע יעקב שיוסף נשאר במצרים צדיק וזוכר לימודו, ולכך אמר: "רב, עוד יוסף בני חי" וגו', שר"ל ועומד הוא בצדקתו.

ויש להבין: אם רצה יוסף להזכיר לאביו שעזבו בפרשת עגלה ערופה מדוע לא שלח לו ממצרים עם אחיו איזו עגלה קטנה, ומה סימן ראה יעקב כששלח לו יוסף עגלות, שהוא כלי רכב, עד שמכח זה נזכר שעזבו בפרשת עגלה ערופה. הלא המרחק בין עגלה ערופה שהיא בהמה, לעגלה שהוא דבר דומם, גדול (מלבד שאותיותיהם שוות).

אכן בחזקוני מובא כי שלח לו יוסף עגלות בקר לצאת את עגלותיהם, וז"ל: "ויש מפרשים, שבאותן עגלות ששלח היו בהן עגלות למשוך אותם ובכך היה סי' שהלשון נופל על הלשון כמו ששנינו עגלה המושכת בקרון פסולה לעגלה ערופה, והוכחה יש בדבר דכתיב אשר שלח על פי פרעה וכי צריך היה יוסף שהיה שליט ליטול רשות לשלוח עגלות לאביו אלא מהעגלות היה צריך ליטול רשות שאין פרה וחזירה יוצאה משם אלא אם כן ניטלה האם שלה בשביל שלא תלד ועגלות אלו שלח יוסף שלמות על פי פרעה" עכ"ל. וכ"כ בפירוש הריב"א בשם הרר"א ורשב"ם, אמנם לפי שאר דברי המפרשים, הקושיא בעינה עומדת.

ובפשטות י"ל, כי מכיון שעיקר מצות עגלה ערופה, עניינה בא ללמד על מצות לוויה, וכדברי חז"ל שהיו הזקנים מתוודים: "שפטרנוהו בלא לוויה ובלא מזונות", מכאן יש ללמוד עד כמה חשובה היא מצות הליווי.

ובספר מושב זקנים לבעלי התוס' מובא שפרט זה עצמו אמר יעקב ליוסף בעת שנפטר ממנו, וז"ל: "אלא שעשה לו לוויה עד למטה בעמק ואז שלחו. אמר יוסף: אבא חזור בך, אמר לו כתיב (דברים כ"א, ז'): "ידינו לא שפכו את הדם הזה", וכי תעלה על דעתך שבי"ד שופכי דמים הם, אלא שלא פטרנוהו בלא לוויה, ובזה נפטר ממנו ומתוך כך זוכרהו, והיינו דכתיב: "וירא את העגלות" וגו' וכו' עכ"ל המדרש המובא במושב זקנים.

ומעתה י"ל, שעצם זה שלא נתן יוסף לאחיו לשוב לביתם על חמוריהם, אלא שלחם שמורים בעגלות כדי שלא יגפו רגליהם בדרך, זה עצמו מורה כי יוסף חשב על מצות הלוויה, ועל השמירה של אחיו בדרך, ולכן היו העגלות שנתן להם, סימן על מצות הלוויה הנלמדת מעגלה ערופה (ועיין בכלי יקר שהוסיף כי יוסף גם לוויה את אחיו רגלית, שלכן נאמר: "וישלח את אחיו וילכו").

אלא שקשה על זה, שהרי מלשון הכתוב מוכח שהעגלות לא היו רק כדי לשמור את השבטים בדרכם חזור, אלא נועדו כדי להוריד עמהם את יעקב ואת משפחות השבטים, ותועלת השבטים להיותם שמורים בדרכם חזור באה רק ממילא, וא"כ שוב חוזרת השאלה, כיצד היו העגלות סימן על מצות עגלה ערופה, שאותה ראה והבין יעקב, וממנה התעודד.

ובפרט שלשון הכתוב הוא: "אשר שלח יוסף לשאת אותו", ולא נאמר: אשר שלח יוסף להשיב את אחיו.

ולכן נראה, כי עיקר הראייה היא מהמשך לשון חז"ל שם, שפטרנוהו "בלא מזונות". נמצא כי אם שולח האדם מזונות עם האדם שיצא ממנו, זה מורה כי קיים בו מצות לוויה, שהרי חשב הוא על מצבו של האדם בהיותו בדרך, שלא יסתכן מחמת רעב וצמא.

והנה ביוסף נאמר, כי מלבד העגלות, שלח הוא עמהם: "ויתן להם צידה לדרך", ולא זו בלבד אלא גם לאביו נאמר: "ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים, ועשר אתונות נושאות בר ולחם ומזון לאביו לדרך". הרי שאת העגלות מילא יוסף במאכל מכל טוב, כדי שלא ירעבו אחיו בדרך. ולכן כאשר ראה יעקב שהעגלות ששבו עמהם השבטים ממצרים, היו מלאות בצידה לדרך, מזה הבין כי יוסף זוכר את תלמודו, ומקיים את מצות לוויה בזה שמצייד את אחיו במזונות וצידה לדרך.

ואין להקשות, כי הלא אף בתחילה נאמר שיוסף צייד אותם בצידה לדרך, כמו שנאמר בפרשת מקץ (מ"ב, כ"ה): "ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר, ולהשיב כספיהם איש אל שקו ולתת להם צידה לדרך", הרי שמאז ומעולם נהג יוסף כן, וא"כ אין זה סימן שהתחדש רק עתה. אמנם ע"ז י"ל דלא קשיא, כי מתחילה לא סברו שיוסף עושה זאת, ויכלו לסבור כי זו דרך ארץ מהמצרים על שבאו לרכוש מהם תבואה. אך כעת כשיוסף נותן לו סימן באותה הלכה, בא סימן זה להזכיר לו הלכה זאת.

אלא שעדיין קשה, כי לפי זה מדוע נאמר: "וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו", היה לו לפסוק לומר: "וירא את המזון אשר שלח יוסף עבורו לדרך", אם כל הזכרון היה רק באותו מזון וצידה לדרך.

ועוד יש להקשות על גוף לשון הפסוק: "וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו", מדוע פתח בלשון רבים "עגלות", וסיים בלשון יחיד: "לשאת אותו", כי אם היה הסימן בעגלה המיוחדת ליעקב, היה לו לומר: "וירא את העגלה אשר שלח יוסף לשאת אותו", או: "את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותם".

ואפשר כי פסוק זה נדרש לב' פנים, כנגד אותם ב' עניינים שמתוודים הזקנים: "בלא לוויה ובלא מזונות". שכן ראה יעקב, שיוסף בנו כאשר תכנן את ירידת אביו ואחיו למצרים, חשב הוא מראש על כל אותם פרטים הנצרכים לשמירתם בדרך.

מצד אחד הוא דאג הוא לענין ה"לוויה", ולכן נתן להם עגלות, כדי שגם בירידתם לכנען וגם בחזרתם למצרים, יהיו הם שמורים בעגלות מיוחדות.

ובפרט יומתקו הדברים לפי דברי החת"ס בתורת משה, שביאר כי פרעה נתן רק "עגלות לטפכם ולנשיכם" שהם רכים, ומבחינתו שכל הגברים כולל יעקב יבואו על חמורים ולא בעגלות. אך יוסף לכבוד אביו ואחיו שלח עגלות גם לכל הגברים. ונמצא כי בתיבת "עגלות" מובן מה שדאג יוסף לענין לוויתם ושמירתם בדרך.

ויש להוסיף, כי ההגיון יאמר, כי אם יוסף הוציא ממצרים עגלות ומרכבות, דאג הוא גם לרוכבים מנוסים שיתלוו לאחיו והם יהיו מנהיגים את אותם עגלות, והם היו מעבדי פרעה. ואם כנים הדברים, הרי שהיו לאחים בני לוייה ממש לאורך כל הדרך, הלוך לכנען וחזור ממנה.

ואח"כ מצאתי שכן מפורש בפי' דעת זקנים מבעלי התוספות, כי יוסף שלח אף עבדים להנהיג העגלות, וז"ל: "רב עוד יוסף בני חי. פי' יעקב קרא רב למביא העגלות, כמו רב החובל, ושאל לו: "עוד יוסף בני חי", כי אותך אני מאמין יותר מהם" עכ"ל.

ומלבד זאת, ראה יעקב גם את הצידה לדרך ששלח יוסף לאביו, ומזה הבין שיוסף זוכר לא רק את חלק הלוייה בלבד, אלא גם את חלק המזונות. וכנגד זה סיים הפסוק: "אשר שלח יוסף לשאת אותו", כי בפרט של נשיאת יעקב עצמו, הפסוק מדגיש את הצידה ששלח לאביו לדרך, מכנען למצרים. (מה שלא כ"כ ברור אם היה כן אף לאחים, כי מלשון "צידה לדרך" אפשר שנתן להם צידה רק לדרך אחת בדרכם ממצרים לכנען, ולא בדרך חזור מכנען למצרים).

ומעתה מדוקדק הכתוב, כי דווקא לאחר שראה יעקב גם את ה"עגלות" ומנהיגיהם, שנשלחו לקיים עמו ועם בניו מצות לוייה, וכאשר הוסיף וראה את הצידה לדרך ששלח עם בניו, וגם מה שמיועד עבורו בפרט "לאביו לדרך", הרי שהבין כי יוסף לא זוכר רק את תלמודו בענין עגלה ערופה בהלכה שפרש ממנו, אלא גם את כל פרטיה.

*

הזכרת אומנות האבות

וְאִמְרָתֶם אֲנִשִּׁי מְקַנָּה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבֹתֵינוּ (מו, לד)

צ"ב, הרי עיקר כוונתם לומר שהם רועי צאן, ולמה להם להוסיף ולומר לפרעה: "גם אבותינו", מה זה נוגע לו ומאי איכפת ליה לפרעה מה היו אבותיהם, וכי כל בן ממשך באומנות אביו.

ת. ונראה לבאר, כי הרי ידוע שענין רעיית הצאן היה מקצוע מאוס אצל המצרים, לפי שהם קידשו את הצאן והיה להם הצאן לאליל. וזה בדיוק מה שכיוונו השבטים, להראות לפרעה את המקצוע ה"מאוס" שלהם, כדי שישלח אותם מעל פניו ויתן להם מקום מרוחק לגור בארץ גושן, שם יוכלו לשבת בשקט ובשלווה על התורה ולא העבודה, ולא יושפעו מטומאת מצרים ותרבויותיה השליליות.

אלא שחששו האחים, שמא כאשר הם יציגו לפני פרעה את מקצועם המאוס בעיניו, הוא יבקש מהם להחליף את מקצועם ועבודתם במקצוע אחר מכובד יותר בעיניו, והרי מתוקף תפקידו יכול הוא לסייע להם במעט בכל תחום שיבחרו. ואז הם לא יוכלו להתגדר בארץ גושן כאשר תכננו מתחילה.

ולכן כאשר עמדו האחים לפרעה, הם הדגישו לו כי מבחינתם מקצוע רעיית הצאן הוא מקצוע העיקרי מדורי דורות, ואמרו לו: "רועי צאן עבדיך, גם אנחנו גם אבותינו", ומכאן

תלמד כי אין אנחנו יכולים להיות מוכשרים לשום עבודה אחרת, ולכן אל תנסה להציע לנו עבודה אחרת, ומוכרח אתה להקצות לנו שטח מרוחק בו נגור ונעבוד במקצוע היחיד בו אנו מורגלים.

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים

עיה"ק

ביאורו הנפלא של הבית הלוי לשאלה העוד אבי חי

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי וְלֹא יָכְלוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵי
(מה, ג)

ובמדרש רבה אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה יוסף קטנן של שבטים לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויזכיר לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר (תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה.

ובבית הלוי שואל ארבע שאלות על דברי המדרש א' מה תוכחה שהיה כאן להשבטים, רק נבהלו מההודעה הפתאומית שלא עלה על דעתם כלל שזהו יוסף. ב' מה שחלק המדרש לשנים ואמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה מהו דין ומהו תוכחה. ג' מה הביאור יזכיר לכל אחד לפי מה שהוא ד' מהו הראיה מן הפסוק "אוכיחך ואערכה לעיניך".

ולבאר המדרש כתב הבית הלוי ביאור חדש בפסוק, דעל מה ששאל "העוד אבי חי" יש להקשות שלש קושיות: א' הרי כל דברי יהודה אליו בויכוחו עם יוסף היה רק שחושש לצערו של אביו וכמו שאמר לו כי איך אעלה אל אבי וגו', והנער יעל אל אביו, ותוך כדי דיבור שואל ממנו העוד אבי חי אתמהה. ב' שהרי תיכף בעת ביאתם פעם שניה למצרים שאל אותם השלום אביכם הזקן אשר אמרתם, העודנו חי, והם השיבו לו כי הוא חי, והלא מאז בואם למצרים עוד לא נסעו מזה ומה מקום יש לשואלם עכשיו שנית. ג' שלא מצינו שאחיו ענו לו על השאלה.

כתב הבית הלוי ביאור נפלא שמכח כל קושיות אלו המדרש מפרש שפסוק זה לא אמרו יוסף בגדר פיוס לאחיו כלל. והראיה שאח"כ בפסוק השני אחר שנבהלו מפניו אמר להם שנית אני יוסף אחיכם הזכיר להם אחוה שהראה להם שאוהב אותם ומחשבם לאחים. ובפסוק ראשון אמר להם רק אני יוסף ולא הזכיר להם אחוה ואהבה כלל. ובהודע להם שהוא יוסף לא היה להם שום פיוס רק אדרבה עוד נתוסף להם יראה ופחד בהודע להם שזה האיש הנלחם עמהם עד עתה ומבקש עליהם עלילה בחנם הרי הוא יוסף שגמלו לו רעה והן עתה נפלו בידו וביכולתו לעשות בהם כרצונו ובודאי לפי השכל נקם והרי גם אח"כ כשכבר ראו טוב לבו עליהם ומ"מ כשמת יעקב חזרו לפחד ממנו ואמרו אולי ישטמנו יוסף והשב ישיב גו' ק"ו שעתה פחדו ממנו וע"כ נתייראו ונבהלו מפניו ולא יכלו לענות אותו. וגם מה שאמר להם העוד אבי חי ג"כ מפרש המדרש שלא היה בגדר שאלה כלל רק שהוא בגדר תמיה ופליאה, ואמר להם בלשון תמיהה אני יוסף העוד אבי חי כמתמיה ואומר איני מבין היאך יכול אבי לחיות עד עתה מרוב צער שאינו יודע ממני עד עתה.

ובדברים אלו נטמן ברמז שאלה גדולה להם וגם סתירה על כל טענותיו של יהודה בויכוחו, שכל טענותיו של יהודה היה מצערו של יעקב שיגרום לו בלקיחתו את בנימין וא"כ הרי קשה עליהם מדוע לא חששו הם לצערו של אביהם ומכרו ליוסף. וגם שאם יכול לחיות בלא יוסף כן יהיה יכול לחיות בלא בנימין. וזהו אחרי שהגדילו לפניו גודל הרחמנות של אביהם כשיקח ממנו בנו אהובו סידר להם מעשה עצמם ונבהלו מתוכחתו ולא יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו כי הוא סתירה וקושיא עליהם מעצמם על עצמם.

וזהו שסיים המדרש לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא, דקדק ואמר לפי מה שהוא דגם ביום הדין יהיה התוכחה לכל אחד ממעשיו על מעשיו ויהיו מעשיו נתפסים ממעשיו היאך הם סותרים זה את זה דעל כל עון וחטא בפני עצמו סובר האדם שיש לו קצת תירוץ שהרי כל דרך איש ישר בעיניו (משלי כא), ולמשל מי שאינו נותן צדקה סובר בדעתו שיש לו תירוץ כובד ודוחק הפרנסה וריבוי ההצטרפות של הכרחיות מבני ביתו עד שאין בכחו לפזר על אחרים, והגם שאין זה תירוץ מספיק כלל וכמו שאמרו במסכת גיטין (דף ז') אם רואה אדם שמוזנות מצומצמין יעשה מהם צדקה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה, מ"מ קצת תירוץ ודיחוי הוא שהרי אין לדמות עונש העשיר הקופץ ידו מצדקה לעונש המגיע לעני שאינו נותן צדקה. וא"כ בתירוץ זה הרי יוקל עונשו הרבה. אמנם מראים לו ממעשיו עצמו שבמקום אחר פיזר הרבה ממון עבור דבר שאינו הגון כמו להשיג איזו תאוה האסורה או כבוד או עבור מחלוקת (או סתם מותרות) ומדוע בעסק העבירה לא עצרוהו כובד הפרנסה ונסתר בזה התירוץ ויגדל עונשם כפלים, וזהו שאמר במדרש ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא דהתוכחה יהיה לכל אחד ממעשיו. וזהו שאמר הכתוב (ירמיה ב') תיסרך רעתך ומשובותיך יוכיחוך, שהרע שעשה היא עצמה היא מוסר ותוכחה לעבירה אחרת שעשית. וזהו שחלקם המדרש לשנים יום הדין ויום התוכחה דדין הוא על עצם העבירה והתוכחה הוא לשון הוכחה וויכוח שמראים לו ממעשה אחרת על זו ויגדל העונש עליהם עד שאין לו גם קצת התירוץ שהיה דומה לו להנצל על ידו וכמו שנתבאר.

ובזה ביאר את הוכחת המדרש מהפסוק כי בתהלים נאמר כך: (נ' י"ז) ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחרים: אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך: פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה: תשב באחריך תדבר בבן אמך תתן דפי: אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך:

ופי' הבית הלוי הפסוקים כך: אם ראית גנב ותרץ עמו שעם הגנב כשיבא לידך, אתה ברצון ומקבלו בסבר פנים יפות וגם לא תדבר עליו רעה ודופי, וכן עם מנאפים תהיה ברצון ותשתתף עמו בעסקך, וזהו היפך התורה שנאמר "הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט", ואתה לא עשית כן רק אתה ברצון ובאהבה עמו. והגם כי הוא חטא גדול עם כל זה יש קצת אמתלא ותירוץ כאמרם (כתובות יז) לעולם יהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות וכן אמרו (אבות פ"א טו) והוה מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות וכן נאמר (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו ואמרו במדרש (ילקוט תהלים רמז תשי"א) בקש שלום במקומו ורדפהו שלא במקומו, ויהיה פירושו דהגם לפי ערך הענין והמקום אין שם מקום

לשלום עם כל זה יהיה גם שם רודף שלום. וכדומה טענות שיוכל האדם לרמות את עצמו שיש לו קצת תירוצים על זה. והוסיף הפסוק ואמר תשב באחיק תדבר בבן אמך תתן דופי שהנהגתך היא להיפך, אם ראית ת"ח תחפש עליו אולי תמצא בו איזו דבר שאינו הגון במעשה הת"ח, והאדם כשר תדבר עליו בקביעות ובישיבה ותתן עליו דופי ואז לא יעצרך טענה זו של לעולם יהיה דעתו של אדם וכדומה מהטענות, וא"כ שני המעשיות שלך הם סותרים זה את זה. והוסיף הכתוב ואמר אלה עשית והחרשתי שעשית שני ההפכים הללו והחרשתי לך עד עתה, דמית היות אהיה כמוך, שכל דרך איש ישר בעיניו וגם כשהולך בדרך עקלתון יוכל היצה"ר להטעותו כי כן הוא דרך הישר והתורה וכן הוא רצון ה', וכמו שנתבאר שעל כל אחד יש לו תירוץ שכן הוא הנכון לעשות כן ומביא לו עוד ראיות מהפסוקים שכן הנכון להעשות. אך כל זה שייך רק במי שכל מעשיו הולכים כולם בדרך אחד וכולם הם על אופן אחד וגם אם אינה ישרה עכ"ז בעיני עצמו נראית ישרה. אבל ההולך בדרך תהפוכות היום עושה כך ולמחר עושה ההיפך ממש והכל נוטים לצד הרע והאיסור וכמו שנתבאר הרי בע"כ אתה סובר בדעתך שברצון הבורא יתברך הוא רק כפי מה שתתמצא אתה בו וכל רצונו הוא רק כפי מה שתמצא אתה, היום שאתה רוצה כך תסבור שבזה יתמצא ה' וזהו דרך הישרה, ולמחר אתה עושה ההיפך ויהיה רצונו ג"כ ההיפך. וזהו שאמר הכתוב דמית היות אהיה כמוך ואין לי רצון עצמי חלילה רק כפי מה שאתה תמצא כן ארצה גם אנכי, "אוכיחך ואערכה לעיניך" הנני מסדר לפניך הני שני אופני מעשיך ונמצאת נלכד על מעשיך ממעשיך וכו'.

ובזה ביאר הבית הלוי הפסוק "מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם", שבכל מקום גם הוא ריבוי, אמר הכתוב שכל אחד בפני עצמו הוא חטא ועבירה גדולה אם יהיה מצדיק להרשע או להיפך מרשיע להצדיק וק"ו בן בנו של ק"ו אם אחד עושה שניהם וכמו שנתבאר שסותר את עצמו ובכל דבר תופס לעשות ההיפך מדרך התורה.

וכן פירש הפסוק בעמוס ב' "וחקיו לא שמרו ויתעום כזביהם" שאנו רואים בחוש שכל אפקורסי הזמן, הכפירה והכחשת האמונה לא בא להם מחמת רוע מזגם שקשה להם להאמין דבר שאינם משיגים בשכלם אלא אדרבה כל המינות שלהם בא להם ע"י אמונה, שראה באיזו ספר דברי מינות הגם שהכותב היה בור וריק ללא שכל כלל, והוא מאמין לכל דבריו וסומך עליו כסומא בארובה לכפור בתוה"ק, ונמצא הכפירה באה להם ע"י אמונתם וכפתי מאמין לכל דבריו הכוזבים, [נעד כי בטח נוכל לומר על משכילי זמננו כי הם פתאים שמאמינים לכל דבר] וזהו שהתאונן הנביא וחוקיו לא שמרו, דלא רצו להאמין בחוקים שלא מובנים ויתעום כזביהם שלכזב ששמע משקרן אחד האמין בהם לתעות מהתוה"ק ר"ל.

עוד דוגמא הביא הבית הלוי שהרבה אנשים פוטרם עצמם מחיוב לימוד תורה יען כי שכלו אינו מוכשר להשיג לימוד התורה יען כי הוא בטבע גס השכל. אבל כשנתבונן רוב השכל נמצא בו בעסקיו בענייני עולם הזה לרמות ולהשיג פרנסתו וכמו דאיתא בתנא דבי אליהו זוטא פרק י"ד וז"ל פעם אחת הייתי מהלך ממקום למקום ומצאני אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה והיה מתלוצץ כנגדי ואמרתי לו בני מה אתה משיב לאביך שבשמים

ליום הדין אמר לי רבי יש לי דברים שאני משיב, בינה ודעת לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה אמרתי לו מה מלאכתך וא"ל צייד כו' אמרתי ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים נתנו לך דעת ולדברי תורה שכתוב (דברים ל) כי קרוב אליך הדבר מאד לא נתנו לך דעת מיד היה מרים קולו ובוכה אמרתי לו אל ירע לך שכל באי עולם הם משיבין תשובה זו על אותו ענין שהם עוסקים בו אבל מעשיהם מוכיחין עליהם כו' עכ"ל. וכל זה מבואר כדברים הנ"ל.

נמצא בדברי הבית הלוי ארבעה דוגמאות לתוכחה, א' מידת הכילות שאינו נותן צדקה ב' מצדיק רשע ומרשיע צדיק ג' אפיקורסות בתורה ואמונה בכזבים ד' מיעוט עסק התורה וריבוי העסק לפרנסה.

ואפשר להוסיף עוד דוגמא לדבריו, שהיצה"ר מגיע לאדם קודם שחטא ומשכנעו שהחטא אינו כ"כ נורא שהרי הוא בסך הכל צדיק וגם אם יחטא לא יהא נורא כ"כ ולאחר שחטא היצה"ר משכנע שבלא"ה המצב נורא כיון שחטא והוא כה שפל שיכול לחטוא עוד כי בלאו הכי מצבו שפל ובזה יהיה תוכחה שמעשיו יסתרו זה את זה וגם בזה יש לומר כמו דאיתא בתנ"א שכל באי עולם באים עם טענה זו.

עוד נראה להוסיף שידוע מהבעש"ט שכל אדם לפני שדנים אותו מראים לו מקרה דומה באיש אחר ובודקים איך הוא דן את האחרים ולפי זה ידונו אותו וזהו כשם שדנתוני לזכות כן ידונו אתכם מן השמים לזכות וזהו גם בהמהלך של תוכחה שמראים לאדם איך הוא עצמו דן את המקרה הזה ולפי"ז יש תקוה שנדון את כל אחד לכף זכות וכך ידונו אותנו לכף זכות ואף אם יהא סתירות בתוך מחשבותינו אם נדון אחרים לכף זכות ואפי' בסתירות בתוך מעשיהם שניישבת לזכות גם מהשמים יישבו את סתירותינו לזכות. שנזכה לדון את כל האדם לכף זכות ושידונו אותנו הכל לכף זכות, אמן.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

**מדוע נשלח דווקא יהודה להקים "בית תלמוד", ראוי שיעשו
זאת לוי או יששכר**

וְאֵת יְהוּדָה שִׁלַּח לְפָנָיו (מו, כח)

וביאר ברש"י: לפניו - קודם שיגיע לשם. ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד
שממש תצא הוראה.

וכבר הקשו מדוע שלח את יהודה היה צריך לשלוח את יששכר שהיה עוסק בתורה ו
את שבט לוי וכפי שכתב הרמב"ם (עבודת כוכבים פ"א ה"ג): ויעקב אבינו למד בניו כולם
והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את
בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד. וא"כ או יששכר או
לוי הם היו צריכים להשלח ולא יהודה.

עוד יש לדקדק שבכל האבות בהתיחסות שלהם לתורה, אצל יעקב מצאנו התיחסות
אחרת אצל יעקב יותר משאר האבות.

דוגמא לדבר, שבלשון הרמב"ם שלעיל שכתב על אברהם אבינו עד שנתקבצו אליו אלפים
ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו
ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק
כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה
ללמד דרך השם.

וכמה דקדוקים יש לדקדק בלשון הרמב"ם, "אברהם חיבר ספרים", ואחר כן כתב "וישב
יצחק מלמד", ומשא"כ יצחק הודיע ליעקב, "ומינהו ללמד", מה שלא נאמר על יצחק
שאברהם מינה את יצחק ללמד.

עוד יש לדקדק בלשון הרמב"ם, שעל יעקב נאמר ויעקב אבינו "למד בניו כולם". ומשא"כ
על אברהם לא נכתב שלמד עם יצחק וצריך בזה דקדוקי לשון אלו.

עוד יש להוסיף, שרק על יעקב מצינו שלמד ארבע עשרה שנה בבית שם ועבר, דבר שלא
מצינו לא ביצחק ולא אברהם.

עוד דבר מצינו ביעקב שנאמר בו, ויבא יעקב שלם ואמר רב: שלם בגופו, שלם בממונו,
שלם בתורתו, "שלם בתורתו, והיינו שלא שכח תלמודו.

ולא מצינו שלימות זו שנאמרה על שאר האבות.

וראה מדרש הגדול בראשית פרק לג פסוק יח, שכתב וז"ל לפי שמצינו ביוסף כשדר אצל
פוטיפר שכח תלמודו, דכתיב כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי (בראשית מא,
נא), יכול אף יעקב כן, ת"ל שלם.

עוד בידוע שמסר יעקב ליוסף כל מה שקיבל בבית שם ועבר.

ומבואר שהיה ענין ליעקב למסור ליוסף את תורת שמו ועבר צריך ביאור בזה. ובידוע שביותר שלמד יעקב עם יוסף, וכן הוא במדרש (בראשית רבה פרשה צה סימן ג): **תדע לך שהוא כן, כיון שהלך לו יוסף מאצלו היה יודע באיזה פרק פירש ממנו שהיה משנה אותו, כיון שבאו אחי יוסף אצלו ואמרו לו עוד יוסף חי ויפג לבו נזכר באיזה פרק פירש הימנו, ואמר בלבו יודע אני שבפרק עגלה ערופה פירש ממני יוסף, אמר להם אם אתם יודעים באיזה פרק פירש ממני אני מאמין לכם, אף יוסף היה יודע באיזה פרק פירש הימנו, מה עשה יוסף נתן להם עגלות שנא' (בראשית מה) ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה, ללמדך שבכל מקום שהיה יעקב יושב היה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו.**

ומכל זה עולה שרק על יעקב מצינו יותר משאר על האבות על לימוד התורה שלו. וצריך ביאור בזה.

עוד יש לשאול שבית תלמוד היה זה לצורך השבטים, וא"כ בכל מקום ששם יהיו שם ילמדו מה היה צורך להכין מקום:

ואשר יראה בזה, שהנה כאמור בכל האבות מצינו שעסקו בתורה אף עוד קודם שניתנה וכפי שאמרו קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין.

אמנם כאמור ביעקב מצינו הרבה יותר משאר האבות בחיבור ובעיסוק ובלמוד התורה.

קיום עם ישראל תלוי בבידול בינם לבין אומות העולם, ואפשרי אך על ידי תורה

ומצינו בזה דברים יסודיים בהעמק דבר בפרשתינו (בראשית מו ד): על מה שאמר הקב"ה ליעקב טרם ירידתו למצרים, "ויוסף ישית ידו על עיניך". ותורף דבריו ומשמעות עיניך היינו תשוקתו ומדתו המיוחדת שנתן יעקב עיניו שהוא על פי הפסוק (דברים לג כח): וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב וביאר שישנם שני מדות לקיום עם ישראל "בטח", וענין "בדד". וביאר שענין בטח שהוא להיות בשלום עם אומות העולם.

ומידת "בדד" כתב הוא שלא להתערב יותר מן ההכרח עם אוה"ע, וכך הוא רצונו של הקדוש ברוך הוא כמ"ש ריש שירת האזינו בפסוק ה' בדד ינחנו, אבל מדות הללו מסוגלות להיות נשמרות אך ע"י תורה ועבודה שהמה מבדילים בין ישראל לעמים, עוד ביאר שם: וכפי שנאמר בפסוק וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב וגו' אף שמיו יערפו טל,

עוד שם ביאר שתכונת "בדד", "עיקר מקיימי האומה הישראלית ונקודתה שבט לוי ויהודה שבהם היה עיקר תורה ועבודה".

ובזה ביאר שלכך השתדל יוסף בכחו לפנות ארץ גושן, ולהושיב את ישראל שם, כאשר יבואר עוד, ולא עשה כן אלא כדי שיהיו ישראל בדד.

ועל פי זה ביאר מה שאמרו בבראשית רבה פרשה צ"ד על הפסוק ויוסף ישית ידו על עיניך, ובמדרש שם נאמר "על מנת ויוסף ישית ידו על עיניך", וביאר שהתנאי בזה שאי אפשר שקיום ישראל נשמר אלא במידת "בדד":

ותוספת וביאור דבריו, הדבר הראשון שאחר המתבאר שיעקב בו מצינו התעסקות ולימוד תורה יתר משאר האבות.

והביאור בזה שהנה בידוע שתורה היא תורת ישראל בלבד, ובידוע מה שאמרו וואמר רבי יוחנן: (סנהדרין נט ע"א): "נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה - לנו מורשה ולא להם".

עוד אמרו (חגיגה יג ע"א): אמר ר' אמי: "אין מוסרין דברי תורה לגוי, שנאמר: 'לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה'"

ומזה עולה שהיחודיות של ישראל, והבידול שלהם מבין הגויים הוא רק על ידי התורה. והתורה ולימודה הינה התריס, המבדיל בין עם ישראל לבין אומות העולם.

ומשום כן אסור לו לגוי ללמוד תורה, ואסור ללמד אותו תורה, לפי שתורה היא גוף ומציאות של ישראל בלבד, ואין לגוי לעסוק בתורה בשום אופן.

מעתה לפי זה יבואר היטב מה שנתבאר לעיל, שמבין האבות ביעקב דווקא מצינו חיבור וקשר ללמוד וללמד תורה יותר מאברהם ויצחק.

והביאור בזה, לפי שכאמור הכח לשמור את כח ישראל מבין האומות הוא רק על ידי חיבור ושקיעות בתורה.

משום כן הוא מלמד את יוסף את כל מה שלמד בבית שם ועבר, ובידוע הוא שידע יעקב שיוסף לא ישאר בביתו, משום כן היה צריך ללמדו תורה את תורת שם ועבר.

וכבר נתבאר במאמרינו בעבר, שתורת שם ועבר שם למד יעקב תורה כשיצא מן בית, ולא את "תורת יצחק" אביו. לפי שהיה יצחק רוב ימיו בבית ועולה תמימה ולא יצא לחוץ לארץ, וכיוצאים מן הבית החוצה לבין העמים יש צורך ללמד את יוסף את התורה הקדושה.

משום כן אחר שידע יעקב שהגיע העת שעם ישראל הולך להתגורר בין הגויים במצרים, משום כן יש ליצור את הבידול של עם ישראל בינם לבין הגויים, וכאמור זה יתכן רק על ידי תורה שהיא התריס המבדיל בינם לבין הגויים.

לשם כך היה צריך "מקום" ששם ילמדו תורה, ולא היה די בעצם הלימוד עצמו אלא העמקת הבידול מבין הגויים והחיבור לתורה הוא במקום ששם לומדים תורה שמשם תצא אורה של תורה.

משום כן הוא שולח את יהודה דווקא וכפי שכתב העמק דבר שם ונקודתה שבט לוי ויהודה שבהם היה עיקר תורה ועבודה

ונראה שכונתו בזה, שיהודה שהמלכות והממשלה שלו, לשם העמדת כח התורה צורך כח ושררה לתת תוקף מחד וכן להשגיח שמקום התורה יהיה חזק ויציב כל עוזו. ומשום כן יבואר לא שלח את לוי ואת יששכר שהיו בעלי תורה, אמנם להעמיד מקום חזק ויציב היה זקוקים לכוח המלכות והממשלה של יהודה דווקא.

ומשום כן נשלח עוד לפני שמשפחת בית יעקב יורדת למצרים להכין את בית התלמוד לתורה, וצריך להעמיד בית זה עוד קודם שמגיעים למצרים, כדי להעמיד את הבידול של ישראל על ידי בית ומקום לתורה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

בי אדוני - האשמה תלויה בי

וַיִּגַשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אָדֹנָי יְדַבֵּר נָא עִבְדְּךָ דְבַר בְּאֲזֵנֵי אָדֹנָי וְאֵל יַחַר אַפְּךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ פָּרַעְתָּ.. כִּי עִבְדְּךָ עָרַב אֶת הַנְּעָר מֵעַם אָבִי לֵאמֹר אִם לֹא אָבִיאֲנֹו אֵלֶיךָ וְחָטַאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים. וְעַתָּה יֹשֵׁב נָא עִבְדְּךָ תַּחַת הַנְּעָר עֶבֶד לְאָדֹנָי וְהַנְּעָר יַעַל עִם אָחִיו (מד, יח- לג)

הנה ברוב דברי יהודה אל יוסף, נראה שאין שום טעם למה צריך לשחרר את בנימין, מלבד מה שביקש לשבת עבד תחתיו, וא"כ לאיזה צורך האריך לספר את כל מה שכבר היה בניהם. [וברמב"ן כתב לומר שהיה זה 'תחנונים להעיר רחמיו'].

וביותר תמוה שעצם הטענה שהוא יהא עבד תחת אחיו, אינה מובנת כלל, שבכל מקום הדין הוא שמי שחטא הוא מקבל את העונש, ולא מצינו בשום מקום שהמלכות מענישה אחר במקום החוטא.

עוד יש לדקדק בלשון הפסוק: א. מהו לשון "ויגש". [ורז"ל (ב" צג, ו) דרשו: לתפילה, למלחמה, לפיוס, ויל"ע פשטו המקרא]. ב. עוד יש להבין מה הכוונה במה שאמר: "בי אדוני". ג. וכך מה שאמר: "באזני אדוני". שהרי עמד לפניו. ד. עוד יש להבין מה שאמר: "ידבר נא עבדך דבר". שתיבת דבר נראית מיותרת. ה. עוד יש להבין למה דיבר כאן בלשון 'נסתר'. ולא אמר בלשון 'נוכח'.

עוד יש להבין מה שאמר: "כי עבדך ערב את הנער". ורבותינו פרשו שבא לומר הטעם שהוא נכנס לתגרה יותר משאר אחיו, כי הוא קיבל על עצמו ערבות על הדבר.

שעדיין יש מקום לשאול למה דווקא הוא קיבל על עצמו ערבות זאת, ולא שאר אחיו, ובפרט שיוסף ידע שראובן הוא הבכור. כמו שכתוב "וישבו לפניו הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו". (לעיל מג, לג).

באזני אדוני - בלחשה

וביארו המפרשים (בכור שור, אוה"ח, כלי יקר, העמק דבר, ועוד): שיהודה רמז ליוסף בדבריו שכל 'עלילת הגביע' נעשתה על ידו, שהוא ציווה לעבדיו להשימו באמתחת בנימין, אלא שיהודה לא יכל לומר דבר זה בפירוש ליוסף מאימת המלכות, וזה שאמר לו "כי כמוך כפרעה". שמכבודו כמלך, שאי אפשר לזלזל בכבודו ולומר לו בפירוש שהוא 'משקר' בדבר הגניבה.

ובזה מיושב מה שאמר: "ויגש אליו.. באוזני..". כי יהודה היה צריך לבוא עד ליוסף, וללחוש זאת באוזנו, כי לא יכל לומר דברים אלו בקול גדול, כי אז היה עליו דין מורד במלך, וזה שאמר "ואל יחר אפיק..". כי בדבריו משים האשמה על יוסף. ובוזה מבואר כל אריכות הסיפור שהוסיף יהודה, כי בא לרמוז בכל אלו, שכל מעשה יוסף הוא 'עלילה'. ובנימין באמת לא גנב כלל. [וכמו שמצאנו בלשון הכתוב "ויהי העם כמתאוננים רע באזני

ה'". (במדבר יא, א). שהכונה סמוך לשכינתו יתברך, וגם כאן באזני אדוני בלחשישה, שלא ישמעו כל הנצבים, וגם מה שפרשו רבותינו 'שיכנסו הדברים באזניך' יתכן שהוא מאותו עניין שהכוונה שידקדק בדבריו, ויבין הרמז]. ולזה הוסיפה התורה תיבת 'דבר'. כיון שדבר זה היה צריך לומר ליוסף בלחשישה.

ובכלי יקר הוסיף: שיהודה ראה שגם יוסף הסתיר דבר הגניבה ממצרים, שבזמן ששלח אחריהם לומר שנגנב הגביע נאמר: "קום רדוף אחרי האנשים והשגתם". דהיינו שיוסף ביקש מהשליח שלא ינהג כדרך מי שנגנב ממנו איזה חפץ יקר, שעוד קודם שמשיג את 'הגנב' זועק הוא בקול על דבר הגניבה, אלא רק בזמן שממש הגיע אליהם אז דיבר על הגניבה, וממילא לא ידעו מצריים מדבר זה כלל. וא"כ מוכח שכל זה היה 'עלילה'. ולכן בזמן שיהודה התווכח עם יוסף על דבר זה, עשה זאת בלחשישה שלא ישמעו מצרים מדבר זה, והם יסתדרו 'בניהם' מבלי לערב את כל מצרים בדבר.

בי אדוני - העלילה באה מחתתי

ומאחר ויהודה הבין שכל מה שארע כאן הוא 'בעלילה'. הוכח לו שכל הדבר זה בא עליהם מצד מה שחטאו במכירת אחיהם, וכמו שאמר מיד כשנמצא הגביע: "ויאמר יהודה מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך". דהיינו שהקב"ה מצא מקום לגבות את חובו.

ובזה מביאר הכלי יקר מה שאמר "בי אדוני". כי עוון מכירת יוסף היה תלוי ביהודה יותר מכל אחיו, וכמו שאמרו חז"ל עה"פ "וירד יהודה מאת אחיו". (לעיל לח, א). שאחיו הורידוהו מגדולתו ואמרו אתה אמרת לנו למוכרו ואילו אמרת לנו להשיבו היינו עושים. ובשל כך קיבל על עצמו הערבות עליו, וגם עתה הוא נכנס בעובי הקורה יותר מכולם, וזה שאמר "בי אדוני". כי **בי תלוי העוון הזה יותר מכולם**. לכך אני ניגש לדבר יותר מכולם.

ובזה יש ליישב מה שטען שהוא ישב תחת אחיו, שהרי בשום מקום המלכות איננה מוותר 'לאשם' בגלל שיש איזה אדם אחר שמוכן לשאת את עונשו, אך יהודה בא בטענה ליוסף שכיון שכל העלילה הזאת הייתה בגלל מה שהוא חטא במכירת אחיו, א"כ מן הדין הוא שהוא זה שישב תחתיו.

ומה שאמר בלשון נסתר, ביאר הכלי יקר שכיון שיהודה הציע שהוא יהא תחת בנימין, נתן טעם לדבר, היות ובנימין עדיין נער צעיר אינו בקיא לדבר לפני המלכים, וכיון שכן אינו ראוי להיות עבד ליוסף, אבל הוא כבר בקיא ורגיל לעמוד בפני מלכים, לכן עדיף ליוסף שהוא יהא העבד שלו, ואם ירצה לבדוק דבר זה 'ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני'. כלומר שיוסף יבחר לו איזה נושא שהוא רוצה שבנימין אשר הוא בחר בו להיות לו לעבד ידבר לפניו בו, באופן שלא יגרום למלך 'שיחר אפו בעבדו'. ותראה בעיניך שהוא אינו ראוי לכך, אבל 'בי אדוני' תמצא שהדיבור הוא כהוגן באופן שלא יחר אפיך. ובכך יוכיח שטוב יותר שהוא יהא עבד תחת בנימין.

רבינו אוה"ח זיע"א כתב ביאור בדרך נוספת שיהודה התכוון לתלות האשמה בו: שמה שאמר "בי אדוני". הכוונה **אני גנבתי הגביע ואני הנחתי אותו באמתחת בנימין, וא"כ מעתה משורת הדין שהוא יהא לעבד תחת בנימין שהרי אני מודה באשמה, ובנימין כופר בה.**

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם ומשכן עולם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו' רמת בית שמש ג

עשרה בטבת שחל בשבת - ברכת שהכל בתוך הסעודה על השתיה

בשנה זו חל עשרה בטבת בערב שבת, ורבים מגיעים לסעודת שבת כשהם צמאים מאוד אלא שאסור לשתות לפני קידוש אפילו מים [סי' רע"א, ד'] ולכן ממתינים לקידוש ומיד אחר כך נוטלים ידים מפני שאין להפסיק בין קידוש לסעודה אפילו זמן מועט [סי' רע"ג, ג' ומשנ"ב סקי"ב].

ויש לדעת שבמקרה כזה יש להם חיוב לברך שהכל על סוכריה או על במבה וכדו' לפני שתיית המים שרוצים לשתות אחרי שאכלו פת (עדיף לאכול כזית פת מיד אחרי המוציא).

והטעם לכך הוא, שהרי בטור ובשו"ע [סי' קע"ד, ז'] מובאת מחלוקת הראשונים האם צריך לברך על מים בתוך הסעודה, יש אומרים שאין צריך כיון שהאכילה מחייבת גם שתיה, ויש אומרים שצריך לברך מפני שאין שתיית המים שייכים לאכילה והוא דבר בפני עצמו. ולהלכה נוהגים כהשיטה הראשונה ואין מברכים על שתיה באמצע הסעודה מפני שאנחנו אומרים שהשתיה שייכת לסעודה כי אין אכילה בלא שתיה והאכילה מצמיאה ומחייבת שתיה.

וכתב השו"ע שם שלשיטת האומרים שלא מברכים על שתיה בתוך הסעודה, אפילו אם היה צמא לפני הסעודה לא יברך בתוך הסעודה על המים, שהרי לא רצה לשתות לפני הסעודה כדי שלא יזיקו לו המים ונמצא ששתיים המים היא משום אכילת הפת.

וגם בזמנינו שלא חוששים לסכנה, הרי עצם מה שלא שתה לפני הסעודה מוכיח שרצה לשתות דוקא בתוך הסעודה והרגיש שהדבר מתאים יותר או מפני שהיה ברור לו שיהיה צמא יותר או מפני שהבין שהסעודה מתאימה להיות עם אכילה ועם שתיה ביחד והמתין לעשות הכל ביחד או מפני שכן חשש בעצמו שאין זה בריא לשתות לפני הסעודה.

אמנם בשנה שחל תענית עשרה בטבת בערב שבת אין הדבר כן, ולהיפך, רבים מהאנשים הרצון שלהם לשתות הוא קודם הסעודה וכבר מבעוד יום היו שותים מפני שהם צמאים מאוד אלא שהתענית חייבה אותם שלא לשתות ואחר כך קידש היום ואסורים לשתות לפני קידוש אפילו מים ואחר כך לא יכלו לשתות מפני שצריך להסמיך את הסעודה לקידוש ולא להמתין ביניהם אפילו זמן קצר, א"כ מה שלא שתו עד עכשיו הוא מחמת איסור שחל

עשרה בטבת שחל בשבת - ברכת שהכל בתוך הסעודה על השתיה

עליהם אבל היו רוצים לשתות כבר קודם לכן, ועכשיו השתיה היא משום צימאון חזק שהיה להם לפני הסעודה.

ולכן אין להוכיח ממה שלא שתו קודם לכן שהשתיה שייכת לסעודה כי אם היה מותר להם לשתות בודאי היו שותים מים קודם לסעודה, והם יודעים בעצמם ואומרים כך. ופעמים הדבר ניכר שמיד אחרי שאכלו פרוסת המוציא שותים כמה כוסות והדבר ניכר בבירור שהוא מחמת צימאון שהיה להם קודם הסעודה ולא משום אכילת הפת.

אם כן כשהולכים לשתות מיד אחרי שאכלו המוציא חייבים לברך על השתיה שאינה שייכת כלל לסעודה וכמש"כ המשנ"ב שם סק"ט כמה דוגמאות לזה שאם השתיה אינה שייכת לסעודה יברך עליה גם בתוך הסעודה [ועי' גם וזאת הברכה בירורים סי' כ"ו- ו עמ' 279 שכתב כן].

ואמנם, המשנ"ב שם בסוף דבריו כתב שבשבת הדבר לא יתכן שהרי קידש על היין והיין פוטר כל מיני משקין [סי' קע"ד, ב'].

אלא שלמעשה בדרך כלל אין היין פוטר את המשקה שישתה מכמה טעמים, האחד, שייך פוטר רק משקין שהיו לפניו בשעת הקידוש ויש מקילים שפוטר גם משקין שהיתה דעתו עליהם [שם ומשנ"ב סק"ג], ובמקרים רבים שותה משקין שלא היו מונחים על השולחן בשעת קידוש וגם לא היתה דעתו בזמן הקידוש לפטור את המשקין האלו בברכת הגפן.

השני, אם שתה פחות ממלוא לוגמיו [כפי המצוי שרק המקדש עצמו שותה כמלוא לוגמיו] יש ספק האם יין פוטר כל מיני משקין [באה"ל שם ד"ה יין, ובוביום השבת הבאנו שדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלמעשה אפשר לברך שהכל על שאר משקין אם שתה פחות ממלוא לוגמיו, ועי' מנח"י ח"ח סי' י"ט].

השלישי, אם הקידוש היה על מיץ ענבים יש אומרים שאינו פוטר כל מיני משקין [שבט הלוי חי"א סי' מ"ט ומבית לוי חי"ז עמ' כט וכן הביא בוביום השבת סי' ל"ז סעי' ט"ז בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל].

ולכן, אם היה צמא לפני הסעודה, לפני ששותה יברך שהכל על דבר אחר שבודאי מחייב ברכת שהכל [כמו סוכריה או במבה וכדו'] ויכוון לפטור את השתיה שישתה.

ודין זה שייך גם בליל שמחת תורה שיש רבים הצמאים מאוד מהריקודים ולא שותים בגלל איסור השתיה לפני קידוש [במקומות שלא עושים קידוש לפני ההקפות], שאם רוצים לשתות אחרי שאכלו פת המוציא צריכים לברך שהכל על דבר אחר לפני השתיה ולכוון לפטור את השתיה.

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

כבוד זקנו ותלמוד תורה בבן בנו

ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק (מו, א)

וברש"י: חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו ולפיכך תלה ביצחק ולא באברהם, עכ"ל, והוא במדרש רבה.

והרמ"א (יו"ד ר"מ סעיף כד) כתב יש אומרים דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מ"ד) ואינו נראה לי אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וכו').

והט"ז (סק"כ) כתב דתימה על המהרי"ק דנעלם ממנו פירוש רש"י בחומש על ויזבח זבחים וכו', והנקודת הכסף הקשה על הט"ז דכבר בדרכי משה הקשה כן ונרשם במראה מקום בדברי הרמ"א כאן, והקשה שהרי דברי רש"י הם מהמדרש ולמה לא הקשה מהמדרש וכו'.

והנה הב"ח כבר תמה על המהרי"ק מדברי המדרש דמבואר שחייב לכבד את זקנו, ועוד כתב כמה סברות לחייב כיבוד בזקנו. ובתוך הדברים כתב להוכיח מהלכות תלמוד תורה וז"ל ותו כיון דזקנו חייב ללמדו תורה כדאיתא פ"ק דקידושין (ל). **היאך סלקא אדעתין דהוא נחשב לו לבן ללמדו תורה והוא אינו נחשב לו לאב לענין כבוד עכ"ל.**

ויש להתבונן בדברי הב"ח שלמד מדין ת"ת שחייב אבי אביו ללמדו תורה דע"כ מחוייב הנכד לכבד את זקנו, דבאמת יש לעיין ביסוד החיוב של אבי האב ללמד תורה האם הגדר שהוא נחשב אב והוא נכלל בחיוב האב או שיש כאן הלכה חדשה לחייב את הסבא ללמד את נכדו, נוביותר יש צד לומר שחיוב הסבא הוא מדין שחייב ללמד את כל אדם אלא שהנכד קודם לאחרים ועי' בדברות משה קידושין בזה].

והנה מקור הדין הוא בגמרא בקידושין (ל). עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר רב יהודה אמר שמואל כזבולון בן דן שלימדו אבי אביו וכו', ואבי אביו מי מחייב והתניא ולמדתם אותם את בניכם ולא בני בניכם, ומה אני מקיים והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות, הוא דאמר כי האי תנא דתניא ולמדתם אותם את בניכם אין לי אלא בניכם בני בניכם מנין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך וכו'. עכ"ד הגמרא.

ומבואר דהמ"ד דמחייב בבן בנו יליף מוהודעתם לבניך ולבני בניך, ויש לחקור האם הגדר דהמקור הוא דוקא מהפס' והודעתם וכו' או שהפס' והודעתם מגלה על הפס' ולמדתם שבן הבן הוא בכלל בניכם.

אמנם מדברי הב"ח משמע שיסוד החיוב הוא כיון שבן הבן נקרא בן והוא בכלל הכתוב ולמדתם אותם את בניכם שהריי הב"ח למד מזה שאף הסב נחשב אב ויש חיוב לכבדו ואם

נימא שיש כאן הלכה חדשה מקרא דוהודעתם לבניך ולבני בניך, א"כ מהיכי תיתי שיש חיוב לכבדו ומנלן שנחשב אב והרי יש חיוב מקרא אחרינא דוהודעתם.

אלא דיש להקשות בזה שהרי הב"ח בתשו' (החדשות סימן מ"ז) כתב דיש חילוק בין החיוב דבן לחיוב דבן הבן, דבבנו מבואר שחייב אף לשכור לו מלמד כשאינו יכול ללמדו בעצמו אך בבן הבן אין חיוב לשכור מלמד אלא רק אם יכול ללמדו בחנם, נכ"ה דעת הב"ח והש"ך (רמ"ה סק"א) הביא מהפרישה והמהרש"ל והכס"מ שחלקו בזה והנה אם הגדר שחיוב בן הבן כיון שנקרא בנו הוא בכלל הכתוב ולמדתם וכו' א"כ איך שייך לחלק בזה לענין ללמדו בשכר, ויש לצדד ליישב לפי מה שמסתפק הלח"מ (פ"א מת"ת) אם חיוב לשכור לבן מלמד הוא דאו' או דרבנן ובחזו"א מפרש שהחיוב לשכור הוא חיוב אחר מדין חינוך שהאב חייב לחנכו, ולפי"ז יתיישב בפשיטות דאף דבן הבן נקרא בן וזה יסוד חיובו, מ"מ לגבי החיוב לשכור מדרבנן לא חייבו אותו רבנן, ובפרט אם הוא שייך לדין חינוך דלא שייך בבן בנו.

עוד מצאנו שיטות הסוברות לחלק בין בן לבן הבן, במה שכתב המהרש"א בקידושין (כט:): דדוקא את הבן חייב ללמד מקרא משנה וגמרא אך את בן הבן חייב ללמדו רק מקרא, אך יש הרבה החולקים בזה וס"ל דאף את הבן אינו חייב ללמדו הכל ויש דס"ל דאף את בן הבן חייב ללמדו הכל, אך להמהרש"א א"א לפרש שגדר החיוב בבן בנו הוא מפני שנקרא בנו והוא בכלל ולמדתם וכו', וע"כ שנתחדש חיוב אחר בבן הבן.

עוד מצאנו בדברי הב"ח גופא שמחלק את בן הבן מהבן, שכתב (רמ"ה סק"א) בדעת הרי"ף והרא"ש והטור דמה שאמרו בגמ' כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני, כ"ז נאמר דוקא על בנו ולא במלמד את בן בנו, וצ"ב.

ויש להקשות דאם נפרש בדברי הב"ח שיש באמת לסב דין אב, א"כ מה צריך פסוק ללמוד שהוא חייב ללמדו תורה, אם נפרש דזה גופא ילפינן בגמ' התם, הרי זה אינו מסתבר כלל כיון דילפי' מהפס' והודעתם לבניך דאיירי על ת"ת ואיך נלמד מכאן לכל דוכתא, ובפרט שמה ראייה היא והרי בפס' והודעתם כתיב להדיא "ולבני בניך" ואיך נלמד מכאן שהם נקראים בנים.

גם יש להעיר שהרי החיוב בכבוד זקנו אינו באותו רמה של כבוד אביו כמפורש בדברי המדרש ואיך נפרש בדברי הב"ח שנקרא ממש אביו דא"כ מאי שנא.

ובאמת יש להבין עצם הדימוי שכתב הב"ח שאם יש חיוב ללמד את בן הבן ודאי שאם נחשב כבן לענין ללמדו תורה הרי שהסב נחשב אב לענין כיבוד, דהנה ברש"י (פר' ואתחנן) על הפסוק ושננתם לבניך הביא את דרשת הספרי לבניך אלו התלמידים והספרי יליף לה מכמה פסוקים שהתלמידים נקראים בנים, ואח"כ אומר הספרי ומנין שאף הרב נקרא אב שנא' אבי אבי וכו', ומבואר דאף אם יש מקורות שהתלמיד קרוי בן אין זה מוכרח שאף הרב קרוי אב אלא צריך ללמוד דבר זה ממקור מיוחד לכך, וא"כ קשה איך מוכרח דאם הנכד קרוי בן דאף הסב קרוי אב.

אלא באמת נראה דכונת הב"ח במהלך אחר דיש כאן סברא מיוחדת לענין כיבוד בדוקא, דודאי יש חיוב כיבוד על מי שמוטל עליו ללמדו תורה מחמת שהוא בן בנו, דבאמת יסוד החיוב ללמד בן בנו הוא נלמד מקרא דוהודעתם לבניך ולבני בניך ואף שאין הפסוק מדבר בדוקא על תלמוד תורה, אך נאמר כאן שמוטל אף על הסב להעביר את מסירת יסוד התורה והאמונה לבניו ולבני בניו, וכיון שכן מסתבר שאף לענין כיבוד יש לנכד להתייחס אל הסב כמו אביו לענין כבוד.

ויתכן להוסיף בזה דאף ענין כבוד הרב שמצאנו ברמב"ם בהל' ת"ת יסודו מהל' ת"ת דהוא צורה בתלמוד תורה שצריך לכבד את הרב שלומד ממנו, וממילא מובן ומסתבר דאם הסב מוטל עליו ללמד את בן הבן תורה ואמונה הרי דודאי יש לנכד לכבדו.

ויש להוסיף עוד מרברי התוס' בברכות לא: דאף הבא ללמוד מרב חייב לכבדו ואף שעדיין לא התחיל ללמוד ממנו, ועיין בגליון הש"ס שציין לתרומת הדשן שדן בפירוש דברי התוס' שם. (ולכאור' בפוסקים לא נקטו כן) ועכ"פ מוכח מדברי התוס' שהוא הלכה בתלמוד תורה שהרי עדיין לא למד, וממילא ניתן לפרש אף בדברי הב"ח שבא לחייב את הנכד בכבוד זקנו מחמת עצם חיוב ת"ת של הסב.

וממילא י"ל דבאמת אין הגדר דהסב נקרא אב לכל מילי אלא שיש כאן סברא בהלכות כבוד אך יסוד חיוב ת"ת הוא מקרא ד"והודעתם לבניך ולבני בניך" ויתכן שפיר דשאני גדרי החיוב מחיוב ללמד את בנו לענין ללמדו בשכר שאין מחוייב בבן בנו, ויתכן אף לחלק כדברי המהרש"א מה צריך ללמדו, [וכן במש"כ הב"ח דלא נאמר בזה כאילו קיבלו מהר סיני, אמנם זה קשה שהרי כל המקור לזה הוא מקרא דוהודעתם דהוקש למעמד הר סיני ואיך נחלק בזה כיון דהתם כתיב להדיא בן הבן וצ"ע].

והיה מקום אף לומר דבאמת כל הדין ללמד את בן בנו הוא מהדין הכללי שחייב החכם ללמד את התלמידים ואף שאינם בניו, אלא דבן בנו קודם לבן חבירו, ויש להוכיח כן ממש"כ החכם צבי בתשו' (סוף תשו' ע') דלאו דוקא בן בנו אלא אף שאר קרובים קודמים דמאי שנא ובודאי אף שאר קרובים קודמים לאחרים ומשמע דאף בן בנו הוא מהחיוב הכללי, (ועי' בדברות משה קידושין), אמנם א"כ יקשה שהרי בחכם ודאי שהחיוב אף בתושבע"פ ואילו הכא עיקר החיוב הוא מקרא ותלוי בשיטות בזה, וגם בדברי הב"ח בתשו' משמע דמדמה זה לסוגיא דבני בנים כבנים.

אמנם יל"ע היטב במה שהוכיח מהסוגיא ביבמות סב: דכתיב מני מכיר ירדו מחוקקים וחזינן דבן הבת הוא כבן, ומשמע בדבריו שיש הוכחה מהתם לעצם הענין שמלמדו תורה כמו שהתם לימדו תורה, איברא דבהערה שבגוף התשובה שם נכתב שיש לדחות שאין הוכחה שחייב ללמד ורק שהוא לימד, אלא שההוכחה על הא דבני בנים כבנים אף בבן הבת, ויש לעיין.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

הכחשה עצמית

פרק מד (כ) ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו
לאמו ואביו אהבו: (ל) ועתה פבאי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו:
(לא) והיה פראותו פי אין הנער ומת והורידו עבדך את שיבת עבדך אבינו ביגון שאלה:
(לד) פי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי: פרק מה
(ג) ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו פי נבהלו מפניו:
דברי חז"ל על תוכחת יוסף:

ופרש"י (ג) נבהלו מפניו מפני הבושה: ומבואר במסכת חגיגה דף ד ע"ב רבי אלעזר כי מטי
להאי קרא בכי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו. ומה תוכחה של בשר ודם כך,
תוכחה של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. עוד מבואר בסגנון אחר במדרש רבה
צג י [מד, ב - ג] ויתן את קולו בבכי ולא יכלו אחיו לענות אותו, אבא כהן ברדלא אמר, אוי
לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם חכם של העובדי כוכבים לא יכול לעמוד
בתוכחתה של אתוננו, הה"ד (במדבר כב) ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא, יוסף
קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, הה"ד ולא יכלו אחיו לענות אותו
כי נבהלו מפניו, לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, שנאמר
(תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה.

שאלות:

א { מדוע רבי אליעזר היה בוכה כל שנה כשהגיע לפסוק זה, הרי כבר התבונן בשנה
שעברה בפסוק ומה התווסף בשנה שאחריה? ב { עוד שואלים המפרשים היכן התוכחה של
יוסף הרי לא הטיח בהן דברים אלא אדרבא בהמשך דבריו עודד אותן ואם כן מדוע נבהלו
מפניו? ג { עוד הקשה הגאון רבי רפאל בירדוגו זצ"ל (המכונה המלאך רפאל מגדולי חכמי
מרוקו לפני כמאתיים שנה) בספרו מי מנוחות, "וכן הבית הלוי עה"ת. מדוע חזר לשאול
העוד אבי חי הרי כבר השיבו על כך בסוף פרשה קודמת ומאז לא חזרו לבית ומה השתנה
ששוב הוא שואל? ד { עוד יש לשאול מדוע התנא אבא ברדלא כפל את לשונו אוי לנו מיום
הדין אוי לנו מיום התוכחה, מדוע לא אמר אוי לנו מיום הדין והתוכחה, אלא הדגיש יום
בפני עצמו לדין ויום בפני עצמו לתוכחה? ה { עוד שואלים מדוע מקדים הדין לפני התוכחה
והרי לפני הדין מביאים את כל ההוכחות ולאחר מכן הדין?

כיצד שופט האדם את עצמו:

האדם נולד עם שכחה עד שפעמים אינו זוכר מה אכל אתמול ועוד יותר מה היה לפני שבוע חודש או שנה ויותר, ולזאת האדם יכול לחיות כל חייו בסתירות ופעם יאמר ויעשה כך ופעם יאמר ויעשה הפוך, דוגמה בולטת אצל רבים מהפוליטיקאים אשר שואפים להגיע לשלטון ויוצאים בהכרזה ומצע לשכנע את הבוחרים שיבחרו בו ולאחר מכן אומר ועושה הפוך ומשמיעים לו את הדברים שדיבר לפני כן, עד כמה כל דבריהם אין בהם ממש אלא הכל לפי הצורך להשפיע, למשל אריאל שרון אשר היה נגד החזרת שטחים והיה ימיני קצוני אבל כשעלה הוא בעצמו עשה את חוק ההתנתקות מגוש קטיף שהיום טפח על פנינו, וכשאמרו לו השיב מה שרואים מכאן לא רואים משם, כמה הדבר מגוחך שעושים ממנו צחוק שאין בדבריו ממש, וכאשר נתבונן במעשיו של האדם תמיד חושב שכל מעשיו בצדק וביושר, אך האמת שטבעו של אדם שאינו רואה ואינו מסוגל לראות את נגעי עצמו, כך שאינו מסוגל לשפוט נכון את מעשיו וכל איש דרכו ישר בעיניו ויודע לטהר את השרץ בק"ן טעמים שהצדק איתו, הן בענייני אדם למקום והן בענייני אדם לחברו, כך הדבר בנוגע למעשיו אשר פוגעים בחברו או בבני ביתו, וכך הדבר בענייני ממונות בינו לבין הזולת, ולעומת זאת כאשר הדבר נוגע לאחרים השיפוט שלו יכול להיות ממש הפוך ויכול להיות כך במשך שנים בהכחשה עצמית, ולזאת חובת האדם לעשות חשבון נפש עם עצמו מפני שיכול כל ימיו לחיות בטעות כאשר יבואר בפרשתנו במחלוקת השבטים עם יוסף.

משפט דוד המלך:

נפתח בסיפור על דוד המלך בכדי להבין כיצד ידונו את האדם בבית דין של מעלה נקדים את משפט דוד המלך ע"ה כמסופר **בשמואל ב פרק יב** (א) וַיִּשְׁלַח יְקֹנָק אֶת נֹתָן אֶל דָּוִד וַיָּבֵא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁנֵי אַנְשִׁים הָיוּ בְּעִיר אַחַת אֶחָד עֲשִׂיר וְאֶחָד רֹאשׁ: (ב) לְעֲשִׂיר הָיָה צֹאן וּבָקָר הַרְבֵּה מְאֹד: (ג) וְלֹרֵשׁ אֵין כָּל כִּי אִם כְּבִשָּׁה אַחַת קִטְנָה אֲשֶׁר קָנָה וַיַּחֲיֶיהָ וַתִּגְדֵּל עִמּוֹ וְעַם בָּנָיו יַחְדָּו מִפֶּתוֹ תֹאכֵל וּמִפִּסּוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחִיקוֹ תִשְׁכַּב וַתְּהִי לוֹ כְּבַת: (ד) וַיָּבֵא הַלֵּךְ לְאִישׁ הָעֲשִׂיר וַיַּחְמַל לְקַחַת מִצֵּאָנוּ וּמִבְּקָרוֹ לְעֲשׂוֹת לְאַרְחַ הַבָּא לוֹ וַיִּקַּח אֶת כְּבִשַׁת הָאִישׁ הָרֹאשׁ וַיַּעֲשֶׂה לְאִישׁ הַבָּא אֵלָיו: (ה) וַיַּחַר אֵף דָּוִד בְּאִישׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל נֹתָן חֵי יְקֹנָק כִּי בֶן מוֹת הָאִישׁ הָעֲשֶׂה זֹאת: (ו) וְאֵת הַכְּבִשָּׁה יִשְׁלַם אַרְבַּעַתַּיִם עֶקֶב אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְעַל אֲשֶׁר לֹא חָמַל: (ז) וַיֹּאמֶר נֹתָן אֶל דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ כֹּה אָמַר יְקֹנָק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי מִשְׁחַתֵּיךְ לְמַלְךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֲנֹכִי הִצַּלְתִּיךְ מִיַּד שָׂאוֹל: (ח) וְאַתָּנָה לָךְ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחִיקֶךָ וְאַתָּנָה לָךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה וְאִם מָעַט וְאַסְפָּה לָךְ כֶּהֱנָה וְכַהֲנָה: (ט) מִדּוּעַ בְּזִיתָ אֶת דְּבַר יְקֹנָק לְעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵינוּ בְּעֵינֵי אֵת אֹרְיָה הַחַתִּי הַפִּתִּי בְּחָרֵב וְאֵת אִשְׁתּוֹ לְקַחַת לָךְ לְאִשָּׁה וְאֵתוֹ הֲרַגְתָּ בְּחָרֵב בְּנֵי עִמּוֹן: (י) וְעַתָּה לֹא תִסּוּר חָרֵב מִבֵּיתְךָ עַד עוֹלָם עֶקֶב כִּי בְּזַתַּנִּי וַתִּקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֹרְיָה הַחַתִּי לְהִיּוֹת לָךְ לְאִשָּׁה:

דין קודם לתוכחה:

מתבאר במשפט דוד שנתן הנביא נשלח ע"י הקב"ה להוכיחו וכיצד על ידי שיקדים מעשה דומה שדוד המלך בעצמו ישפוט ויגזור דינו ולאחר מכן מראים לאדם זה בדיוק המעשה

שאתה עשית ופסקת את דינו וזהו גם דינך ועונשך, הרי שקודם הדין ולאחר מכן התוכחה על מעשיו כך שלא יהיה לאדם שום פתחון פה, ולכן הדגיש אבא ברדלא יום הדין לפני יום התוכחה והדגיש יום לכל אחד בפני עצמו בהיות ויש שני שלבים בדיון האדם.

כל איש ישר בעיניו דרכו בעבודת השם:

בדומה לכך היה עם השבטים שהנה במשך עשרים ושתיים שנים שדנו את יוסף מדין רודף ונחלקו לשלושה דעות מה דינו דיעה ראשונה להורגו, דיעה שניה לזורקו לבור של נחשים והיינו להרוג אותו בגרמי ולא בידיהם, ודיעה שלישית של יהודה למה שידנו תהיה במיתתו נמכור אותו לישמעאלים ואם מגיע לו מיתה כבר הם יהרגו אותו, והתקבלה הכרעתו של יהודה וביצעו ותיכננו את כל התהליך כיצד להודיע לאביהם, וכל פסק דין זה נעשה בשיתוף השכינה כדברי חז"ל מאחר והיו רק תשעה שיתפו עשירי את הקב"ה והשביעו שאף אחד לא יגלה לאבא, וואגב ראיתי שהקב"ה שיתף איתם פעולה כי בדרך שאדם רוצה מוליכין אותו ולכן לא מנע מהם {ומאז נעלמה רוח הקודש מיעקב במשך כ"ב שנים, נמצא שמדובר על גדולי עולם שיכולים לשתף ולהשפיע גם על השמים והם הבינו שהכל נעשה בצדק וביושר, ואכן כך הם הרגישו במשך כל הכ"ב שנים למרות שראו את צער אביהם שלא קיבל תנחומים עליו ונהג באבלות כל אותן שנים שהם נוהגים בצדק.

כיצד להסתכל על מאורעות החיים שקורא לאדם:

ועוד יותר הולך ומוסיף רבי עזריה פיג'ו בעל הגדולי תרומה בספרו **בינה לעיתים דרוש נא** לבאר כיצד למרות כל המאורעות שקראו להם בכדי לעוררן בתשובה על מכירת יוסף ותמיד חיפשו תירוץ והסבר להצדיק את מעשיהן ולתלות את מה שקורא להם בגלל סיבות אחרות, וז"ל ומפשטן של דברים ייראה מה שאמרנו: שנתאמת באחי יוסף, ע"ה, אשר ראינו, צרות רבות ורעות סבבום ממינים שונים, בכל הפעמים שבאו למצרים; ובכולם עצרו כוח, ולבם כלב הארי, ולא נסוגו אחור: **אם בעלילת "מרגלים אתם"** [בראשית מב, ט], התנצלו בכל יכלתם ואמרו [בראשית מב, י]: "לא אדוניי וגו'. **ואם בכסף המושב באמתחותם**, עם היות שנאמר שם [שם, כח]: "ויצא לבם", מכל מקום נתחזקו לקחת כסף אחר ולשוב למצרים. **וגם כאשר הובאו בית יוסף שנתיראו**, עדיין נתאמצו ואמרו לאשר על הבית דברי טענותיהם [שם מג, יח - כב]. **ואף באחרונה, בעלילת הגביע**, עם שקרעו שמלותם [שם מד, יג], לא נבהלו בעבורה, **ועדיין השתדל יהודה, ע"ה**, להצילו על ידי התנצלותו וסידור דבריו [שם, יח - לד], אשר נכללו בהם כמה ענינים, כדבריהם, ז"ל [ב"ר צג, ג]. **ועם כל זה**, בהתוודע יוסף אל אחיו, ואמר להם: "אני יוסף" [שם מה, ג], חיל אחזם ונבהלו מפניו, עד שלא יכלו לענות אותו דבר.

חקר האמת בעבודת האדם:

אולם כאשר אמר להם יוסף משפט קצר אני יוסף העוד אבי חי בבת אחת קיבלו הבהרה על טעות חייהם במשך כל אותן כ"ב שנים, איך מצד אחד נגשו להתווכח עם יוסף שאבינו זקן ועלול למות, ומצד שני איך היו מסוגלים לעשות דבר כזה לאחיהם יוסף ולאביהן למה

אז לא חשבו על האבא כן כתבו במי מנוחות והבית הלוי, ואיך לא נתנו ליבם להתבונן בכל המאורעות והסמנים שהיו להם בכדי להתחרט על המכירה שעשו, איזו בושה להיות במעמד הזה עד שנעתק מהם הדיבור קיבלו הלם, ובמדרש תנחומא כתב שפרחה נשמתם באותו רגע מרוב בושה, והן הם דברי רש"י שנבהלו מפאת גודל הבושה שהתברר האמת שכל מה שעשו היה מתוך קנאה וטעו במשך כל אותם שנים. **וכבר כתב הרמב"ן בהקדמתו לפירוש איוב שיסורי הנפש קשים מיסורי איוב כל ימיו עיי"ש, ולכן הבושה שזה יסורי הנפש שנוצרה מתוך שנסתרו מעשיהם והופרכו וטפחו על פניהם, יותר קשה משבעים שנות יסורי איוב.**

לעתיד הקב"ה יוכיח את האדם מכוח מעשיו:

ולכן התנא הקדוש אבא ברדלא מלמדנו אם מצינו בתורה בשני מקרים כיצד האדם נאלם פיו מלהשיב מרוב בושה אצל יוסף שהיה הקטן שבשבטים, ואצל בלעם החכם הגדול של אומות העולם מול תוכחת האתון, מה יענה האדם לעתיד לבא כאשר יעמוד לפני הקב"ה ויתנו לו לפסוק את הדין על מעשים דומים למעשיו שהוא עשה ושפט, ולאחר שפוסק מראים לו לפני כל מכריו בסרטון את כל דיבורו ומעשיו שהוא עשה בדיוק אותן מעשים איזו בושה וביזיון יותר גרוע משבעים שנה של יסורי איוב בעוה"ז, מאחר והאדם חי כל חייו בתירוצים והסברים למה נמנע מקיום התורה והמצוות ומרגיע בכך את מצפונו, אבל הקב"ה יראה לו כיצד שהאדם בעניני גופו עושה הכל על הצד הטוב ביותר מבלי חשבון על הכסף, **כאשר צריך חליפה הרי מחפש שהדבר יתאים לו, את הארון או רהיט אחר שיהיה סוג טוב וגם יפה גם חזק. וכיצד כשהולך לרופא ומשלם על ביקור פרטי של חמש רגעים מאתיים שקלים. וכן כאשר הולך למוסך לתקן רכבו וסומך על בעל המוסך שהדבר טעון תיקון ומשאיר הרכב ויתכן כי רק דבר קטן החליף גובה סכום נכבד על זמן קצר, ובכל המקרים אין האדם טוען ומתלונן הכיצד ישלם עבור זמן קצר סכום נכבד ומדוע לא מספיק סכום קטן יותר, ואילו כאשר הולך לקנות חפצי מצוה כגון תפילין ומזוזות טלית או ספר תורה ומגילה טוען כל הטענות מדוע לוקחים יקר הרי כמה זמן לוקח לסופר לכתוב את זה, והיכן אפשר למצא זול יותר העיקר שיהיה לו תפילין. וכן בקניית שאר דברי מצוה תמיד האדם יחפש כיצד לחסוך כסף ויטען ויקשה כל הקושיות והעיקר כיצד להצדיק עצמו במעשיו. אך לעתיד יראו לו כיצד התנהג בדברים דומים הנוגעים לגופו ששם אינו חוסך כסף ושם אינו שואל שאלות ומקבל הדבר בהבנה, וכן יראו לו שכאשר רוצה ללכת לטיול או לטוס לחו"ל אינו עייף ומסוגל לקום באמצע הלילה, וכן יראו לאדם כיצד אין לו זמן ומקצר בתפילתו ולאחר מכן עומד ומפטט זמן רב ואינו ממחר להצלה, כמו שפעם הייתי בסופר עומד בתור ארוך ופתאום הגיע אדם עם עגלה מלאה ועוקף את התור שאלתי אותו הרי זה גזל זמן השיב שיש לו דבר דחוף וחייב למחר, ובפועל לאחר שגמרתי כאשר אני יוצא בחוץ הנני רואה אותו עומד ומפטט כבר הרבה זמן שאלתי אותו אבל הרי טענת שאתה מאוד ממחר לדבר הצלה כמובן שלא היה לו מה להשיב. ואז לאחר שידונו אותו לפי מעשיו ומוכיחים לו כמה הוא טועה כמה הוא משלה את עצמו שהוא בסדר. מאחר**

וטבע האדם בכל הנוגע לעצמו אין השיפוט שלו נכון וטועה הוא כי ישרים דרכי איש בעניו.
ורק כאשר אינו נוגע בדבר יוכל לשפוט בצדק.

צריך להתפלל שלא נבוש בעבודת השם שלנו:

ולכן אומרת הגמרא במסכת ברכות דף טז ע"ב רבי זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי
יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו. וכן בתלמוד
ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ד ה"ב רבי חייא בר ווא מצלי יהי רצון מלפניך ה'
אלהינו ואלהי אבותינו שתתן בלבינו לעשות תשובה שלימה לפניך שלא נבוש מאבותינו
לעולם הבא. עוד מבואר במסכת מועד קטן דף ט ע"ב שהברכה הגדולה שאדם יזכה לא
להתבייש בעוה"ז ובעוה"ב, רבי שמעון בן חלפתא אפטר מיניה דרב, אמר ליה לבריה זיל
לגביה דליברכך. אמר ליה יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש. אתא גבי אבוה. אמר ליה
מאי אמר לך? אמר ליה מילין בעלמא הוא דאמר לי. אמר ליה ברכך ברכתא דברכך קודשא
ברוך הוא לישראל ותנא בה, דכתיב ואכלתם אכול ושבוע והללתם וגו' ולא יבשו עמי
לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' ולא יבשו עמי לעולם. ולכן תיקנו חז"ל בכמה
מקומות להתפלל על הדבר כגון בתפילת שמנה עשרה בברכת על הצדיקים ולא נבוש, וכן
בברכת אהבת עולם ולא נבוש ולא נכלם, וכן בברכת המזון בברכת רחם יהי רצון שלא
נבוש בעוה"ז ולא נכלם לעוה"ב, וכל זה הוא בכדי שהאדם יזכה לעבוד את השם באמת
ולא יטעה בדרכו על ידי נגיעה ויצדיק את מעשיו בטעות ולאחר מכן לעתיד יראו לו שהכל
שקר אוי לאותה בושא וכלימה. העיד הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל על הסבא קדישא מרן
החפץ חיים זצ"ל זה לי עשרים שנה במחיצתו ולא ראיתי בו מעולם שמץ של סתירה בין
מעשיו אפילו בהנהגה אחת שעשה מימיו.

חשבון נפש:

מעשה שהיה סערה גדולה פרצה בקרב יהודי שרעב שבתים. שני יהודים מעשירי האזור
התקוטטו ביניהם, במהלך המריבה פגע האחד בחברו. הלך הנפגע אצל הדיין מורי רצון
מנג'מי ותבע את עלבונו. זימן מורי נג'מי את הפוגע לבית דינו, ואז סיפר התובע בכאב את
השתלשלות הדברים ופירט עד כמה פגע בו חברו. להפתעת הרב מנג'מי, הנתבע אישר
את הדברים, והסביר ששגגה יצאה מלפניו. הוא ביקש להתנצל בפני חברו על הפגיעה ואף
הבטיח לתת סכום כסף לצדקה, כנהוג בתימן. אך הנפגע לא הסתפק בהתנצלות בבית
הדין: "אני דורש שתיתן כקנס מחצית מרכושך לצדקה. עוד אני דורש שתתנצל לעיני כל
הקהל בבית הכנסת בשבת." לכך לא יכול היה הפוגע להסכים, והשניים המשיכו להתווכח.
מורי מנג'מי חשב קמעה, וביקש מן הפוגע לצאת מאולם הדיונים. אז פנה אל הנפגע ושאל:
"האם פעם חטאת חטא חמור כלפי שמיים?" ניכר היה שהתובע נבוך. הוא שתק מעט ואז
הודה שכמה שבועות קודם לכן, בשובו עמוס בסחורה ממסע ארוך, נכנסה השבת קודם
שהספיק להיכנס לעיר. "אף שהדבר אסור דהרתי עם סוסי אל העיר ואף פרקתי בעיצומה
של השבת את כל הסחורה". שאל אותו מורי מנג'מי: "האם התוודית על חטאך בבית
הכנסת בשבת לעיני כל הקהילה?" ענה העשיר: "חס וחלילה! מה לכל הקהל ולחטאי? את

וידויי שמע רק האל השומע כל תפילות". המשיך מאיר מנג'מי והקשה: "האם נתת צדקה?
מחצית מרכושך"? גם לכך התכחש העשיר: "אין צורך בכך. נתתי מעט מעות לעניים, כפרה
על חטאי". על כך ענה מורי רצון מנג'מי: "מה שהספיק בינך לבין קונך, מספיק גם בינך לבין
חברך. חברך מצר על מעשיו ומבקש את מחילתך. מחל לו!" [חכימא]

הגביר ששם בוויטרינה בקבוק שבור:

מסופר על יהודי משולח שיצא לאוסטרליה הרחוקה לקבץ צדקה כשהתקרבה שבת חיפש
מקום להתארח בו החליט לצאת לשוק ולעקוב אחר רוכשי הדגים לצוד מארח טוב, והנה
כרכרה הדורה עצרה במקום וגביר נכבד ירד ממנה ובקש לטרוח בעצמו ברכישת הדגים,
תיכף פנה אליו היהודי ושאלו האם ניתן להתארח אצלו בשבת, והלה נענה בשמחה,
כשהגיעו לבית ראה שאכן צדק הבית כולו הדר ופאר, אך בוויטרינה נחה לה תעלומה לצד
שכיות החמדה ניצב לו בקבוק שבור, מכיוון שהתבייש שתק, לפני הפרידה לאחר שהודה
לו על האירוח אזר אומץ לשאול את בעל הבית למה הבקבוק השבור הזה שמור בוויטרינה,
השיב הגביר זה סיפור חיי התייתמתי כילד ונאלצתי לעזוב את המלמד ולצאת לעבוד כדי
לתמוך באמי האלמנה ובאחי ובאחיותי, וברוך השם הצלחתי להרוויח כסף אך לא
הצלחתי לשמור את דמות ילד החיידר שבקרבי, ויהי היום אני מתהלך ברחוב ומבחין בילד
חמד עטור פאות שעומד ובוכה המחזה החוזר אותי באחת לעצמי, החלטתי לעזור לו
ושאלתי מה קרה, השיב לי הילד היום בלילה חנוכה אבא שלח אותי ללוות כסף משכן
ולרכוש בקבוק שמן זית להדליק בו הנרות, אבא הזהיר אותי לא לרוץ אבל למרות זאת
בדרך חזור מעדתי והבקבוק נשבר עכשיו איך אשוב לאבי בלי שמן, נתתי לו כסף בקשתי
ממנו שיקנה שני בקבוקים אחד לו ואחד לי, ובאותו רגע חשבתי עם עצמי במעשה הזה,
והתחלתי להרהר ולעשות חשבון הנפש על המצב הרוחני שלי איך אני אשוב לאבא
שבשמים בלי שמן לחנוכה, כמו שאמר ראובן לשבטים וכמו שאמר יהודה ליוסף איך אעלה
והנער איננו איתי, ולזאת קבלתי על עצמי להתחזק ולשוב להיות קשור לתורה, ולכן כאשר
הילד חזר והביא את שני בקבוקי השמן ובאותו רגע החלטתי ליטול עמי גם את בקבוק
השמן השבור למזכרת בגלל הבקבוק שנשבר התעוררתי לעשות חשבון הנפש ולחשוב על
מעשי מה אני יענה לעתיד לבוא.

מעשה המוכיח כמה האדם נגוע לעצמו:

כמו ששמעתי מעשה מפי הרה"ג שלום שודרון זצ"ל פעם הלך ברחוב, בדרכו ראה כי שני
נערים רבים ואחד השליך אבן על חבירו ופצעו ודם ניגר מראשו, הרש"ש ראה את זאת
ניגש לילד והזדרז להרים אותו ולטפל בו, והנה בו בזמן עברה שם איזה סבתא ומרחוק
קצת ראתה כיצד הרש"ש ממחר עם הילד וחשבה בליבה שכנראה שהוא נכדו, ולכן
התחילה במילי הרגעה הרב שלום זה לא נורא זה יעבור אל תדאג השם יעזור יהיה בסדר,
וכך מוסיפה ומדברת אל הרש"ש ומתקרבת לעברו, והנה בהגיעה אליו ראתה כי הילד הזה
הוא נכדה ומיד נבהלה והחילה לצעוק מה קרא לו אוי ואבוי וכהנה וכהנה, ואז אמר לה
הרש"ש זה לא נורא זה לא נורא השם יעזור יהיה טוב, אמר לה הרש"ש כשזה נוגע לאחרים

ידעת לומר יפה זה לא נורא השם יעזור יהיה טוב ועוד וכעט מדוע אינך אומרת כאשר נוגע לך הדבר. אלא רואים עד כמה מעוות שיפוט האדם כאשר הדבר נוגע לעצמו וחי בסתירות כלפי אחרים.

מעשה שהיה איתי בעירנו:

כרב העיר אלעד אני מחזיק כולל בעיר שבו אני יושב ללמוד עם האברכים, באחת התקופות למד אצלי בכולל אחד האברכים בעל תשובה? ובהיות ופתחתי מוסדות חינוך בעיר תלמודי תורה וגם בית יעקב, המורות שהיו מחנכות אצלנו בנות סמינר היו הולכות עם פאה, אותו בעל תשובה שלח מכתב למרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל איך יתכן שאני מכניס מחנכות עם פאות נגד הפסק שלו, ובהיות ודרכי להתפלל לעיתים קרובות עם הרב קרא לי אחרי התפילה לשוחח איתי על המכתב ששלחו לו כמובן בדרכי נועם ובכבוד, הסברתי לרב שלצערנו לא קל להשיג מורות מחנכות הראויות ללמד אלא בנות שלמדו בסמינר וכולן כמעט הולכות עם פאות ואם נחפש עם מטפחות ראש ישנן רק בעלות תשובה שרחוקות מלהיות מחנכות והסברתי לו אדרבא אנחנו נוהגים כדרכו כי דרכיה דרכי נועם וצריך לחזק אבל לא להכפיש ולוותר על העיקר והסכים איתי בצורה נחרצת, והסברתי לו שכל המכתב הזה השולח הוא בעל תשובה צבוע מראה את עצמו נוהג בחסידות אבל הוא מאוד רחוק מכך, והנה לימים באו אלי עדויות ואף פורסם בתקשורת מעשים נוראים שלו, ויצא קלונו ברבים והתברר למפרע שכל הדקדוק כאילו מקפיד על כיסוי ראש בכדי לכפות על הפשעים שעושה. וזה הדבר הכי קשה שמראים לאדם איך מרמה ומשקר את עצמו ואין לו מענה.

מוסר השכל:

לאור האמור עד כמה האדם יכול לחיות סוג של הכחשה עצמית, ולזאת לומדים מפרשתנו אם השבטים טעו וחיו בטעות בצדקת דרכם במשך עשרים ושניים שנים ובהכחשה עצמית, ולבסוף התברר שהכל שקר וטעות מתוך הנגיעה העצמית, קל וחומר כל אדם יכול לחיות בטעות במשך כל ימיו שהוא עובד השם באמת וכל מעשיו לשם שמים, בן בינו למקום והן בינו לחברו אך כאשר יעמוד בדין יראו לו שהכל היה בשקר וכמה הוא חיי בהכחשה עצמית וסותר כל מעשיו ויענש על כל מעשיו, היות ושם הקב"ה יאמר לאדם אני השם היודע כל הנסתרות ויראו לו סרט על כל חייו ומעשיו איך סותר את כל טענותיו האם בכל זאת יש הצדקה למעשיך אשר עשית בשם התורה כי שם יוסרו כל הנגיעות, ויחשוב אוי לאותה בוש וכלימה וזה עצמו יותר קשה משבעים שנות יסורי איוב ואין עונש יותר קשה מזה, ולכן חובת האדם לבקר את עצמו ולדעת מאחר והוא נוגע לעצמו עליו להתייעץ ולשמוע לעצת חכמים כמו שכתב התנא עשה לך רב והסתלק מהספק כי רק כך יגיע לחקר האמת, ואף גם זאת יתפלל על כך שלא נבוש לעתיד לבוא במעשינו ונחיה בטעות כמו שאמרו חז"ל, וישתדל ברכישת כל חפצי מצוה תמיד לא לעשות פחות ממה שעושה בחפציו הגשמיים שלא יראו לו את הסתירה במנהגו, וכן בענייני אדם לחברו

הכחשה עצמית

יחשוב מה היה עושה לעצמו, ויהי רצון שעל ידי זה נזכה שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד
ולעשות רצון השם ונזכה לשפע ברכה והצלחה בזה ובבא אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

גלות מצרים

כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרֵימָה שְׁבַעִים (מו, כז)
'בית יעקב' יורדים למצרים.

- למקום של 'מיצר'. למקום של גלות.
למקום, שאינו בגדר 'מקום' כלל.

כי במקום אמיתי, יש אפשרות של 'גילוי'. אתה יכול להוציא מעצמך את המיטב -
כשאתה ב'מקום' שלך. כשיש לך 'מרחב מחיה'. כשמקבלים אותך, כשרוצים את מה שיש
לך לתת.

- זה נקרא 'מקום'.

מצרים, היתה 'מיצר'. הכל שם היה 'צר'. מחנק. אין מקום 'לנטות' ימין או שמאל. אתה
חייב להיצמד לחוקים שלהם, למגבלות שלהם. בכל תחום אפשרי ובלתי אפשרי.

- אתה 'עצמך' - לא קיים בכלל.

בכל מקום, יש את חוקי המקום. אבל יש גם 'מרחב מחיה' אישי. אפשרות להתבטא.
במצרים, לא היה 'מרחב' כזה. אפילו לא בגודל של סיכה.

- ולשם באו 'בית יעקב'.

*

הסתר וגילוי

המציאות כולה מורכבת - מ'הסתר', ומ'גילוי'.

המחשבות שלנו, למשל, נסתרות. לגמרי. אף אחד לא יכול לדעת את מחשבותיו של
השני.

גם המידות, נסתרות. אין אפשרות לדעת מה מקנן בפנים.

לכל אלו יש 'תנועה'. הם פועלים, וגם מפעילים. אבל זו תנועה 'פנימית' בלבד.

[אפשר להבין ולגלות את המידות, וגם את המחשבות, מהתגובות החיצוניות. ממה
ש'נראה'. אבל המידות והמחשבות עצמן - אינן מגולות].

ויש חלק שהוא גלוי. חלק ש'יוצא'. מה שמתבטא במעשים, בדיבורים. כל מה שהתנועה
שלו הוא ממני - החוצה.

בגוף שלנו, זה מתבטא - ברגלים. הן אלו שמסוגלות להוציא אותנו מה'ארבע אמות' שלנו, ולהביא את מה שיש לנו בפנים - אל החוץ. אל מישהו שיכול 'לקבל'. הן ה'תנועה' - החוצה.

ומבשרי - אחזה אלוך. צורת האדם מהווה משל ל'אורות' העליונים. להנהגותיו יתברך. גם שם יש 'נסתר' - ויש 'נגלה'.

הנסתר, זה עולמות ה'מחשבה', התכנון, וגם חלקו העליון של עולם המידות. זה שעדין 'נסתר' בתוך המחשבה (ביסוד דבינה), בסוג של 'עיבור'. זה שעדין לא יוצא אל הפועל.

ויש חלק - שצריך להיות גלוי. הוא 'יוצא', ונראה - בתוך הבריאה עצמה.

החלק הגלוי הזה, מרומז במספר - 'שבעים' (ב' הויו"ת דנו"ה (- בחינת הרגלים), ושני שלישי מהויו"ה דת"ת. עי' בכ"ז בשעה"פ שמות).

- והיכן מתבטא החלק הגלוי הזה?

- בנו. כלל ישראל.

כשאנו בגלות, אז ה'שבעים' נפש' שלנו מבטאים את ה'גלוי', שיצא - לגלות. הוא אינו במקומו, והוא לא יכול להתבטא. להתגלות.

כי זאת עלינו לדעת ולהפנים:

מידותיו, וגילויו יתברך - 'חלים' עלינו. עם ישראל. אנחנו ה'מרכבה' שלהם. אנחנו המקום בו הם שוכנים, בו הם יכולים להתבטא.

זו 'הנפש הבאה מצרימה'. באה - למצרים. למיצר. לגלות. להסתר.

הם עומדים להיות משועבדים תחת יד אחרת. יד שדורשת מהם - את כל המציאות שלהם.

יהיה עליהם להוציא לפועל את רצונו של אדונם, ורק אותו. ה'חירות' תהיה מהם והלאה. אין להם רגע אחד לחשוב, לייצר, להוציא לפועל משהו מ'עצמם'.

אין להם את היכולת לבטא משהו מה'עצמיות' האמיתית של עם ה', שהיא - הגילוי של רצונו יתברך. הגילוי של ה'פנים' שלו. התנועה שלו, אל ה'חוץ'. אל הבריאה. אל המציאות שלנו.

זה התפקיד שלנו, וכעת הוא ב'המתנה'. מישהו חוסם אותו. מישהו העמיד אותו ב'מיצר'.

*

אמת ושקר

לשקר, אין 'רגלים' (עי' שבת קד.).

- אין לו קיום. אין לו אפשרות של 'חיים'.

תנסה לומר שקר 'מושלם', בלי טיפת אמת. לא תצליח.

כי אם אתה משתמש במילים, אז כל מילה לכשעצמה - היא אמת. הלא היא יכולה להיות אמת במקום אחר.

למשל - 'גמל טס באויר'. שקר מוחלט. אבל 'גמל' - יש; 'טס' - גם יש. וגם אויר, יש. בלי אמת, אין שום קיום לשקר. הוא חייב נקודת אמת - כדי לקבל 'חיות' (עי' רש"י במדבר יג, כז).

וככל שהשקר 'משתמש' ביותר אמת - הוא חזק יותר. וממילא הוא בעייתי הרבה יותר. כך גם כל כוחות הרע שבבריאה.

כדי להיות קיימים, הם חייבים משהו של מציאות אמת. משהו של 'טוב'. משהו שיש לו קיום נצחי, אמיתי.

וברגע שתיקח מהם את נקודת האמת השבויה תחת ידם, הם יקרסו. הם יעלמו לגמרי. הטוב, זה 'חיים'.

וכוחות ה'רע' - הם 'מוות'. זו מהותם.

והם רוצים - לחיות. ולכן הם מתאמצים - בכל כוחם - לשאוב אל תוכם משהו של 'חיים'. משהו של טוב, משהו של אמת (עי' חסד לאברהם ה, כג).

הטוב, החיים, מתבטאים - בנו. עם ישראל.

והגלויות שלנו, 'מפרנסות' את הגויים המושלים בנו. אנחנו נקודת האמת שהם זקוקים לה - כדי להתקיים. כדי לחיות.

- ולא רק הגלויות עצמן. לא רק עם ישראל ה'חי' עצמו.

אדם הראשון, בחטאו, 'פיזר' את מה שהיה צריך להתגלות - בכל העולם כולו. הכל נכנס תחת ידו של ה'צד השני'.

ושם, בתוככי ה'צד השני', החלקים הללו - הם ב'מיצר'. במקום בו אין להם אפשרות להתגלות.

שם הם מוחזקים - כמקור אנרגיה. כמקור כח. כמשהו, שבלעדיו - לא יהיה שם חיים.

*

רעיונות וכלים

אפשר לחלק את המציאות כולה - לשתי הגדרות:

א. רעיונות.

ב. כלים.

דהיינו:

יש רצון בסיסי. שורשי.

לאחר מכן - יש את הגדרת הרצון הזה, 'הלבשתו' במשהו שיכול לצאת אל הפועל. ובסופו של דבר - יש את הכלי, המוציא את הרעיון שהוא מהכח אל הפועל. למשל:

היה מישהו שרצה ללמוד גמרא. והיתה לו בעיה - הצואר שלו כאב. היה קשה לו לרכון אל הגמרא שעל השולחן. הוא ניסה לחשוב על רעיון כלשהו, שיתן לו את האפשרות ללמוד תורה כחפצו - בלי שהוא יתקל בסירובם של שרירי הצואר.

עד כאן הרעיון.

ומכאן - לכלי:

- הסטנדר.

ה'כלי' הזה, מותאם במיוחד להנחת ספרי לימוד, ולקריאתם בצורה נוחה. הרגלים שלו, הזוית. לוח העץ החלק. בכל חלק שבו - 'טמון' הרעיון שלו.

כך גם בחלק היותר רוחני.

אותיות, למשל.

כל מילה, מורכבת מאותיות. והן מבטאות - רעיון. המילה, היא הכלי.

כך גם כל דבר שב'טבע'. כל מציאות שהיא, נהייתה 'בדברו'. במילים שלו יתברך.

ומה ש'מונח' בה - זה הדיבור הזה. לכן כל דבר נקרא - 'דבר'. דיבור. זה הרעיון שלו יתברך, המתבטא - ב'כלי' הזה.

רבותינו קוראים לזה 'אורות' - ו'כלים'.

דוגמא נוספת:

- איש ואשה.

האיש מסוגל לייצר 'רעיון'; האשה - מעבדת אותו, ומוציאה אותו מהכח אל הפועל.

כך זה בחלק הפיזי, וכך אמור להיות - בכל שטחי החיים.

[אנחנו ממש לא 'שם'. מדובר כאן על שורשי הבריאה, על אדם הראשון - קודם החטא שלו. מדוע אנחנו לא שם - זו שאלה מורכבת, ומעט ממנה יבואר בהמשך הדברים.

- אבל אפשר לקחת את זה כמשהו שכדאי לשאוף אליו. אפשר לנסות לחפש שם את האושר האמיתי, כי שם הוא נמצא.]

*

עוז לאלוקים

למשל הזה, של 'איש ואשה', יש 'נמשל'.

ה' יתברך, מתגלה - כאיש ואשה.

[הוא אחד יחיד ומיוחד. אבל גם איש ואשה הם אחד, ורק 'נראים' כשנים. כך גם הוא יתברך.]

הוא מתגלה - כ'קודשא בריך הוא, ושכינתיה'.

השכינה, היא בחינת ה'כלי'. היא מוציאה את כל רצונו, מחשבותיו, מידותיו יתברך - מהכח אל הפועל.

השכינה, היא מידת ה'מלכות'. מלכותו יתברך.

ממש כמו - מלכות בשר ודם. מלך, הוא כמעט בלתי מוגבל ביכולותיו.

לאדם רגיל, אין אפשרויות כה רבות, כה מגוונות. רק כשהוא מתמנה למלך - הוא מסוגל להוציא את כל רצונותיו מהכח אל הפועל.

כך גם מידת המלכות העליונה.

היא ה'כלי', שמוציא את ה'רעיון' - מהכח אל הפועל.

נשאל:

- מה העיקר ב'כלי'?

מה הדבר שחייב להיות בו - ולולא הוא לא יהיה כלי?

והתשובה היא -

- הרצון. ההשתוקקות.

אם ל'אשה' לא יהיה רצון, היא לעולם לא תהיה כלי.

אם לא היה רצון לשתות, לא היינו יודעים מהי 'כוס'. כך גם הרצון שלא 'לתקוע' את הצואר - שיצר את הסטנדר.

'מלכות', תלויה - ב'רצון'. מלכותו ב'רצון' קיבלו עליהם.

כמו שמלכות בשר ודם זקוקה לאנשים ש'יקבלו' אותה, ש'ירצו' בה, כדי שהיא תוכל להוציא אל הפועל את רצונו של המלך, כך גם - מלכותו יתברך.

אם לא יהיה רצון והשתוקקות אל המלך - לא תהיה מלכות. אין לזה סיכוי.

הרצון הזה, כשהוא 'דו צדדי' - הוא יוצר את האחדות בין הרעיון לכלי; בין הרצון לשתות והכוס; בין האיש לאשה; בין המלך למלכותו.

- בין ה' יתברך - ועמו ישראל.

כי אנחנו נושאי השכינה. אנחנו ה'איברים' שלה. ואת הכח שלה - היא מקבלת מאיתנו.

- הלא כך נאמר לנו:

'תנו עוז - לאלוקים!'

*

רצון - לרצות - לרצות

נשוב לחלקים הללו, ה'מפוזרים' בעולם.

ניתן להגדיר אותם - כחלקי מילים. חלקי אותיות. חלקי דיבוריו יתברך.

- חלקי המלכות.

יש מציאות של 'רע' בעולם.

ומהות המציאות הזו - 'חסר'. ריקנות.

אנחנו מכירים 'רע'. מכירים היטב. כולנו.

והרע הזה, ממש לא נראה 'ריק'. הוא חי, תוסס. בוחק בשלל צבעים. מושך, מפתה. כל כולו צועק - 'חיות'.

אז כדאי שנדע:

החיות הזו, היא מה'חלקיק' שהוא שנמצא בו. מה'שבב' הזה.

כי מה ש'התפוזר', אלו חלקי ה'כלים'.

ועיקר הכלים - זו ההשתוקקות!

אם היה מישהו שיודע להכניס את ה'רע' שהוא למעבדה, ולהפריד ממנו את ה'שבב' השבוי בידיו - מה שהיה נותר בידיו זו מציאות שחורה משחור. ריקנית לגמרי. דיכאון מוחלט.

- יש מעבדה כזו.

אנחנו עצמנו.

השכינה הקדושה, מנסה 'להוציא'. ללקט. לשאוב את החיות של הרע, זו שנגנבה ממנה. והיא עושה את זה רק - בכוחנו. בכח עם ישראל. כפי המעשים שלנו, כך הכח שלה להוציא וללקט את החלקים הללו שלה (עי' חסד לאברהם שם).

כפי הרצון שאנחנו מצליחים להפיק מעצמנו, כך 'ידבקו' אלינו חלק הרצון המפוזרים הללו.

עתה אפשר להבין, מדוע אנחנו כל כך רחוקים מהמציאות האמיתית.

מדוע במציאות של איש ואשה למשל, המציאות שבה מתגלה היחוד שבין קודשא בריך הוא ושכינתיה - זה כל כך קשה.

הלא ההשתוקקות הזו, 'מפוזרת'. חלקיה וחלקיקיה נמצאים בכל מקום בעולם, חוץ מאשר במקום האמיתי.

ואם נצליח לבנות אצלנו השתוקקות לחיבור האמיתי לה' יתברך, אפילו אם זו רק 'טיפה' של השתוקקות - זה יסייע הרבה מאוד ב'ליקוט' החלקים הפזורים הללו.

- אפילו אם רק נגלה רצון - לרצות; ואפילו אם זה יהיה רצון - לרצות - לרצות. את זה, יש לכל אחד מאיתנו.

זה מה שמפעיל את ה'מעבדה' ההיא.

*

השתוקקות מפוזרת

שבעים נפש, זה החלק הגלוי.

יש גם 'שישים ריבוא'.

- זה כולל את הכל. גם את המידות הנסתרות.

זו השלמות של כלל ישראל. שלמות הביטוי של רצונו יתברך.

יש שש 'מידות' שלו יתברך. כך אנחנו אומרים בכל יום: 'הגדולה, הגבורה, התפארת, הנצח, וההוד, כי כל'.

והשישים ריבוא - מבטאים את כל השש הללו. עשרה ריבוא למידה.

וכשיש שלמות כזו, אז יש גם אפשרות של שלמות - של גילוי יתברך (עי' רבינו בחיי כאן).

בכל שנות הגלות, מאז חורבן הבית הראשון - לא היו כאן, בארץ ישראל, שישים ריבוא.

- גם בזמן הבית השני, היו פחות משישים ריבוא (עיי"ש).

בדורות האחרונים, משהו השתנה. הגלויות - בחוץ לארץ; ואילו כאן, יש שישים ריבוא יהודים. ויותר מכך.

ארץ ישראל, היא מקום השכינה. היא ה'מקום' הנכון שלה. בו היא יכולה להתבטא.

בחוץ לארץ, היא יכולה רק - לשמור עלינו, בניה. היא גם יכולה ללקט את חלקיה המפוזרים.

אבל כאן - זה הארמון שלה. הבית שלה. כאן היא יכולה - ורוצה מאוד - להתבטא. לבטא את רצונו של קודשא בריך הוא.

רבותינו מלמדים אותנו (עי' ביאורה"ג לשיה"ש פ"א פי"ז), שהמקדש, הוא רק המקום בו מתחברים הלבבות של כלל ישראל. הרצון של כלל ישראל.

- ה'אשר ידבנו ליבו' של כלל ישראל.

אז יש כאן שישים ריבוא.

ויש כאן שכינה, היא לא זזה מכאן מעולם.

- אבל אין כאן מספיק לבבות. אין כאן מספיק רצון.

מישהו רוצה במלכותו של ה' יתברך? שהוא יתגלה, שהוא ימלוך כאן בגילוי?

האפשרות - קיימת!!

ובדור שלנו, במציאות שלנו בארץ הקודש - היא קיימת הרבה יותר מאשר באלפי בשנים האחרונות!!

הבעיה היא, שההשתוקקות שלנו - 'מפוזרת'.

אי אפשר להתהפך ברגע. ה'רע' - הוא יותר מידי חזק.

אבל אפשר לנו לנסות 'להעתיק' את הרצונות שלנו. לנסות לחשוב לרגע, מה התכלית הנכונה - למען השכינה. למען גילוי כבודו יתברך.

כל רצון שלנו, אם הוא בגדר ה'היתר', ואם הוא לא סתם מופרז וחסר צורך - יכול 'לעבור דירה' אל הקדושה.

- אם נתבונן לרגע - במה הוא יכול להועיל.

יש כוונה אחת, שיכולה לעזור לנו בכל מקום שהוא.

כי בתור נתיני מלכותו של מלך מלכי המלכים, עלינו להיראות שמחים, מרוצים, מכובדים, וגם מעונגים (לפי הגדר הראוי. עי' מס"י פי"ג).

כך היה בימי מלכות שלמה. היו 'אוכלים ושותים ושמחים' (מ"א ד, כ).

כך מתגלה המלך - הטוב. המיטיב. כך מתגלית מלכותו החזקה, היכולת שלו להעניק לנתיניו שפע בלי גבולות.

וההתבוננות בזה, מעלה את הרצון - למקומו הנכון.

ואם נעלה 'טיפה' יותר גבוה, נוכל גם לחשוב על כך, שבכוחה של הנאה - לחבר.

ואם נתבונן - בשעת ההנאה - בכך שזה מחבר אותנו אליו יתברך, שהזו מאחד אותנו איתו - אז זה יפעל. אנחנו באמת נתחבר אליו.

ובודאי - כשאנחנו עושים את רצונו. תורה, מצוות.

עלינו לנסות להבין מה 'מונח' כאן. מה התוכן האמיתי.

איך כל מצוה, היא בגדר 'נשיקה' (עי' ביאורה"ג לשיה"ש א, ב). היא חיבור. היא המלכה.

*

חילול הקודש

הדברים מתארכים, אבל קשה שלא להוסיף נקודה חשובה, עיקרית.

זה עתה 'נגענו' במלחמת יון. מלחמת החשמונאים.

כשבית חשמונאי טיהרו את בית המקדש, אז אבני המזבח - נגנזו.

והסיבה - 'ובאו בה פריצים, וחיללוה' (עי' ע"ז נב:).

ה'פריצים', הצליחו 'לחלל' את הקודש. להוציא אותו - בבחינה מסויימת - ל'חולין'.

היום, אנחנו נתונים בידי המתיוונים המודרניים. העדכניים.

ולכאורה - אנחנו חופשיים לנפשנו. אנחנו לומדים תורה, מקיימים מצוות. איש לא מפריע לנו.

- האם משהו 'מתחלל' כאן?

- יש משהו כזה. מתחת לאפנו. מתחת ל'רדאר' שלנו. אנחנו לא שמים לב. והוא הולך ומתחלל. ומתחלל עוד. ויורד עוד. ונטמא עוד. ואולי אם נחפש היטב, נמצא איזה פך שמן טהור. חתום בחותמת. אבל יהיה מאוד קשה למצוא.

אין להם בעלות עלינו. גם לא על התורה שלנו.

אבל הם 'תפסו', או שדדו, את הבעלות - על ארץ ישראל.

ארץ הקודש. ארצה של השכינה.

ומי יודע, אם זה לא בגדר 'באו בה פריצים - וחיללוה'.

יש כאן שישים ריבוא, ויש כאן שכינה.

אבל יש גם 'פריצים'. שלטון הערב רב. השלטון שפורס את טלפיו על ארמון המלך, חושף את ניביו, וקורא בקול רם - ארץ ישראל היא 'שלנו'.

- והיא בכלל לא 'שלנו'!!

היא גם לא שלנו, החרדים לדבר ה'.

- היא ארצו שלו יתברך!

היא 'קודש'!!

היא מקום שכינתו, מקום מלכותו. מקום מקדשו. המקום בו אפשר לבנות 'חדר ייחוד'.

המקום שמבטא את 'שיר השירים'.

הם גנבו אותה. והם שולטים עליה. בכח ה'דמוקרטיה'.

וזה לא נראה כמו גניבה. כי אם יהיה לשכינה מספיק 'מנדטים', אז גם היא תוכל להיכנס לשלטון.

נחשוב: אם באמת זה יקרה. השכינה תצליח לאסוף מנדטים רבים - ותשלוט בכוחם. האם אז יפתרו כל הבעיות שלנו?

ממש לא!

- כי זה יהיה ה'חילול' הגדול ביותר!

זו לא תהיה מלכות ה'. השכינה תהיה - 'מספר שתיים'.

זו ה'דמוקרטיה' הגויית, היוונית, שנותנת לה את הכח - למשול.

משל למה הדבר דומה. מישהו נכנס אל הסלון שלך, מתיישב על הכסא שלך, ומכריז - אני נותן לך את הזכות להנהיג כאן, אבל זה צריך להיות על פי הכללים שלי.

ואתה נזעק - הלא זה הבית שלי!!

והשוודד ההוא, אינו מבין על מה המהומה. הלא אתה השליט בפועל. מה הבעיה שלך. אני רק קובע - שאתה הוא זה שתשלוט.

קשה להכביר במילים. זו השפלה מאין כמותה.

אצלם, יש הרבה מאוד 'רצון'. הרבה מאוד 'השתוקקויות'.

בזמן היונים, היו כאלו שלמדו תורה. הם הסתגרו במערות, ושמרו על הגחלת. הם גם נשרפו על קידוש ה'.

והיה גם מתתיהו.

הוא היה - כל כולו - רצון!

וכשהוא ראה יהודי מתיוון שעומד להקריב לפסל - מעיו התהפכו בקרבו (כך מובא בספר 'מקבים').

- למה זה היה איכפת לו?

הוא עצמו - למד תורה. קיים מצוות. יש כאן אנשים טועים, 'ערכים' יעשו את העבודה. מקסימום נתרום להם כמה שקלים.

- למה המעים שלו התהפכו??

- כי רק כך מנצחים את היוונים!

מי שאינו מסוגל לראות את היוחיללוה', והוא זועק וקורע שערי שמים - על חילול הקודש, הוא זה שבאמת מסייע לשכינה.

עלינו להגביר את הרצון שלנו. את ההשתוקקות שלנו. את הגעגוע שלנו - ל'שיר השירים'.

ואם עולה לנו רצון 'לעשות משהו' - אז מה שאנחנו יכולים לעשות, זה להפנים את ה'דעת' הזו. ואז - להפיץ אותה. לפרסם.

שבני התורה - ידעו את ה' יתברך. ידעו את מלכותו. ירצו בה, ישתוקקו אליה.

וזה לא 'בשמים'.

אם נחקור את האמת הזו, נדע אותה, ונתבונן בה - ההשתוקקות תעלה מאליה.

- זה ה'אני' האמיתי שלנו. עלינו רק לעורר אותו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

קשר הגעגועים של יעקב עם בנימין ושל הקב"ה עם ישראל

וּנְפָשׁוּ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ (מד, ל)

מבאר רבינו דבר נפלא על פי הא דהנה בשבת דף ס"ו ע"ב איתא: בן שיש לו גיעגועין על אביו, נוטל רצועה ממנעל של ימין וקושר לו בשמאלו. אמר רב נחמן בר יצחק: וסימניך תפילין (שיד ימינו קושרתו לשמאלו, זה סימן לגירסא - רש"י). כמו כן, מגלה רבינו, שהיה לבנימין קשר כפשוטו עם יעקב ע"י רצועה ממנעל ימין.

מוסיף רבינו, בקשר לסימן שהגמרא רומזת לתפילין שהם ביד שמאל, את דברי הגמרא בחולין דף פ"ט ע"א בשכר שאמר אברהם אבינו 'מחוט ועד שרוך נעל' זכו בניו לשתי מצות חוט של תכלת ורצועה של תפילין. והיינו שהתפילין שאנו קושרים בשמאל והם תחת השרוך נעל, ענינם ג"כ כשרוך נעל של הקשר געגועים שיש לנו על אבינו שבשמים הקב"ה. [מקור: צ"פ עה"ת]

*

הטעם שיהודה נשלח לתקן בית תלמוד של הוראה

וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גְּשָׁנָה וּגּו' (מו, כח)

רש"י, ומדרש אגדה להורות לפניו, לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה:

מקשה רבינו הרוג'ובער זצ"ל הלא יהודה אמנם עולה ראשונה למלחמה כמבואר בירושלמי הוריות סוף ג' ובע"ז דף כ"ה ע"א אבל לענין לימוד מבואר ביומא דף כ"ו ע"א לא היה להוראה - לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא רק לפלפולא, (ובב"ק דף צ"ב ע"א מצינו שלימים התפלל עליו משה רבינו שיזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא) ולמה שלחו לפניו לתקן לו בית תלמוד להוראה.

ומבאר רבינו שיש כאן רמז שהסנהדרין יהיה בחלקו של יהודה כדאיתא בזבחים דף נ"ד ע"ב דסנהדרין בחלקו של יהודה, ובדף קי"ח ע"ב דסנהדרין או בחלקו של יוסף - בשילה או בחלקו של יהודה בירושלים. [מקור: צ"פ עה"ת]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוג'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

השפעת המעשה

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ לִפְנֵי פְרַעֲה וְגו' וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶל יַעֲקֹב כִּמָּה יָמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרַעֲה יָמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה מֵעַט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי וְגו' וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרַעֲה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרַעֲה (מז, ז-י)

כמה הערות בעניין ירידת פרעה למצרים ועמידתו לפני פרעה

לאחר שירדו יעקב ובניו למצרים, הביא יוסף את יעקב אבינו לפני פרעה, וזה לשון הפסוקים "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ לִפְנֵי פְרַעֲה וְגו' וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶל יַעֲקֹב כִּמָּה יָמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרַעֲה יָמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה מֵעַט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי וְגו' וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרַעֲה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרַעֲה" (פרק מז פס' ז - י). ויש לדקדק בפרשה זו כמה דקדוקים. ראשית מהו הלשון "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ וְגו'", וכי יוסף צריך היה להביא את יעקב ולהעמידו, והרי לא מצינו בתורה כל רמז שיעקב הזדקן כל כך עד שהוצרך לסיוע בהליכתו. ואף אם אכן נזקק לסיוע, יש להבין מה משמיעתנו התורה בפרט צדדי זה שיוסף סייע בעדו לבוא על פרעה. עוד הקשה הרמב"ן, מה ראה פרעה לשאול את יעקב "כמה ימי שני חייך" (יעויין במ"ר כו צה) ומהו שהוסיף לו בתשובתו שימיו היו מעטים ורעים. עוד יש להבין מהו שציינה התורה שלאחר שבירכו "ויצא מלפני מפרעה", והרי זהו דבר פשוט שלאחר שמסיימים את הצורך בשהות במקום, יוצאים ממנו. וקודם שירד יעקב אבינו למצרים נאמר "וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לִפְנֵי גִשְׁנָה וְגו'" (מו כח) וביאר רש"י שהקדים לשלוח את יהודה כדי שיפנה לו מקום בגושן הסמוכה למצרים. ויש להבין, וכי חשב יעקב שלא יהיה מותקן לו מקום מגורים בביאתו למצרים. ואף אם רצה שהכל יהיה מתוקן קודם בואו, מכל מקום יש להבין מה מלמדת התורה בשליחות זו.

עוד יש להבין, שיעקב אבינו נכסף עד מאוד לפגוש בבנו אהובו יוסף כמו שנאמר "אֶלְכָּה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרְם אָמוֹת" (מה כח), אולם בשעה שיוורד למצרים, לא ירד מיד למקומו של יוסף, אלא תחילה הלך לארץ גושן, ויוסף נסע ממקומו לפגוש את אביו בארץ גושן. ויש להבין מדוע כאשר יעקב הגיע למצרים, לא הלך ישירות ליוסף, אלא הקדים לילך לגושן.

יסוד - כח השפעת המקום

והביאור בזה, שישנם דברים רבים המשפיעים על האדם, הן לטוב והן למוטב, וכגון חברת בני אדם. אולם יש עוד כח גדול שיש לו השפעה על האדם והוא המקום בו הוא נמצא. שיש מקומות שמטבע בריאתם ראויים הם יותר לקדושה וישנם להיפך, ולעומת זה גם מעשיהם של בני האדם משפיעים על המקום בו הם נמצאים - לטוב ולמוטב, ומצאנו לכך מקורות רבים ונביא מקצתם. בדור המבול השחית הקב"ה את האנשים עם הארץ (ו יג

וברש"י) כיון שעל ידי מעשיהם קלקלו את האדמה. ולכן מקומם של אנשי סדום נחרב כליל ואינו ראוי יותר לזריעה (דברים כט כב). ועירם של אנשי עיר הנידחת אינה נבנית עוד (דברים יד יז) שמקולקלת היא בשורשה. ובזוה"ק (בשלח מט ב) מבואר שמקום שנעשתה בו רציחה, כל העובר בו מושפע שתתעורר בו תאוה לרצוח. ומאידך מקום שמתעסקים בו בדבר מצווה מתקדש (חסד לאברהם מעין שני עין הקורא נהר כ) ולכן רצה יעקב אבינו להתפלל בהר המוריה (מ"ר סח ה), וכנהנה רבות.

והמקום היותר מקולקל הוא ארץ מצרים שהייתה "עֲרֹת הָאָרֶץ" (מב ט) והייתה טמאה ביותר, וכמו שכתב רבינו חיים ויטאל (טעמי המצוות סו"פ שמות) "והשיב לי [האר"י הקדוש] עם מה שכתב רשב"י ע"ה [בזוהר ח"א קיז] על הפסוק ועברתי בארץ מצרים [והטעם שלא שלח ה' מלאך להוציאם ממצרים אלא הוציאם בעצמו] כי ארץ מצרים מקום טומאה ביותר, היה פחד שאם היה יורד מלאך לשם יכול היה להיפגם באותו כח טומאה".

ובתוך ארץ מצרים, המקום שהיה יותר טהור היה ארץ גושן, שמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק כו), שכאשר נלקחה שרה לבית פרעה, כתב לה פרעה את ארץ גושן לכתובתה. והוסיף האלשיך שלכן אין טומאה מרחפת שמה כבית גבול מצרים שע"י שרה שְׁרָתָה קדושה במקום ההוא. [ויעויין ברד"ק (יהושע יא טז) שהביא על דרך הדרש שגושן נכללת בתוך הערים של ארץ ישראל, ויעויין בשפתי כהן (מו כח) שהביא דבריו והוסיף שיעקב אבינו לא נכנס באויר חוץ לארץ, כדי שלא להיטמא מאוירה של ארץ העמים, אלא דר בארץ גושן שהיא מארץ ישראל].

ומוצאים אנו אצל יעקב אבינו, שכאשר עשה פעולה שהייתה קשה עליו, נזקק הוא לתמיכה. שהנה בזמן ירידתו מארץ ישראל למצרים, מתחילה שחשב שיורד הוא לזמן קצר לפגוש את יוסף נאמר (מו א) "וַיֵּסַע יִשְׂרָאֵל וְכָל אָשֶׁר לוֹ וְגו'" ומבואר שנסע בכוחות עצמו. אך לאחר שנאמר לו בנבואה שעתיד הוא להישאר במצרים זמן מרובה נאמר (שם ה) "וַיֵּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְגו'" שמפני שהוקשה לו ליעקב לירד לגלות, הוצרך לעזר וסיוע.

ישׁוב ההערות עפ"י היסוד הנ"ל

ובכך מתיישבות ההערות באר היטב. שכיון שהמקום משפיע על האדם, ומצרים היא אדמה טמאה ביותר מלבד ארץ גושן שיש בה קדושה מכוח שרה אמנו, לכן הקפיד יעקב לשלוח את יהודה להכין לפניו את ארץ גושן, כדי שלא יצטרך לשהות בטומאת מצרים אפילו זמן מועט, ולכן לא הלך יעקב אבינו לעיר המלוכה לפגוש את יוסף, שלא רצה להיטמא בטומאת הארץ, אלא הלך לגושן, ולשם הלך יוסף בשביל להיפגש עמו. ויעקב אבינו מצד עצמו לא רצה כלל לצאת לטומאת מצרים לפגוש את פרעה, אלא שהוכרח לעשות כן, שמידת דרך ארץ להודות למלך על שנותן לו להשתקע בארצו, אך כיוון שהיציאה מארץ גושן הייתה למורת רוחו, לכן מדגישה התורה שהוצרך לסיוע והוא שנאמר "ויבא יוסף וגו' ויעמידהו לפני פרעה", וכיון שראה פרעה שיעקב אבינו זקוק לעזרה, תמה על כך וכי הינך זקן כל כך. ועל כך ענהו יעקב שנראה הוא כזקן יותר מכפי גילו מפאת

השפעת המעשה

הצרות שעברו עליו. ולכן מדגישה התורה כשסיים, מיד "ויצא מלפני פרעה", פירוש, שהקפיד לילך מיד ממקומו של פרעה לארץ גושן, כדי למעט עד כמה שאפשר את שהותו במקום הטמא, ולבוא אל גושן שיש בה טהרה. (קונטרס מעין גנים).

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

כי הם חיינו - ובהם נהגה - בכל מצב

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ - וַיֹּאמֶר אָנִי יוֹסֵף אָחֵיכֶם - אֲשֶׁר מִכַּרְתֶּם אֹתִי
מִצְרַיִמָּה (מה, ד)

כבר עמדנו בזה די ש לפרש בפשוטו, שאמר להם, אני הוא אותו יוסף אשר מכרתם אותי מצרימה, כלומר, לא נשתניתי במאומה... למרות שעברו עלי עשרים ושתים שנה במצרים, רחוק מהבית מהאבא מהמשפחה. ולא זו בלבד, אלא שלמרות שנמכר על ידי אחיו, בכל זאת המשיך את אותה דרך חיים. **אָנִי יוֹסֵף אָחֵיכֶם...** נשארתי **אָחֵיכֶם...** אחיכם לדרך, ואחיכם באותה רמה רוחנית. **אחיכם** דייקא.

ויש להטעים עוד בזה. משום שהיה אפשר לחשוב שאף על פי שהוא נשאר בצדקו, מכל מקום כבר אינו חשוב כאחיו, שהרי הם המשיכו להתעלות במחיצת יעקב אבינו, ואילו הוא יוסף היה בכל הזמן הזה במצרים, ולא היתה לו האפשרות להתעלות כמותם. וזהו מה שאמר להם לאמר, אני יוסף אחיכם, כלומר אני לא נחתי לרגע ולא חדלתי מלהתעלות, כאילו הייתי במחיצת אבי, ועל כן עדיין אני אחיכם. וידוע מה שאמר הסבא מקלם זצוק"ל, על בנו שהיה לו בית מסחר בעצים, ואמר שכאשר הוא נמצא בבית המסחר, הוא דומה כאילו עומד עם המסילת ישרים בידו. והיינו שכל הזמן היה מתעלה ואפילו כשהוא בבית המסחר. והבן.

ועיין רש"י שמות א' ה', ויוסף היה במצרים, והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים נפש ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועמד בצדקו. ע"כ. והלשון **עמד בצדקו**, משמע שנשאר ממש באותה דרגה של עבודה.

ויש להתבונן בזה הרבה, שהרי כאשר התורה הקדושה מעידה כך, הרי שבוודאי הוא ממש כפשוטו, שלא נשתנה יוסף הצדיק ולא ירד בדרגתו אפילו בזיו כלשהו ממה שהיה כאשר ישב בבית אביו, ואפילו אחרי שעבר כל כך הרבה תלאות ויסורים וישב י"ב שנים בבית האסורים, ולפתע הפך למושל על כל מצרים, שום דבר לא נפגם אצלו. והלא דבר הוא. ובוודאי שבעמידתו בנסיון, העניק יוסף הצדיק כוחות רוחניים נשגבים, לכל עם ישראל לדורות עולם, ועד לדורינו אנו.

ומכל מקום צריך וחייבים להתבונן ולחשוב, כיצד אדם באמת יכול לקבל כוחות להחזיק מעמד ולא להשתנות חס ושלום, לפי כל משב רוח. והנה במעשה דיוסף הרי הוא היה בעצם, בסכנה רוחנית נוראה ואיומה, שהרי היה בארץ מצרים לבדו, ושכן בביתם של מצריים, ועוד הכי גרועים שבהם, והיו אנשים שלא צריכים לתת דין וחשבון על מעשיהם,

ואיך אפשר גם לחיות אתם וגם לנהל להם את הבית, ועוד לנהלו מתוך אימון, ולהשאר אותו יוסף, וכיצד נשארים בדרגה של **שבטי קה**, בתוך תוכה של ערות הארץ.

אמנם יסוד הדברים מבואר בגמ' יומא דף ל"ה ע"ב, ת"ר עני ועשיר ורשע באים לדין, רשע בא לדין אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה, אם אומר נאה הייתי וטרוד ביצרי, אומרים לו כלום נאה היית יותר מיוסף. ע"ש בגמ'.

והנה יש לומר בביאור הדברים, שהרשע טוען, שלא היה מסוגל ללמוד תורה מחמת שהיה כל כך טרוד ביצרו. אמנם מן השמים אומרים לו, שאדרבה, אילו עסק בתורה, כבר לא היה טרוד ביצרו, שאם ברזל הוא מתפוצץ ואם אבן הוא נימוח.

ובזה יש להבין דברי הגמ' הללו, דלכאורה קשה, מנין לנו שיוסף עסק בתורה, הלא אדרבה, מצינו שהוא הוא שניהל את בית פוטיפר, כמפורש בפסוקים. וצריך לומר שחז"ל בדברי קדשם גילו לנו סודו של יוסף. שעסק התורה לא נתן מקום לפיתויי היצר. והנה אנחנו חושבים לתומינו שכוחו של יוסף הוא מפני שהיה בן של יעקב אבינו עליו השלום, ומה זה שייך כלל לדרגה שלנו, יתמי דיתמי. וכאן גילו לנו חז"ל שזו טעות. שכל אחד ואחד יש לו הכח של יוסף, כי גם כח יוסף יונק מכח התורה. וזהו הסוד שגם כאשר ישב במצרים כל כך הרבה שנים לבדו, הוא ממשיך להתעלות כאילו הוא בבית יעקב אביו. כי התורה שעשועיו.

והנה צריך לומר בהכרח, שבכל אותו הזמן שניהל את בית פוטיפר, באותו זמן ממש עסק בתורה, וכמו שרואים בפרשה דידן, שאחז בפרשת עגלה ערופה. ואגב כבר עמדו רבים וכן שלימים, וכי כ"ב שנה עסק רק בפרשת עגלה ערופה.

אמנם יבואר ע"פ מה שמסופר בהקדמת הספר **יפה עינים** שנדפס בדפוס ווילנא במס' שבת, עי' שם שכתב המחבר והעיד על עצמו, שלמרות שהוא היה טרוד מאד בעניני עירו, מכל מקום היה באפשרותו להשיב שואלו בדבר הלכה, והוא מתאר שם מצב, שיש לו **כעין עליית קיר קטנה במוח ששם לא מגיעה שום טירדה**, עי' שם, וכתב שם על זה, **גם בעיני יפלא...**

והנה לגודל ענוותנותו של בעל **היפה עינים**, הי' זה נפלא ממנו, אמנם יש לבאר, שזהו כח הבחירה שניתן לאדם, שהוא יכול להחליט מהו העיקר אצלו בחיים, ומהו הטפל, ואת העיקר הוא מחביא בעליית הקיר במקום שאין רואין כלל. ואצל בעל **היפה עינים**, עיקר החיים היו דברי התורה שהגה ועסק בהם, והם היו עיקר חיו, ולכן כל הטרדות שבעולם לא יכלו להתערב בדברי תורתו, דמה לתבן אצל הבר...

והנה ניקח משל פשוט מהחיים, שהרי אדם שהוא עשיר גדול, ועוסק בעניני מסחרו, אם יבא אליו מאן דהו וישוחח עמו בענינים של מה בכך, גם אם מטעמי כבוד הוא ישיב לו ממין הטענה, בתוך לבו הוא לא יפסיק לרגע לעסוק בעניני מסחרו, שזה אצלו עיקר התענינותו. וקל וחומר בן בנו של ק"ו, במי שזכה והבין את גודל יקרת ורוממות התורה, שהיא שעשועיו של הקדוש ברוך הוא יום יום, בוודאי שלא יסיח דעתו מדברי תורתו שהם

עיקר חיו. והנה כפי הנראה שלא עליית קיר קטנה היתה אצל בעל היפה עינים, רק רחבה כפתחו של אולם.

והנה יוסף הצדיק - שלכאורה היה נראה לעין האיש ההמוני המצרי הנבער והגס - שהוא עוסק כל היום בניהול בית פוטיפר, - וכך גם חשבה בלבה אותה הארורה - אמנם יוסף עצמו נמצא במקום אחר לחלוטין, כי בכל עת ורגע רעיוניו מחפשים עסק התורה ועבודתו יתברך, כי אצלו זהו העיקר, **כי הם חיינו ואורך ימינו**, והרי הוא עוסק בתורה בכל עת, ועל ידי זה עומד בנסיונות החיים, לכאורה הוא גר בארץ מצרים, אולם במציאות האמיתית הוא גר במקום אחר לגמרי, כי במחשבתו הוא אותו יוסף של בית אבא, שדמות דיוקנו משתקפת וניבטת לו מכל חלון. וזהו שאמרו שם בסוגיא במסכת יומא, שאומרים לו לאדם בבית דין של מעלה, כלום נאה היית מיוסף, ואעפ"כ, אם האדם שקוע בתורה אזי באהבתה תשגה תמיד, וזהו כמו שכתב הרמב"ם בספר קדושה שבי"ד החזקה, שעסק התורה עומד לאדם בכל נסיונות החיים, שאין המחשבות הרעות נכנסות אלא בלב הפנוי מן החכמה. ויש לומר שמקורו מהך סוגיא.

והנה כאשר עוסקים בדברי תורה, בסוגיות דפיגול ובסוגיות דמקדש, בתקפו כהן או בעניני זיקה, במסכת בבא בתרא או במסכת שבת ועירובין, ומשכן ובמות וסילוק מחנות, ברי ושמא ועניני תערובות, עירובי תחומין וחצירות, הרי אפשר ואפשר להתנתק מכל פיתויי החיים. **ולהתרומם ולהתרומם ולהתרומם...**

והנה אין הכי נמי שיוסף הצדיק המשיך ולמד סוגיות אחרות כ"ב שנה, אמנם הי' לו עלית קיר קטנה ששם חיכה להפגש עם יעקב אבינו להמשיך בעגלה ערופה. כי כך טבע רצון הלב, שהוא ממשיך וממשיך את השאיפה, לשוב ולעסוק עם יעקב אבינו בעניני עגלה ערופה, גם כ"ב שנה אחר שהתנתק מיעקב, וחיכה לחזור וללמוד עגלה ערופה... ולו יצויר שאדם הי' מתנתק מרבו כ"ב שנה, ושוב זכה להפגש עמו, ודאי וודאי הי' רוצה להמשיך ללמוד אותה סוגיא שאחזו אז.

והנה כיצד בונים עליית קיר קטנה, זה לא מתחיל מהטרדות, זה מתחיל מהלימוד הרציף והמתענין, כי כאשר אדם זוכה להתענין בלימודו, אזי הלימוד מכה בו שרשים, ומתחילה להבנות אצלו עלית קיר קטנה. אמנם צריך לראות שלא תהיה בגדר נפרץ במילואו למקומות אחרים.

והנה דוד המלך ע"ה אמר, **אחת שאלתי וגו' שבת בבית ד' כל ימי חיי לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו**. ויש לומר דהיינו שבכל מקום שהוא נמצא בו ירגיש שהוא בבית ד'. וזו מעלתם והנהגתם של עמלי תורה עד ימינו אנו, שבכל מקום שנמצאים מרגישים שהוא בית השם. וזהו **אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה**. שמי שחיים תמיד בתחושה של יושבי ביתך, הרי תמיד יהיו מהללים להשם.

והנה ראיתי בספר אחד בשם **אבן יחזקאל** על המועדים, שהמחבר עבר את מוראות השואה האיומה, וזכה להינצל, ולהוציא לאור את ספרו שנים מועטות אחרי השואה, בשנת תש"י. ובהקדמתו כתב מה נתן לו הכח והאומץ לעבור את הצרות והעינויים הקשים ביותר,

וסיפר סיפור אחד, שהיה ביום אחרון של שמחת תורה יחד עם חמישים בחורים צעירים בני ט"ו ט"ז שנשארו במחנה, ומחמת איזו סיבה לא שלחום הנאצים ימ"ש באותו יום לעבודה, אולם בכל זאת הכריחו אותם לעמוד בחוץ בקור הנורא, ולא היה איכפת להם הסבל שהם סובלים, כי אדרבה רצו לענותם בכל מה שאפשר. והצעירים התקרבו זה לזה להתחמם מעט. ותוך כדי כך שוחחו והזכירו שהיום שמחת תורה, ונזכרו איך היו פעם רוקדים בשמחת תורה, וכמה היה יפה כאשר כולם היו עם משפחותיהם, ובתוך כדי דיבורים אלו נפלו בהתלהבות גדולה מאד עד שכמעט שכחו היכן נמצאים, והתחילו לרקוד בכל כוחם ופתחו ושרו, **אשרינו מה טוב חלקינו וגו' וטהר ליבינו וגו'** ועוד כמה שירים ומי יודע כמה שעות היו עוד ממשיכים לרקוד, אם לא שהרשעים הללו ראו לפתע, והתנפלו עליהם במקלות ורצועות והקיצו אותם משנתם המתוקה. וכתב שרקידה זו נתנה להם הרבה כח להחזיק מעמד. וכתב שם המחבר בעל המעשה בעצמו, שעובדא זו צריכה לימוד גדול, כי יש בה הרבה מוסר השכל מה זה נקרא אהבת השם במסירות נפש ממש.

והנה ממעשה זה שסופר על ידי בעל המעשה, ניתן ללמוד שיש ויש כח לאדם להתנתק מהסובב אותו. וכמה כח אפשר לשאוב מחיי אמונה. והבן היטב.

והנה יש לפרש עוד, וניקח משל, שישנו הבדל עצום, בין קצב שמוכר בשר, ובין המשגיח והשו"ב, שהראשון עוסק כל היום בלמכור סחורה, ואילו השני עוסק כל היום בהלכה. וכמו כן כל אדם יכול להיות במצב שהוא כל הזמן חי חיי נשמות, ועוסק בזהירות וזריזות ושם אורחותיו, ואזי כל מה שהוא עושה ד' עמו. וכך היה יוסף הצדיק במצרים, שכל מחשבתו היתה להתחזק כנגד מצרים. וזהו ענין, ויוסף היה במצרים. והבן היטב.

*

זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו - על ידי שהוא משלים חלק

חבירו

וַתַּחֲי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם (מה, כז)

ביאר הג"ר יצחק אייזיק חבר בספר שיח יצחק דרוש לפרשת שקלים, דכל זמן שהיה פירוד לבבות בין השבטים שמכרו את יוסף אחיהם למצרים, נסתלקה מהם השכינה, וגם מיעקב אבינו, שלא נתייחד אליו הדיבור, שלא ידע ממכירתו, עד שנעשה שלום ביניהם ונתוודע אל אחיו, אז נאמר ותחי רוח יעקב אביהם, וחזר אליו רוח הקדש, והוא חיותו ונשמתו, ושרתה עליו שכינה, עי' שם.

ומצינו בפרשת ויחי, שביקש יעקב אבינו לגלות הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, ואמר שמא יש ביניכם פירוד, וכמו שכתוב במדרש שם. והוא גם כן על דרך זו.

וכמו כן ביאר הגר"א חבר ענין הסולם שראה יעקב בחלום, שבא להורות שכל כלל ישראל הם נחשבים כמו סולם עם שליבות ואם חסרה שליבה אי אפשר לעלות, ולכן במתן תורה כתיב, ויחן שם ישראל - כאיש אחד בלב אחד, ואז כתיב, ומשה עלה אל האלקים, עי' שם דברים נפלאים.

ויתכן אולי להוסיף בזה, שהנה חז"ל הקדושים אמרו, זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו. ואפשר לבאר שכאן גילו לנו חכמינו סוד גדול, שהצדיק המתחזק כנגד הרשע, משלים חלק השליבה החסרה, ולכן זוכה יותר, וזו ההוראה שיש ללמוד מנס חנוכה שמעט השמן הספיק להרבה ימים, וזכו לזה מהאי טעמא שהשלימו במסירות נפשם החלק שהיה חסר בגלל הרשעים שבאותו הדור. כמו שהבאנו כעין זה מהרב הכולל 'דברים נפלאים' והכל הולך אל מקום אחד.

וכן בדורינו דור עני ואביון, ע"י שאנו מתחזקים אנו משלימים החסר וזוכים להרבה סיעתא דשמיא.

וראיתי בספר אחד, איני זוכר שמו לע"ע, שכתב שהקדוש ברוך הוא גוזר כמה תורה יהי בכל דור ובכל זמן, ובכל מקום, ופעמים שאין בדור מספיק לומדי תורה, ואזי מי שמתחזק בכל זאת, מקבל כל התורה שמתאימה לדור שלו כולו, והדברים מתאימים למה שנתבאר. וזו באמת הזדמנות שאינה חוזרת, וכמה תורה אפשר לזכות בדורינו, וכמו כן אם יש זמנים של רפיון, ומישהו מתחזק בזמנים הללו, הריהו זוכה לכל התורה שראויה להילמד בזמן הזה אילולי הרפיון. וכמה זמנים מסוג זה קיימים היום, וניתן לנו לזכות. אשרי הגבר אשר מילא אשפתו מהם.

וכן יתכן, שאם אדם מתחזק בתחילת הסדר, יש לו סגולה מיוחדת. ויתכן שגם בלהיות מעשרה ראשונים ישנה סגולה זו. ולפי"ז גם לתורה יש סגולה להיות ממשכימי בית המדרש. ובמשנת אלו דברים, והשכמת בית המדרש שחרית וערבית. ולואי שנזכה לזה.

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

עיקרי דיני ערב

פי עבדך ערב את הנער (מד, לב)

נתבאר שיש שלושה מיני ערב. יש ערב סתם. ערב קבלן. וערב שלוף דוץ. ועיקר הדבר, שערב סתם מתחייב רק אם אין ללוה מעות לשלם. ערב קבלן, חיובו שווה לחיוב הלוה. והמלווה רשאי לגבות מאיזה מהם שירצה תחילה. ואנו אומרים שהלוה והערב, שניהם נחשבים לווים מהמלווה (ורק אם הלוה מבקש לפרוע ביום שקבעו לפירעון ההלוואה, אין המלווה יכול לפנות לבקש מהקבלן. אך אם הלווה אינו לפנינו, או שאינו רוצה או אינו יכול לפרוע, הקבלן חייב לשלם בו ביום). וערב שלוף דוץ, הוא לבדו חייב, והלווה פטור מלשלם, וכאילו הערב הוא לבדו בגדר לוה. ורבו חילוקי הדינים בין ערב סתם, לערב קבלן.

בעיקר החילוק בין ערב סתם לערב קבלן, מן הדין אין הערב חייב עד שהמלווה יתבע את הלווה בבית דין, ויפעל לגבות ממנו את החוב. ורק אם יתברר שאין לו ללווה, הערב חייב. עוד נתבאר, שאם ללווה יש מעט מעות, אך המלווה לא יכול לגבות ממנו מפני שמסדרין לבעל חוב. היינו שלא נוטלין כל ממונו של הלווה. ומשאירים לו מזונות כלים ובגדים ומקום לדור וכדו'. הערב פטור. כיון שדין מסדרין לבעל חוב, מקורו מהוראת התורה למלווה, שלא ישכב בעבוטו וכו'. ובגדר 'לך תהיה צדקה'. היינו שהתורה ציוותה על המלווה לעשות צדקה עם הלווה, ולהותיר בידו מזונות וכסות וכלים וכדו'. ואם המלווה אינו גובה מן הלווה מטעם צדקה זו, אין לו לחייב את הערב לשלם עבור הצדקה שלו. נמצא שלמעשה ברוב ההלוואות הרגילות, אין אפשרות לגבות מערב סתם. ורק אם הוא ערב קבלן חייב. מאידך, מעיקר הדין, ערב קבלן חייב כמו הלווה עצמו. היינו שהמלווה רשאי לפנות לערב ביום שנקבע לפירעון ההלוואה, ולבקש את המעות. והקבלן חייב לפרעו בו ביום. שהרי הוא כמו הלווה עצמו.

ומעיקר הדין, אם הערב כתב אני ערב קבלן, או אני קבלן. נחלקו הראשונים אם דינו ערב סתם, או ערב קבלן. והש"ך פסק שדינו ערב סתם. ואין לחייבו כדין קבלן. ורק אם הקבלן אמר (או כתב) למלוה, תן לו ואני אתן לך, נעשה קבלן.

ומנהג העולם, בין אם בגמ"חים, ובין אם בסתם מלווים ולווים. שכל הלוואה שהיא שיש ערב, בין אם ערב סתם, ובין אם כתב תן לו ואני אתן לך. מנהגם אחד הוא. שהמלווה פונה לערב בזמן הפירעון, ואם הערב לא משלם. המלווה לא יתבענו לבית דין. אלא המלווה יפנה לערב, והערב ישלם בתוך זמן סביר. ומצוי הדבר שהמלווה נותן הארכת זמן עבור הערב. שהרי לא סביר שהערב ישלם מיד כאשר באים אליו בפתע פתאום, בפרט אם ההלוואה היתה בסכום ממון רב. ובערב סתם, הדבר פשוט שאין כוונת המלווה והערב, שהערב ישלם רק אחר שהמלווה יתבע את הלווה בדין. בפרט שתביעה בדין תורה כרוכה

עיקרי דיני ערב

בהוצאות, וכן גם בטירחה רבה. והמלווה לא נתן את ההלוואה כדי לרדת עם הלווה לדין. ואם בתקופת הגמרא, כל מי שקוראים לו לדין, היה חייב לבוא בו ביום. ואם לא בא באותו יום ממש, היו מנדים אותו בו ביום. ובאותו יום ממש היו דנים אותו ופוסקים את הדין. ובו ביום היו גובים את המעות. הרי האידנא אין כח בית דין יפה. ותביעה בבית דין כרוכה בהוצאה רבה, ובטירחה גדולה, וגם בזמן ארוך עד מאוד. ועיקר הטעם שהמלווה ביקש ערב, הוא כדי שלא להגיע לדין תורה. והמלווה סמך על הערב שיהיה אחראי לפירעון החוב, ללא דיני תורה.

והנה, שטרות המצויים אצל הגמ"חים, יש מהם שנהגו שכל אחד כותב כרצונו, וכותבים שם אני ערב, או אני ערב קבלן. כל אחד כפי עניינו. ויש מהם שכותבים נוסחאות שונות באופן שיהיה חיוב קבלן ברור. וכותבים מפורש תן לו ואני אתן לך. וגם כותבים מפורש שהמלווה יגבה מאיזה מהן שירצה. וכל שאר התנאים המקובלים.

ויש לנו לדון בכל אלו, בין אם כתב אני ערב, או כתב אני ערב קבלן, שדינו כערב סתם. ובין אם כתב בנוסח מפורש תן לו ואני אתן לך, וכתב שיגבה מאיזה מהן שירצה. בכל אלו יש לנו לדון אם דינו כעיקר הדין. שערב סתם חייב רק אחר שהמלווה תבע אותו בפועל לבית דין. וערב קבלן חייב ביום הפירעון עצמו, והמלווה אינו צריך לפנות קודם לערב. אף ששניהם למעשה נגד המנהג. או שהכל כמנהג המדינה. ועוד יש לדון, אם כתבו מפורש בשטר תנאי ממי שארצה אפרע, וביום הפירעון המלווה בא לקבלן לבקש את המעות שנתן ללווה.

והנה, אם הוא קבלן מעיקר הדין, או אפילו התנו שיפרע ממי שירצה. יש לומר שאינו חייב יותר מהמנהג. שהרי הוא כדין מתנה שואל להיות כשומר חינום. שהתנה שלא יתחייב כפי עיקר הדין, וכן הדבר הזה, שהקבלן כאילו התנה שלא יתחייב כדין קבלן ממש לשלם ביום הפירעון. ורק אם המלווה התנה עם הקבלן שהקבלן מתחייב לשלם ביום שקבעו לפירעון, והתנו כך במפורש. הרי הקבלן באמת יהיה חייב כעיקר דין קבלן. אמנם אם כתבו התנאי בשטר חוב באופן שהוא נוסח שטר קבוע באותו הגמ"ח, יש לומר שהקבלן לא בא להתחייב על כך. והוא כעין אסמכתא. שאינו מעלה בדעתו לשלם ביום הפירעון אם הלווה לא יפרע בו ביום. ואנן סהדי שכוונת הקבלן היתה שאם הלווה לא יפרע, הקבלן ישלם את חובו בזמן סביר לפי העניין, ולפי גובה הסכום. ורק אם המלווה אמר לקבלן במפורש שהוא צריך את המעות ביום הפירעון ממש, והתנה איתו במפורש שישלם בו ביום. רק באופן זה אנו אומרים שהקבלן התחייב באמת לשלם בו ביום.

ואם מעיקר הדין הוא ערב סתם, בין אם כתב אני ערב, ובין אם כתב אני קבלן או ערב קבלן, שהש"ך הביא את דברי המהרשד"ם שפסק שדינו ערב סתם. נראה שדינו כפי המנהג, שאם הלווה לא פורע את חובו, הערב חייב לשלם לאחר הארכת זמן סבירה. ואף שאינו קבלן, ולא מצאנו חיוב שהוא בין ערב לקבלן. מכל מקום יש לומר שבין אם הוא ערב סתם, או שהוא קבלן. הרי הוא כאילו התנו מפורש כמנהג המדינה, וזהו קניין סיטומתא, שקנו כמנהג הסוחרים. ועוד יש טעם אחר לחייב את הערב לשלם גם אם המלווה לא ירד עם הלווה לדין, שהרי הוא כאילו המלווה אמר לערב שסמך עליו קודם שנתן ללווה את

עיקרי דיני ערב

המעוות, והמלווה סמך על הערב שישלם בלא לרדת עם הלוח לדין. ומטעם זה לבדו הרי הוא חייב.

ובגדר גביית הערב מהלוח אחר שהערב שילם את חובו, הלוח חייב לשלם לערב מיד. ואין נותנים לו זמן כדי להביא מעות. ואם אין לו, יורדים מיד לנכסיו. והערב אינו חייב בדיני לא תהיה לו כנושה, שהרי אינו הלוואה שנאמרו בו דינים אלו. לפיכך אין אומרים מסדרין ללוח כאשר הערב בא ליטול ממנו מה ששילם (כמבואר בסי' צו שאין אומרים מסדרין בחובות שלא באו כהלוואה). ואע"ג שחוב הלוח לערב נראה כהלוואה, ושביעית משמטת אותו כהלוואה, מכל מקום שביעית משמטת כל שזקפו במלווה, גם אם אינו הלוואה ממש. וגם הקבלן אין שייך בו לא תהיה לו כנושה. כיון שהקבלן הרי הוא כלוח כלפי המלווה. אך אינו כמלווה כלפי הלוח, אלא הלוח חייב לקבלן כיון שהתחייב לו לשלם את אשר הוציא עבורו, ולא מצאנו מקור לומר שהלוח הוא בגדר לוח כלפי הקבלן עצמו. אמנם יש לעיין שהרי אם עכו"ם הלווה לישראל בריבית, אסור לישראל אחר להיות קבלן עבורו, כיון שאם הקבלן ישלם, ויבוא ליפרע מהישראל. נחשב הדבר כאילו הקבלן היה הלוח מהנכרי, וכאילו הקבלן הלווה לישראל השני בריבית. ונמצא כאילו היה כאן הלוואה בריבית מהקבלן ללוח. ויש לעיין אם הוא איסור ריבית דאורייתא או אבק ריבית דרבנן. ואם יש להוכיח מדין זה כל שאר דיני הלוואה, שיהיה איסור לא תהיה לו כנושה. ועיי' באבני נזר (יו"ד סי' ר' סק"ב), בשו"ת חכם צבי (סי' כא), ובאור שמח (פ"ה ממלווה ה"ה) מש"כ בדין זה. ועוד עיי' בקצות החושן (קכט ז) ובנתיבות המשפט (קכט יד). ומכל מקום כאשר המלווה בא ליפרע מהערב, לכו"ע אין דין לא תהיה לו כנושה כלפי הערב, ואין מסדרין לו. ואם היה קבלן, הרי הקבלן כלוח עצמו, ויש איסור לא תהיה לו כנושה כלפי הקבלן. ובכל אלו הדברים יש להאריך הרבה בפרטי ומקורי הדינים. בדיני ערב וקבלן ודיני סיטומתא ובדיני מנהג המדינה. ואין כאן המקום להאריך בזה.

בברכת שבת שלום, הרב אליעזר דוידזון

לתגובות, שאלות, פירוט הלכות אלו, ומראה מקומות לדינים אלו. וייעוץ בענייני ממונות. ניתן לפנות טל' 0527624694 פקס 077-4707070 דוא"ל: 7470107@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

מילת עידוד מחיה נפשות!

וּתְחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם (מה, כז)

כידוע הייתה ישיבת סלבודקה "אם הישיבות" בשעתה. הסבא מסלבודקה יסדה, ובימיו התעלתה לפסגות, וממנה נשלחו קבוצות תלמידים להקים ישיבות נוספות, דוגמת ישיבת סלוצק, או לחזק ישיבות קיימות, דוגמת טלז ועוד.

על אילו אדנים הוקמה הישיבה, ועל איזה בסיס נוסדה?

כששאל הסבא מסלבודקה את רבו, רבי ישראל סלנטר, על מה ישים את הדגש, נענה בפסוק מספר ישעיהו (נו, טו): "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים!"

זה המפתח להצלחה לחינוך בבית, בבית הספר ובישיבה: לזקוף קומת הבן והבת, החניך והתלמיד. לעודד ולטפח, לתת אמון ולרומם!

הכל יודעים שאין מצוה גדולה יותר מהצלת נפשות. אין זכות רבה יותר מהחייאת אדם. מי יתן והייתה נזקפת לזכותנו זכות נעלה זו. אבל כה נדירה ההזדמנות להציל נפש מישראל. כך נדמה לנו, אך טעות בידינו. כי לשם כך אין האדם צריך להיות רופא או מציל. די שיאמר מילה טובה - מילת עידוד ומחמאה!

ופסוק הוא בפרשתנו. כיון שבשרו את יעקב אבינו בשורה טובה ושמחוהו - "ותחי רוח יעקב אביהם", החיוהו! מילה טובה בבית, חיוך, משפט של הערכה, מחוה של תשומת לב, וקנינו את עולמנו! החיינו אחרים, ולמעשה החיינו גם את עצמנו. את הרגשתנו ורגישותנו! נצטוינו במצות עשה ללכת בדרכי הבורא יתברך, והסבא מקלם כתב, שהמדה העיקרית והניכרת ביותר של הבורא בעולמו, היא (תהלים קמה, טז): "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון!"

מרן הפוסק הנודע רבי משה פיינשטיין זצ"ל, שהלך בכל דרכי הבורא, הצטיין בה כל כך

פעם לא חש בטוב. באותו ערב התקיימה שמחה משפחתית, ורבנו היה עטרת המשפחה ותפארתה, ולא היה בו כח להשתתף! בקש שיתנצלו בשמו ויעבירו ברכותיו. חולשתו גברה כל כך עד שחששו להשאירו לבד אפילו לשעה קלה, ובקשו מאחד מתלמידיו שישהה עמו. הלכו, והטלפון צלצל. התלמיד ענה.

"מי זה?" בקש רבנו לדעת. "אולי זו שאלה בענין פיקוח נפש."

"מישהו מבקש עזרה. אומר לו להתקשר מחר" הגיב התלמיד.

"תעביר אלי את השיחה" הורה רבנו.

התברר שמדובר ביהודי שהסתבך בחובות, והנושים מעיקים לו. משכורתו אינה מספקת, והם מאיימים להגיש נגדו תביעות משפטיות, לעקל את ביתו ולהחריב עליו את עולמו. ומדוע טלפן לרבנו? כדי להסיח בפניו את לבו ולפרק מועקתו. - דאגה בלב איש - ישיחנה... רבנו הרגיעו, חיזק לבו בנטפי נוחם ודברי אמונה ובטחון, ובקש ממנו את שמות הנושים. את תאריכי ההלוואות ומועדי הפרעון, ואת מספרי הטל' של כל נושה. שעה ארוכה ארכה השיחה, ובסיומה היה רבנו - שהיה חלש עוד לפנייה - מותש לחלוטין. ואז החל לחייג.

"מדבר משה פיינשטיין". הו הרב! מה העניין?

"בענין חובו של פלוני".

"וכי הרב יודע במה המדובר?? הוא שיקר. הוא הונה. הבטיח שמדובר בהלוואה לזמן קצר, אני רודף אחריו כבר שנה!"

רבנו שומע ושומע, אל תרצה את חברך בשעת כעסו...

"ומה בכוונתך לעשות" שאל.

אתבענו לדין! אכריחנו למכור את ביתו!

ורבנו מברר: כמה זה יעלה, כמה זמן יקח, כמה טרחות וריצות ומתחים. לא. אינו מציע לוותר. אבל לנהוג בחכמה, וגם להרויח מצוה. ככלות הכול, עזרה ליהודי במצוקה. כדאי לראות איך אפשר לפתור את הבעיה מיסודה, להעמידו על רגליו. לשם כך מציע הוא שימתינו עד שיברר את המצב לאשורו, ויציע פריסת תשלומים הוגנת.

אם הרב אומר, כל מה שהרב מציע מקובל עלי...

תודה! מגיב הרב. אין לך מושג איזו מצוה זו, תזכה לכל הברכות.

והרב ממשיך מיד למספר הבא. ושוב כל השיחה הארוכה חוזרת על עצמה...

בשעת לילה מאוחרת חזרו בני המשפחה מהשמחה, ומצאו את רבנו באמצע השיחה, חיוור ורועד ומותש עד כלות הכוחות...

הרבנית נבהלה לראותו כך. שאלה את התלמיד אודות מה השיחה. סיפר מה הנושא והוסיף שרבנו טרוד מזה כבר כמה שעות.

רבנו סיים את השיחה בהסכמה נוספת, ועמד לחייג למספר הבא.

התמרמר הרבנית והתבטאה: החסדים שלך עוד יורידוך שאולה קבר...

בהתרגשות רבה קם רבנו וניצב על רגליו, ואמר בתקיפות: לשם מה באנו לעולם אם לא לגמול חסד עם יהודים!

(קול התורה, ויגד משה. מתוך עלון מטעמים לשלחן שבת, ויגש תשע"ט)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: Blu.israel@gmail.com

פתחי הלכה / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

בענין תענית עשרה בטבת שחלה בערב שבת

תנן במשנה במגילה פרק א' משה ג', 'באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב חגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין', ובטעמא דמילתא, איתא עלה בגמ' דף ה' ע"א, 'תשעה באב אקדומי פורענות לא מקדמי'.

והבית יוסף סי' תק"נ, הביא את דברי האבודרהם בהלכות תענית, שכתב דישנם שני חילוקים בין תענית עשרה בטבת לשאר התעניות, א כל שאר תעניות לעיתים חלים בשבת - ובכה"ג נדחים לאחר השבת, חוץ מעשרה בטבת שלעולם אינו חל בשבת, ב כל שאר תעניות אינם חלים בערב שבת, אבל עשרה בטבת לעיתים חל בערב שבת - ומתענין בו, וּאפילו היה חל בשבת - לא היו יכולים לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר בולח בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה - כמו ביום הכפורים'.

וכבר תמה הבית יוסף על חידושו של האבודרהם - שאם היה חל עשרה בטבת בשבת היו מתענים בו, ולא ידעתי מנין לו זה'.

ועי' ביערות דבש ח"א דרוש ב', שכתב להסביר את חומרת תענית עשרה בטבת, 'יום ההוא קשה לישראל למאד יותר מיום חורבן הבית, כי תשעה באב אינו דוחה שבת ואילו י' טבת - לפי קביעת קדמונים שהיה אפשר להיות בשבת, כבר כתב הבית יוסף בשם אבודרהם כי דוחה שבת כמו יום הכיפורים, ומזה מופת כי צרה גדולה היתה וכל ההתחלות קשות, וכיון שכבר הותרה הרצועה מלמעלה לצור על עיר - כבר אח"כ היתה הדרך כבושה לפני אויבי עמו לעשות כאשר זממו בעוונותינו הרבים'.

כע"ז כתב גם החתם סופר בדרשות ח"א, דרוש לח' טבת תקי"ף, 'ועוד בה שלישיה, והוא כי הטומאה עיקרה בתחלה ומתגברת והולכת עד ככלותה היא כלה והולך כעשן כלה, וההיפך בקדושה המתחיל במצוה ואינה גומרה וכו', כי אין מצוה נקראת אלא על מי שגומרה ואז מתחזקת לא תמוט לנצח, ע"כ קדושת שבת הוא אחר כלות בריאת עולם ויכולו השמים והארץ והוא עיקר הקדושה, לא התחלה ביום א' - אלא ביום השביעי ששבת מנוחה לחי העולמים, וההיפך בתגבורת הטומאה כי ההתחלה בעשרה בטבת סמך מלך בבל והתחיל להתגבר בעו"ה עד שחרב הבית בראשונה, ועוד בשניה ע"י אדום וכו', נמצא עשרה בטבת התחלת סמיכת בבל על ירושלים שהוא תוקף הטומאה הוא מקביל עם קדושת שבת תוקף וגמר הקדושה וראוי שידחה שבת, משא"כ אינך שהם גמר הטומאה וחולשתה אינו ראוי שידחה תוקף הקדושה, והנה קיום עולם וקבועו נקרא שם עולם אשר

^ל ויהי דבר אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר, בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה. (יחזקאל כד א-ב)

לא יכרת, ע"כ אמר הקב"ה לנביא כתוב לך שם היום הזה להורות שהוא קבוע וקיים יותר משארי תעניות, ואת עצם היום הזה שידחה שבת שהוא עיצומו של יום, והטעם שהוא קבוע וקיים, סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה והתחילה **טומאה להתנוצץ** וראוי שידחה עצם השבת.

עיי"ע בדרשות החתם סופר בדרוש לח' טבת שכתב, דגם אחרי שנבנה בית שני - עדין נשאר עשרה בטבת לתענית, וזה טעם דברי האבודרהם הנ"ל, דתענית עשרה בטבת דוחה שבת, והאריך להסביר זאת עפ"י הסוד. ועיי"ע בדרוש לז' טבת שנת תקצ"ד, שחישב שביום עשרה בטבת נקבר יעקב אבינו, ואז גם נהרג עשיו וראשו נגע בעטפיה דיצחק, והיינו סמך מלך בבל אל ירושלים.

עוד כתב החתם סופר **דברים מבהילים**, בחידושו על התורה (תורת משה) בדרוש לח' טבת (סוף ספר דברים, עמ' קפ"ח), בדמיון של תענית זו לתענית חלום, וז"ל: 'ונראה לבאר דהנה הטעם שקבעו תענית על מצור ההוא, הלא היתה ירושלים כמה פעמים במצור בימי פרעה נכה וכדומה, רק הטעם הוא דמה שהיתה העיר בטרדת המצור שתי שנים ומחצה, זה מחמת שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים, כמו כן ישבו בית דין שלמעלה אלו מיימינים אלו משמאילים עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית, והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה בהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו [כירושלמי ריש יומא], נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, וזהו בכל פעם כשהגיע אותו יום של עשרה בטבת, שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור ודור, **יושבין ב"ד של מעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה**, ודבר זה מרומז קצת בספר הקרנים, עיין בפירושו הנקרא דן ידן, בענין חודש טבת, וידוע דעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אביו ואמו אין אנו מתעניין בשבת אבל תענית חלום מותר להתענות, דבשביל עונג שיש בו שמבטל צרה העתידה לבוא עליו לא מעונה הוא [או"ח סי' רפ"ח ס"ד], הילכך תענית ט"ב, דזהו רק על צרה שעברה לא דחו שבת, אבל תענית י' טבת זהו על בטול צרה העתידה עונג הוא, והיה דחי שבת.

עיי"ע בחידושי הגר"ח (סולובייצ'יק) בכתבים אות מ"ד, שהביא שיטה זו בשם הבה"ג, לט וכתב גם הוא לדמותו לתענית חלום, וכתב להסביר בפשוטו, מ דודאי כשאי אפשר לדחות התענית - מותר להתענות אף בשבת, וראיה לזה מהא דמתענים תענית חלום בשבת, וע"כ שאר התעניות שנקבעו מחמת המאורע - נקבע זמנם **לחודש** בו ארעו, וע"כ העיקר שיתענו בחודש זה, ולכן אין מניעה לדחות התענית ליום אחר, משא"כ בתענית עשרה בטבת -

^{לט} לא נמצא כן בדברי הבה"ג, וכנראה הוא ט"ס, וצ"ל אבודרהם.
^מ שו"מ שכ"כ גם במשנת יעקב תעניות פ"א ה"א.

שמבואר בפסוק שהתחלת המצור היתה בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה, ^{מא} ע"כ אי אפשר לדחותו ליום אחר. ^{מב}

אולם כ"ז הוא שיטת האבודרהם, אך ברש"י במגילה שם מבואר דלא ס"ל כן, דכתב שם דכשם דתשעה באב שחל בשבת - הרי הוא נדחה לאחר השבת, הו"ה גם בעשרה בטבת, שנדחה לאחר השבת - ואין מתענים בשבת. וכן מבואר בדברי הרמב"ם פ"ה מהל' תעניות ה"ה, שכתב 'אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת, חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת'.

והשלחן ערוך סי' תק"נ סעי' ג', פסק כשיטת רש"י והרמב"ם, וז"ל: 'כל ד' צומות הללו אם חלו להיות בשבת נדחין לאחר השבת', ועיי"ש ברמ"א שהוסיף דאם חלו בערב שבת - מתענין בו, אולם כבר כתב המגן אברהם ס"ק ד', דמבואר בשלחן ערוך סי' תכ"ח סעי' ב', דלפי קביעות המולדות דידן, א ראש חודש טבת אינו יכול לחול ביום חמישי - וממילא אין עשרה בטבת יכול לחול בשבת, ב רק תענית עשרה בטבת יכולה לחול בערב שבת.

והנה בענין זמן סיום התענית בערב שבת, עי' בגמ' בעירובין דף מ' ע"ב, 'ואמר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן בר בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי, לא הוה בידיה אתאי לקמיה דרב יהודה ולא הוה בידיה, ובהמשך הגמ' מבואר שנחלקו בזה התנאים, דדעת רבן גמליאל שאין משלימין את התענית, אולם דעת רבי יוסי שמתענים ומשלימים, ומסקנת הגמ' (בדף מ"א ע"ב), 'דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענין ומשלימין'.

אלא דנחלקו הראשונים בהבנת דברי הגמ' הללו במסקנא, דדעת התוס' ד"ה והלכתא, דאינו מחויב להשלים התענית, אלא דאם רוצה להשלים - רשאי, ^{מג} אולם דעת הרשב"א, הריטב"א והר"ן דחייב להשלים התענית, וכן דעת הראבי"ה סי' תתנ"ח, והרוקח סי' ל"ו.

ועי' ברא"ש פ"ב דתענית סי' כ"ה, שכתב ג"כ כדברי התוס' - דרשאי להשלים התענית, אלא דלבתר הכי כתב 'ואפילו בתענית יחיד', וכדאיתא בירושלמי בתענית דף י"ג ע"ב, 'ר' זעירה בשם רב חונה ואפילו יחיד שגזר על עצמו תענית בערב שבת מתענה ומשלים', ולבסוף כתב הרא"ש 'זכיון שיכול להשלים אם ירצה והוא קיבל עליו התענית סתם, וכל תענית שלא שקעה עליו החמה - אינו תענית, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים תפילתו עם הציבור'.

ועיי"ש בקבן נתנאל אות ס', שהבין בדברי הרא"ש, דס"ל דתענית ציבור חמורה מתענית יחיד, ולא מהני בה תנאי - דלאו בדידיה תליא מילתא, אולם עי' בביאור הלכה סי' רמ"ט

^{מא} כעיי"ז כתב גם בשו"ת חתם סופר או"ח סי' קס"ח, ועי' בדרשות חתם סופר ח"א דרוש לח' טבת תקפ"ו ד"ה כתיב, שמבואר בדבריו שבכל שנה בתאריך זה נידונים אנו על חורבן בית המקדש, וממילא הוי כעין תענית חלום □ דבעינן ביום זה דוקא.

^{מב} אולם עי' במנחת חינוך מצוה ש"א ס"ק ז', דנקט יסוד זה גם גבי עשרה בטבת.

^{מג} ואין לחוש משום איסור התענית בשבת, או שנכנס לשבת כשהוא מעונה.

סעי' ד' ד"ה אם, דהבין דס"ל לרא"ש דתענית ציבור קילא מתענית יחיד, ואף בסתמא אינו צריך להשלים התענית.

והנה אף לדברי הראשונים הנ"ל דמחויב להשלים התענית, עיי"ש שכתבו בשם הראב"ד דהיינו רק עד שקיעת החמה, אבל משקיעת החמה כבר קדש היום מחמת תוספת שבת, ואם רצה לאכול - אוכל, שהרי בשבת אסור להתענות - אף לא תענית שעות, אולם עי' במרדכי בעירובין סי' תצ"ד, שכתב בשם מהר"ם דיכולים הקהל לאכול אחר שיוצאים מבית הכנסת - אף קודם ששקעה החמה. מד

אולם עי' ברמ"א שהביא בשם המהרי"ל (שו"ת מהרי"ל סי' מ"ג קנ"ז), לחלק בין תענית יחיד לתענית ציבור, דיחיד שקיבל עליו תענית - יכול לאכול קודם צאה"כ, אך בתענית ציבור יש להחמיר שלא לאכול קודם צאת הכוכבים, דאינו תלוי בדעתו - אלא בדעת חכמים שתיקנו התענית.

וכתב הביאווה"ל הנ"ל, דמשמעות הב"י דפוסק להלכה, דבין בתענית ציבור ובין בתענית יחיד - אין צריך להשלים התענית, אלא מיד שקיבל עליו שבת מפלג המניה ומעלה, יכול לאכול.

וא"כ עולה דנידון דידן בתענית עשרה בטבת שחלה בערב שבת, שנוי במחלוקת השו"ע והרמ"א, דלדעת השו"ע מיד שקיבל עליו שבת רשאי לאכול - אף שהווי קודם שקיעת החמה, אך דעת הרמ"א דבתענית ציבור (לא מועיל תנאי, וע"כ) צריך להשלים התענית עד צאת הכוכבים.

נסיים בדברי הרמב"ם סוף הלכות תעניות, 'כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים^{מה} וימי ששון ושמחה שנאמר פה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבֹּי'. (זכריה ח - יט)

לתגובות: YR4295@gmail.com

^{מד} אולם עי' בתשב"ץ קטן אות פ"ה, שכתב הוא בשם המהר"ם, דמתיר דוקא אחר ששקעה החמה, (אלא דאין צריך להמתין לצאת הכוכבים).

^{מה} עי' בדרשות חת"ס ז' טבת תקע"ד, ובטורי אבן ראש השנה דף י"ח ע"ב, דהיינו שיהיו אסורים בעשיית מלאכה.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

אבל אשמים אנחנו וכו' בהתחננו אלינו ולא שמענו

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשֶׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוּ אֵלֵינוּ
וְלֹא שָׁמְעָנוּ עַל פֶּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת (מב, כא)

אחת מהגזירות הנוראות שסבלו מהן כלל ישראל במשך אלף השנים האחרונות היא גזירת ה"עלילת דם", שהנוצרים העלילו עלינו כאילו שאנו צריכים לדם ילדי נוצרים כדי לאפות המצות ולערב דם נוצרי בארבע כוסות. העלילת דם הראשונה התחילה בענגלאנד ופשתה מהר לצרפת, אשכנז, פולין, רוסלאנד ועוד מקומות, ואלפים ורבבות יהודים נהרגו ונשחטו על קידוש ה' וקהילות שלימות נחרבו בעקבות עלילות אלו. ועלילות אלו, גם שימשו כאות לאומות העולם שדם ישראל הפקר רח"ל ואפשר להתנפל עליהם בכל אמתלא שהיא, ועקב כך היהודים היו חיים בפחד תמידי מגזירת מחר רח"ל.

צרות הגלות מחמת מכירת יוסף

והקשה הגאון ר' אלחנן וואסערמאן הי"ד בספרו קובץ הערות (בסופו סי' ו, אות ח), אשר הכלל הוא שכל שקר שאין בו דבר אמת אינו יכול להתקיים, והלא שקר זה אין בו אפילו קורטוב של אמת ואע"פ כן התקיים זה אלף שנה ואיך יתכן הדבר? וכתב ביישוב הדבר, וז"ל: "ודבר ברור הוא כי בודאי העונש הזה על כלל ישראל הוא מכוון מדה כנגד מדה בעד איזה עון שנפרעין עבורו בכל הדורות. ולולי שאינני כדאי הייתי אומר כי הוא מכוון נגד העון של 'ויטבלו הכתונת בדם' (בראשית לז, לא) ואם שגיתי ה' יכפר בעדי", עכ"ל.

ויש לציין למה שסיפר הגר"ר מרגליות זצ"ל בריש ספרו תפארת אדם וז"ל: "פעם אחת נתעורר איזה פירוד לבבות בין הבנים הקדושים של ס"ק מרוזין זי"ע, שלח מרן מרוזין שיבואו כולם לעמוד לפניו ואמר להם: 'המעט לכם גודל צרות ישראל שסובלים עד היום מחמת הפירוד והמחלוקת שהיה בין יוסף והשבטים בני יעקב אבינו ע"ה. תדעו שאתם בני בבחינת שבטי י-ה ואם ח"ו יתהווה איזה פירוד וקטרוג ביניכם יוכל הדבר להזיק ח"ו לכלל ישראל!" עכ"ל.

הרי שגם הס"ק מרוזין היה סובר שמחמת מכירת יוסף אנו סובלים צרות עד היום, ובאמת הדברים מפורשים בדברי חז"ל (מדרש משלי שוחר טוב, סי' א), 'ר' אבין אומר בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים". וראה דברים נפלאים במשך חכמה (פר' אחרי טז, ל), שהביא דברי המדרש האלו ומוסיף לבאר איך שהכהן גדול ביוה"כ היה מכוין לכפר בעבודתו בעד חטא זה בכל שנה.

דברי ריבות בשעריך

והרב מלובלין הגר"מ שפירא זצ"ל, אמר רמז להנ"ל (הובא בספר אמרי דעת פר' שופטים) מהפסוק "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לבין דין ודין ודין נגע לנגע דברי ריבות

בשעריך (דברים יז, ח) כלומר אם תתפלא ותשתומם "בין דם לדם" האיך אפשר שהאומות מאשימים אותנו בעלילת דם בניגוד להמציאות שאנו נוהרים מאוד מאכילת דם, וכן אם תתפלא "בין דין לדין" שהרגו קהלות שלימות זקנים עם נערים אבות ואמהות ובניהם בניגוד להדין של "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב, ח) "ובין נגע לנגע" והלא מפרשת נגעים למדנו "שאיך בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה" (פסיקתא רבתי פרי"ז) והנגעים באים מקודם על ביתו ועל בגדיו, ואיך הושמדו קהלות שלימות בישראל בניגוד לזה! התירוץ היא "דברי ריבות בשעריך" דעון שנאת חנם גרם כל זאת ומשום שנאת חנם נחרבה הבית וכל זמן שלא נתקן את זה לא נזכה להגאולה.

ויש לציין לדבריו הנוראים של האור החיים הק', עה"פ בפר' משפטים (שמות כב, ה) "כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבארה". וכתב שם האור החיים: "ובדרך רמז תרמוז התורה את אשר יסובבו הרשעים ברשעם כי לא להם לבדם יריעו אלא יסובבו רע לכל העולם, והוא אמרו 'כי תצא אש' והוא בחינת תגבורת הדינים, ואמר 'ומצאה קוצים' הם הרשעים שאינם אלא כקוצים מכאיבים, והודיע הכתוב עוד כי אחר שניתן רשות לאש הדינים להבעיר, לא לקוצים לבד הם מבעירים אלא 'ונאכל גדיש' כאן רמז אל תינוקות של בית רבן שעדיין אין להם קומה אלא גדושים שבולת עם חברתה, כי בעונות הם נתפסים בצרת עולם.

ואמרו 'או הקמה' כאן מודיע כי לפעמים מופתי הדור יסודי העולם נלקחים בעונם כדי להציל על כללות הדור ולהם יקרא קמה על דרך אמרו (שה"ש ז, ח) 'זאת קומתך דמתה לתמר' ולפעמים יגדל החטא ולא יצילו הצדיקים לבד וחימה שפוכה על כל שונאי ישראל והוא אמרו 'השדה' שזה ירמוז על כללות ישראל ולא יספיקו לא תינוקות ולא צדיקים להציל. והודיע הכתוב כי יש יום לא-ל איום לבא במשפט עם הסובבים את הדבר למיתת הצדיקים וגאוני עולם להשתלם מהם, והוא אמרו 'שלם ישלם המבעיר' הם הרשעים הקוצים את כל אשר הרגו", עכת"ד.

ובזה נבין למה גזירת עשרה הרוגי מלכות היתה דוקא באותו זמן בתקופת חורבן בית המקדש, דמאחר שנחרב בית המקדש בעון שנאת חנם שהיו כקוצים שמצערים ומכאיבים אחד להשני בשנאת חנם, נתעורר על ידי זה חוב ישן של מכירת יוסף שהיה גם טמון בו ענין של שנאת חנם, (וכלשון המשך חכמה (פר' אחרי הנ"ל), "פוקד עון אבות על בנים" כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם (סנהדרין כז:)) ואם ישראל חוטאים בדברים שבין אדם לחבירו אז פוקד עליהם חטא מכירת יוסף" ואש הדינים של שנאת חנם שהתחיל עם הקוצים הבעיר גם את הקמה.

יוסף רצה לתקן חטא אחיו ואז לא יהיה חורבן ביהמ"ק

כתיב בפר' ויגש (מה, א) "ולא יכול יוסף להתאפק וגו' ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף וגו'" וכבר תמה האור החיים הק' דמדברי הפסוקים משמע שלא היה יוסף ממהר להודיע להם שהוא יוסף והיה בדעתו וברצונו להמשיך עוד בזה ולא לגלות להם עדיין שהוא יוסף ולמה עשה כן עיי"ש (וע"ע במשך חכמה עה"פ ולא יכול יוסף להתאפק), ובשפת אמת (תרמ"א)

כתב דבר נפלא וז"ל "ענין הבכיה של יוסף וחז"ל דרשו על החרבנות ומה ענינו לכאן, ויתכן לומר על פי לשון הפסוק ולא יכול יוסף להתאפק וכו' כנראה שהיה מהצורך עוד לעכב לעצמו ואם היה ביכולתם לתקן עד הסוף לא היה הגלות והחורבן כאשר חכמים הגידו כי הכל נמשך מהשורש ועמ"ש בפר' וישב מזה.

והכלל כי עבודת האבות הכנה לבנים רק שלא היה בכוחם לסבול כל כך צער כאשר מגיד הכתוב ולא יוכל יוסף וכו' לכן הרגיש מיד שיהיה החורבנות וכו'. והרי זה המעט שנשאר מהתיקון אין אנו יכולים לגומרו בדורי דורות ומזה יש לבחון גדול עבודת האבות והשבטים".

אע"פ שחשבוהו לרודף היה להם לרחם עליו בהתחננו

וכדי להבין יותר מה היא העבודה של תיקון חטא מכירת יוסף שהיה לנו לתקנה ועוד לא זכינו לזה, נראה שבענין מכירת יוסף, ביארו המפרשים שהשבטים חשבו שהוא היה חייב מיתה על פי דין, וכך כתב הספרנו (בראשית לז, יח) "וחשבו את יוסף לנוכל ומתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה או בעולם הבא או בשניהם, והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו". ועקב כך קבעו את עצמם כבית דין ודנו אותו וחייבו אותו במיתה, ואם כן מה היה הטענה על השבטים, אם לפי דעת תורתם יצא יוסף הצדיק חייב בדינו.

וכמה מפרשים עמדו על שאלה זה והרמב"ן ביאר (בראשית מב, כא) שלכן "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו" וכתב שם הרמב"ן "חשבו להם האכזריות לעונש גדול יותר מן המכירה, כי היה אחיהם בשרם מתחנן ומתנפל לפניהם ולא ירחמו". וכ"כ הספרנו שם "אע"פ שחשבוהו לרודף היה לנו לרחם בהתחננו, וכנגד מדת אכזריותינו זה האיש מתאכזר נגדנו".

וכן כתב גם האור החיים הק' שם "נתכוונו לומר להיות שצדדו בטעם צרה זו אם הוא בשביל מכר יוסף, ודחו טעם זה כפי מה שכתבתי למעלה (לז, כ) שכפי הדין דנוהו להריגה ואם כן המכר שעשו לו הוא אדרבא מדת החסד, ואשר על כן לא מצאו עון, ואמרו אבל אשמים וגו' אשר ראינו וגו', פירוש שעל כל פנים היה להם לרחם עליו בראות אחיהם מתחנן על סכנת נפשו, ונתאכזרו עליו ודבר זה מגונה לצדיקים לעשותו, על כן באה אלינו הצרה הזאת".

אין בית דין יכולים למחול מי שנתחייב על ידם

והנה דבר זה צ"ב דאם המכירה היה כדין למה היה להם לרחם עליו משום שהוא התחנן לפניהם, והלא בגמ' מכות (יג:) איתא להדיא "חייבי מיתות בית דין אם עשו תשובה אין בית דין של מטה מוחלין להן", וכתב הנודע ביהודה ז"ל בתשובותיו (מהד"ק ס' לה ד.ה. אלא) "ודאי גזירת הכתוב הוא שאלמלא כן בטלו עונשי התורה בכללן ואין אדם שיומת בבית דין, כי יאמר חטאתי והנני שב, וכיון שהקב"ה רצה ליתן עונש מיתה על קצת עונות כדי שיתיירא האדם מלעבור לכן נחוץ הוא שלא תועיל התשובה להציל ממות בית דין" עכ"ל. והיוצא מדבריו שאין רשות לבית דין למחול מי שנתחייב מיתה על ידם, ואם כן דברי הרמב"ן והספרנו והאור החיים הק' צ"ב, דאם השבטים פסקו בדין תורה שלפי דעתם היה יוסף חייב מיתה, למה עכשיו אמרו שהיה להם לרחם עליו בראותו מתחנן לפניהם.

דיין שאין לו מידת רחמנות פסול לדין

ונראה לומר בהקדם דברי גמ' סנהדרין (לו:) שאין מושיבין זקן בסנהדרין וכתב שם רש"י **"ששכח כבר צער גדול בנים ואינו רחמני"**, וכן נפסק להלכה ברמב"ם (הל' סנהדרין פר' ב הל' ג) **"אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סריס מפני שיש בהן אכזריות ולא מי שאין לו בנים כדי שיהא רחמן"**.

ומזה נראה דגם כאשר הדיינים פוסקים לפי הדין, יש מקום לצדד לכף זכות ויש מקום לצדד לכף חוב, והתורה הק' רצה שימנו רק דיינים שיכולים לצדד גם לכף זכות ולא רק לכף חוב וכמ"ש **"והצילו העדה"**.

וזהו מה כתיב בפר' בהעלותך (פר' יא, טז) **"ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו וכו' והתיצבו שם עמך"** וכתב שם רש"י **"אותם שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנאמר (שמות ה, יד) ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתם כדרך שנצטערו בצרתך"**.

הרי שכדי להיות רב ודיין על ישראל צריך שיהא בו אהבת ישראל ושירחם עליהם וירצה בטובתם, ואז יהיה מסוגל ללמד עליהם זכות ויעמיק ויחפש בדיני תורה **"אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף, להגיד לאדם ישרו"** (איוב לג, כג).

וכן צוה התורה (דברים טז, יח) **"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ושפטו את העם משפט צדק"** ואיתא שם במדרש תנחומא **"שיהיו מטין את העם לכף צדק"**. אמר רבי יהודה ברבי שלום, **"שיהיו מטין ומלמדין עליהם זכות לפני הקב"ה"**.

ובזה נבין מה שהשיב ראובן להשבטים (שם פסוק כב) **"ויען ראובן אותם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש" וביאר שם הרמב"ן "ראובן ענה להם שכבר אמרתי אליכם בשעת מעשה שלא תחטאו בו כי ילד הוא, ומפני נערותו חטא לכם, וראוי לכם להעביר על חטאות נעוריו, ועתה גם דמו, עם האכזריות אשר אתם אומרים הנה נדרש או יהיה פירוש גם דמו, אף על פי שלא הרגתם אותו ידרוש השם מכם דמו, ונחשב לכם כאלו שפכתם דמו בהיותו נמכר לעבד עולם"**.

וכ"כ שם הספרנו **"הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד, שלא היה מתכוין להמיתכם כשעשה מה שעשה כאשר חשבתם אבל היו מעשיו באשר הוא ילד בלתי פועל לתכלית מכוון: וגם דמו הנה נדרש"**. אין החטא הנדרש עתה האכזריות בלבד כאשר חשבתם, אבל גם דמו שחטאתם לשפוך דם נקי שלא היה בן מות כאשר חשבתם והנה בלי ספק מת בעבודתו".

הרי שטען להם ראובן שעצם הדין היה בטעות שהיה להם לדון את יוסף לכף זכות והיה להם להבין שמעולם לא היה כוונתו לרעה כאשר הם חשבו שהוא רוצה לרדוף אותם, אלא שמעשיו הם רק מעשה נערות והיה ראוי להשבטים להבין את זה ולהעביר על חטאת נעוריו.

לא חרבה ירושלם אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה

ודבר זה יסוד גדול גם בזמנינו כאשר אנו רואים לפעמים בני אדם שמתנהגים שלא כהוגן ועושים דברים שאינם נכונים, שצריכים לדעת איך ללמד עליהם זכות ולא לדון אותם מיד לכף חוב, וכן אמרו חז"ל (ב"מ ל:): "אמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלם אלא על שדנו בה דין תורה" וביאר שם רבינו חננאל "לא חרבה ירושלם אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין".

(וצריכים אנו ללמוד מדרכי הצדיקים איך שהם תמיד דנו אחרים לכף זכות אפילו שכמעט לא היה נראה שום צד זכות בדבר ועכ"ז חיפשו ועמלו בכל כוחם ויראתם עד שמצאו איזה פתח ללמד זכות על מעשה הזולת. וכה הם דברי הרה"ק רבי יצחק מהוסיאטין בספרו שיח יצחק (עמ' ס) אודות זקנו הקודה"ט מרן רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע:

"תמיד היה מלמד זכות על ישראל ולא חפץ לשמוע שום קטרוג עליהם. כאשר סיפר לי מרדכי יעגעגר ע"ה שפעם אחת סיפר לפני זקני, שבהלכו בערב שבת בין השמשות לבית הכנסת ראה אחד מאנ"ש שנתחמץ קצת, עולה על המרכבה ונוסע. וישאלוהו זקני, 'בטוח אתה בדבריך? אולי שעונך הכזיב בך ולא הלך נכונה? או שמא יום המעונן היה וטעית ברדת היום?' וכן חקר אותו בעוד פרטי המקרה.

ואמר לי מאטיל שכידוע היה איש שמח ומלא חדות חיים, ששאלותיו של זקני שנאמרו ביראה וחרדה השפיעו עליו עד כדי כך שהוא עצמו כבר לא היה בטוח אם ראה נכונה את השעה אז, ואם בכלל היה זה אותו האיש שעלה אז על המרכבה. כן סיפר לי שסיפור כזה חזר ונשנה אצלו כאשר ניסה עוד פעם לספר לזקני על איש זה שראהו נוהג שלא כשורה בעניני אכילה, וזקני חקרו ושאלו על פרטי המקרה, ועל אף תשובותיו השליליות ניסה זקני לסתור את דבריו ולתרץ את נסיבות המקרה. כך ניסה זקני זי"ע לתרץ את נפש ישראל לדונה בכף זכות ולהמתיקה" עכ"ל).

ובגמ' בב"מ (פח.) איתא "מפני מה חרבו חנויות של בית הינו שלש שנים קודם ירושלם מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה", וביאר שם בחי' מהר"ל (ב"מ פח.) וז"ל בקיצור "פירוש, המעמיד דבריו על ד"ת אין דבר זה קיום העולם לפי שכתוב (תהלים פ"ט) 'אמרתי עולם חסד יבנה', כי קיום העולם ע"י חסד. אף כי בבריאה נאמר בכל הפרשה אלקים היינו לעניין היציאה אל הפעל שהיה נברא מכח דין שהיה הדין נותן שיהיה נברא ובדין נברא, אבל קיום עמידתו הוא מכח חסד. ודבר זה בארו חכמים במה שאמרו (ב"ר פ"א) 'ראה הקב"ה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מידת הרחמים, הרי לך ברור מאוד כי העולם נברא במדת הדין אבל קיומו אי אפשר רק במדת הרחמים, כי העולם הוא גשמי אינו בכח משפט ודין, רק הדבר השכלי, ולכך היה צריך לרחמים. ומפני כי אלו היו מעמידים כל דבריהם על דין תורה שהוא בדין ולא היה נכנס לפנים מן הדין כלל דבר זה הוא חורבן העולם, כי קיום העולם מצד הרחמים ומצד החסד לא מצד הדין. ודבר זה מבואר גם לחכימין":

כנגד מדת אכזריותינו זה האיש מתאכזר נגדנו

והנה כמו שהשבטים עשו חשבון הנפש "אבל אשמים אנחנו על אחינו וכו' על כן האה עלינו הצרה הזאת" וביאר הספרנו "וכנגד מדת אכזריותינו, זה האיש מתאכזר נגדנו", כן גם אנחנו צריכים לעשות חשבון הנפש אחר ששמענו אודות האכזריות הנוראה שעשו חיות טרף נגד אחינו ואחיותינו בני ישראל הי"ד, הרגו וחמלו באכזריות נוראה שאין להעלות על הדעת, וכן נתרבה שנאת ישראל רח"ל בכל העולם באופן שלא שמענו מזמן מלחמת העולם, והתרופה לזה שאנו צריכים להרבות באהבת ישראל ובגמילות חסדים בין אדם לחבירו.

וידועים דברי הרמב"ם ריש הלכות תעניות שכתב "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור וכו' אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית הרי זו דרך אכזריות". ר' שלמה שפיטצר ז"ל מווינה, כתב במאמר ששמע מאת אדמו"ר מטשארטקוב זי"ע שהתבטא פעם "שואלים אותי, מתי יבוא משיח? וכי אוכל לומר זאת? אך תרופה לאיחור משיח אני כן יודע, ומדוע את זאת לא שואל אותי אף אחד!"

ויסב מעליהם ויבך

וכאשר יוסף הצדיק שמע איך שהשבטים מתחרטים על מעשיהם ואמרו "אבל אשמים אנחנו וכו' התחיל יוסף לבכות וברש"י ביאר "לפי ששמע שהיו מתחרטין", ואמר על זה החידושי הרי"ם דבר נורא, שיוסף היה חושב לעצמו שבודאי כבר משנים רבים חזרו בתשובה והכירו שעשו עוולה גדולה כנגדו במה שמכרו אותו, ועכשיו שומע יוסף פתאום שלא התחרטו כלל כל השנים הללו, ועד אז היו בטוחים בדרכם שהיו צודקים במעשיהם, ורק עכשיו נתנו אל לבם להבין שמכרו אותו שלא כדין, והתחיל יוסף לבכות שאיך יתכן שכל השנים עוד לא הכירו שמה שעשו לו היה בטעות!

והפטיר החידושי הרי"ם שמשום כך נמשכת הגלות של היום כל כך הרבה זמן, וכדאיתא במדרש תנחומא (פר' ויגש י) "בא וראה כל צרות שאירע ליוסף אירע לציון, ביוסף כתיב, ביוסף ויתנכלו אותו בציון על עמך יערימו סוד (תהלים פג) ביוסף ויפשיטו את כתונת הפסים בציון והפשיטוך את בגדיך (יחזקאל כג) ביוסף וישליכו אותו הבורה בציון צמתו בבור חיי (איכה ג), ביוסף וימשכו ויעלו את יוסף בציון וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור (ירמיה לח), ביוסף ויקרע יעקב שמלותיו בציון לבכי ומספד (ישעיה כב) ביוסף וימאן להתנחם ובציון אל תאיצו לנחמני (שם) ביוסף והמדנים מכרו אותו אל מצרים ובציון ובני יהודה ובני ישראל מכרתם לבני היונים (יואל ד) עיי"ש במדרש עוד.

בעשרה בטבת בית דין של מעלה פוסק אם בא זמן הגאולה

הבית יוסף בס' תקפ"א מביא בשם האבודרהם דאם היה אפשר שעשרה בטבת יחול בשבת היו מתענין בשבת מפני שנאמר בו (יחזקאל כד, ב) בעצם היום הזה סמך נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים" וכיון שנאמר בו בעצם היום הזה הוה כמו ביום הכיפורים שצריכים

להתענות דוקא בו ביום אפילו אם יחול בשבת, ובאלי' רבה כתב שכן הובא בתשו' הגאונים.

וכתב על זה החתם סופר דברים נפלאים וז"ל בקיצור "ויש להבין הלא עשרה בטבת לא היה רק התחלת מצור על העיר, ועד שתי שנים ומחצה לא נחרבה, וקשה הלא מסתמא חמור חורבנה יותר מן התחלת המצור ולמה תשעה באב אין דוחה שבת?

ונראה לבאר דהנה הטעם שקבעו תענית על מצור ההוא זה מחמת שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים כמו כן ישבו בית דין שלמעלה אלו מיימינים אלא משמאילים עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית, והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחרבתה וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו נמצא שבכל שנה שונה נתחדש חורבן חדש.

וזהו בכל פעם כשהגיע אותו יום של עשרה בטבת שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור דור יושבין בית דין שלמעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה, וידוע דעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אביו ואמו אין אנו מתענין בשבת אבל תענית חלום מותר להתענות דבשביל עונג שיש לו שמבטל צרה העתידה לבוא לא מעונה היא. הילכך תענית תשעה באב דזהו רק על צרה שעברה לא דחי שבת אבל תענית עשרה בטבת זהו על ביטול צרה העתידה עונג הוא, יהיה דוחה שבת".

ואם כן ביום עשרה בטבת מוטל עלינו להתבונן בסיבת החורבן ואיך לתקן פגם ההוא. איתא בגמרא יומא (ט:): "מקדש ראשון מפני מה חרב מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים, אבל מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ומצות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהיתה בו ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלשה עבירות ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים".

וכתב ע"ז החפץ חיים בספרו אהבת ישראל (פ"ב) "אם היה בכח העון המר הזה של שנאת חנם להחריב את בית מקדשינו אע"פ שהיו אצלם תורה וגמילות חסדים, כל שכן וכל שכן שיש בכחו לגרום שלא יבנה בימינו אם לא נחזק את עצמינו בכל כחנו לסור מעון הזה ולהעביר את השנאה הטמונה בלבנו. דבעונותינו הרבים נתרבה העון הזה בכל פנה ופנה בין עיירות גדולות ובין עיירות קטנות, ואם לא נתבונן לתקן אשר קלקלנו אז נהיה ח"ו נמוקים בגולה, ועוד נהיה נתבעים על כבוד שמים שנתבזה על ידינו במשך גלותינו המרה.

היוצא מדברינו, צריכים אנו מאד מאד לראות לתקן את העון המר הזה שהוא הגורם העיקרי לאריכות גלותנו, וה' הטוב יתן בלבנו להסיר השנאה מלבנו, ולא תעלה קנאת אדם על לבנו ולא קנאתנו על אחרים, ונזכה לביאת משיח צדקנו ולבנין בית תפארתנו במהרה בימנו אמין" עכ"ל:

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

למה יוסף לא קרא קריאת שמע כשפגש את יעקב

וַיֵּאָסֶר יוֹסֵף מִרְפָּבְתוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה, וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי וַיִּפֹּל עַל צְנָאָרָיו וַיִּבְכֶּה עַל צְנָאָרָיו עוֹד (מו', כט)

וברש"י: ויבך על צואריו עוד, לשון הרבות בכיה וכו', אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל, אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע.

וצ"ב למה יוסף לא קרא גם כן קריאת שמע, דהרי משמע דאותה שעה היה זמן קריאת שמע ולכן יעקב אבינו קרא אז קריאת שמע, ולמה יוסף לא קרא גם כן.

הפסק קר"ש "מפני היראה" מחלוקת ראשונים האם הכוונה שלא יהרגו או הכוונה לאביו או רבו.

הנה בגמ' (ברכות י"ג ע"א) מבואר מתי מותר להפסיק באמצע קריאת שמע, לר"מ בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב, ולר"י באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם.

"מפני היראה" פירש"י (ד"ה מפני) אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגו, וכן כתב הטור (או"ח סי' סו) בדעת הרמב"ם (קריאת שמע פ"ב הט"ז) מי שהוא מתיירא ממנו כגון מלך או אנס וכיוצא בהן, אמנם הרשב"א (ברכות ע"ב ד"ר בפרקים) והרא"ש (סי' ה) הקשו, שאם כן אין בדין זה חידוש, שהרי פיקוח נפש דוחה את כל התורה, ועל כן פירשו, שמפני היראה היינו מפני אביו שנאמר בו (ויקרא יט ג) 'איש אמו ואביו תיראו', או מפני רבו שצריך לירוא ממנו כמורא שמים (אבות פ"ד מי"ג).

הרש"ש (ד"ר מפני) יישב שאין כוונת רש"י שמיירי באדם שירא ממנו שמפני שלא יתן לו שלום יהרגנו, כי אז ודאי הוא בכלל פיקוח נפש, אלא מיירי באדם שיש בידו כח להרגו, וזהו חידוש המשנה שלאדם כזה מותר להקדים שלום.

הט"ז (או"ח סי' סו סוף סק"א) הקשה ממה שאמרו חז"ל שהבאנו שכשיעקב אבינו נפגש עם בנו יוסף לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו משום שהיה עסוק בקריאת שמע, והרי יוסף מלך היה ויעקב חלק לו כבוד מחמת זה, שנאמר (בראשית מח, ב) ויתחזק ישראל וישב על המטה, ופירש"י מכאן שחולקין כבוד למלכות, ובמלך הרי ישנה חובת יראה ומדוע לא הפסיק מחמת כך בקריאת שמע, ותירץ, שיעקב היה עוסק בקריאת פסוק ראשון של קריאת שמע, שבזה כתב השו"ע (סי' סו סוף ס"א) שאינו מפסיק בו אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו.

וכבר רמז לזה הגר"א בביאורו על השו"ע (סי' סו ס"א) על מה שכתב השו"ע בדיני הפסקה באמצע קריאת שמע, חוץ מפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא

יפסיק בהם כלל, ועל זה כתב הגר"א שמקורו מדברי הכסף משנה (קריאת שמע פ"ב הט"ו) בשם הירושלמי, והוסיף שזהו שאמר הפסוק שיעקב לא נפל על צווארי יוסף, לפי שיעקב היה בזמן קריאת פסוק ראשון של שמע, ועל כן לא הפסיק.

המפרשים דייקו רק למה יעקב לא קרא קריאת שמע, כמו"כ יש לדייק למה יוסף כן הפסיק כשקיבל את פני אביו, ולא קרא קריאת שמע, בשלמא לפי פירוש הרשב"א והרא"ש דצריך להפסיק מפני היראה היינו לאביו או לרבו הרי א"ש דיוסף הפסיק ולא קרא קריאת שמע, דיעקב אבינו היה אביו וגם רבו, אבל לפירש"י דמפני היראה היינו אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגהו, וודאי שיוסף לא פיחד מיעקב שיהרגהו ולמה א"כ לא קרא קריאת שמע.

עוסק במצווה פטור מהמצווה, האם איכא עליו חיוב מצווה השנייה, והוה רק כאונס.

ובאמת דהשפתי חכמים כבר הקשה למה יוסף לא קרא גם כן קריאת שמע, ותירץ דיוסף היה עוסק במצוות כבוד אביו, ועוסק במצווה פטור מן המצווה.

ובברכת פרץ לבעל הקהלות יעקב כתב דאף דאמרינן (קידושין ל"ב ע"א) דכיבוד אב אינו דוחה מצוה, מ"מ אם היה עוסק במצוות כיבוד אב ודאי דפטור מן המצווה, (וכן הכריע הרמ"א ביו"ד סי' ר"מ סי"ב בשם הר"נ).

והנה בדין עוסק במצווה פטור מן המצווה, יש לדון האם הפטור שהוא פטור משאר המצוות הוא פטור רק ממעשה קיום המצווה, אבל עצם שורש החיוב חל עליו אפילו שהוא עוסק במצווה אחרת, שמצד עצם המצווה הרי הוא מחוייב ומצווה בכל המצוות כמו כל אדם שאינו עוסק במצווה, אלא שאצלו כיון שהוא עוסק במצווה אחרת נאמר פטור מקיום מעשה המצווה, אבל בעצם המצווה הוא מחוייב בה, או דלמא שהפטור בעוסק במצווה הוא פטור מכל שורש המצווה, שנאמר בזה שבכל זמן שהוא עוסק במצווה לא חל עליו שום חיוב, וכל חיובי שאר המצוות מתחדשים אצלו רק כשיגמור את המצווה, אבל בזמן שהוא עוסק במצווה אין שום חיוב חל עליו.

הקהילות יעקב (סוכה סי' ט"ו ד"ה והנה בענין) בעצמו כתב לחקור בגדר הדין שעוסק במצווה פטור מן המצווה, אם זה מטעם אונס, שאנוס הוא מלעשות המצווה השניה מחמת טרדת העסק במצווה הראשונה, או שהוא פטור גמור שפטרה התורה את העוסק במצווה ממצווה אחרת בפטור גמור, ולא רק משום שהוא אנוס.

וכתב לתלות בזה מחלוקת הדרישה והט"ז, שהט"ז (או"ח סי' קא סק"א) הביא דברי הדרישה במי שעוסק בצרכי רבים ועל ידי זה עבר זמן תפילה שאין צריך להתפלל תפילת תשלומים, כיון שהיה פטור מתפילה בזמן שעסק במצווה של צרכי רבים, וכדין מי שהיה אבל שפטור מתפילת תשלומים כשבשעת זמן תפילה היה פטור, והט"ז השיג עליו וסובר שכשלא התפלל מחמת שעסק במצווה של צרכי רבים חייב בתפילת תשלומים כדין שאר אנוס שמבואר בשו"ע שם שחייב בתשלומים.

וכתב הקהלות יעקב שמחלוקתם תלויה בחקירה הנ"ל, שהדרישה סובר שעוסק במצווה פטור מן המצווה זה בגדר פטור ממש, ודומה לאבל שפטור גם כן מתשלומים, והט"ז סובר

שמה שהעוסק במצוה פטור מהמצוה השנייה זה מטעם שהוא אנוס מחמת עסק המצוה הראשונה, וכמו כל אנוס הרי הוא חייב בתפילת תשלומים.

דברי הברכת פרץ א"ש לפי צד השני דבזמן שעוסק במצווה הרי הוא פטור בעצם מהמצווה השנייה, ולכן בזמן שיוסף היה עסוק במצוות קריאת שמע הרי היה פטור ממצוות קריאת שמע, אבל לצד הראשון דגם מי שעוסק במצווה עצם שורש מצווה השנייה חל עליו היה יוסף צריך לקרוא קריאת שמע כמבואר בגמ' (קידושין ל"ב ע"א) דכיבוד אב אינו דוחה מצוה, ע"כ דהברכת פרץ ס"ל כצד הראשון.

*

להצלחת נישואי בתי עב"ג הר"ר יצחק אהרן ברנשטיין נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

להצלחת אירוסי בתי עב"ג הר"ר צדוק ענגל נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל : לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל
לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל : לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

האם המנודה ראוי להקים בית הוראה

וְאֵת יְהוּדָה שֶׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גִּשְׁנָה וַיָּבֵאוּ אֶרְצָה גִּשְׁן (מו', כח)

א. כתב רש"י "ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה".

ומקשים העולם מדוע שלח יעקב דווקא את יהודה, ולא את השבטים הממונים על הוראת ההלכה. כמבואר בגמרא במסכת יומא (דף כו עמוד א): "אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר, לוי - דכתיב יורו משפטיך ליעקב, יששכר דכתב (ובני) [ומבני] יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. ואימא יהודה נמי, דכתיב יהודה מחקקי - אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא".

ואכן מבואר ברמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ג) שיעקב אבינו מינה את לוי ושבטו להורות את דרכי ה', וז"ל: "יעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד".

וביותר יש להקשות, שלכאורה נראה שדווקא יהודה היה מי שאינו מתאים כלל להוראת ההלכה, וכמבואר בגמ' במסכת מכות יא: ובמסכת סוטה ז: שיהודה הוטל בנידוי כשאמר ליעקב "אם לא אביאנו וכו' וחטאתי לאבי כל הימים", ומחמת כך היה בכמה וכמה הרחקות במתיבתא דרקיעא, ואחת מהן היא שלא סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא. וז"ל הגמ': "כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון, עד שעמד משה ובקש עליו רחמים, אמר לפניו, רבש"ע, מי גרם לראובן שהודה, יהודה, וזאת ליהודה, מיד שמע ה' קול יהודה. על איבריה לשפא; ולא הוה קא מעיילין ליה למתיבתא דרקיעא, ואל עמו תביאנו; ולא הוה קא ידע משקל ומטרח בשמעתא בהדי רבנן, ידיו רב לו; לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא, ועזר מצריו תהיה." ולכאורה אם אף בעוה"ב נתנדה יהודה, ולא זכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, כ"ש שבעוה"ז היה בנידוי, ולא היה יכול להורות כדין.

וכן מבואר בדברי רש"י בתחילת פרשתנו על הפסוק "כי עבדך ערב את הנער" - "ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי, הם כולם מבחוץ, אבל אני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות". וכיון שהיה יהודה מנודה, ולא זכה להורות כראוי, כיצד נשלח דווקא הוא לתקן בית תלמוד שמשם תצא הוראה.

ב. ונראה שבפשטות קושיא מעיקרא ליתא, כיון שאין הכוונה שיהודה יהיה מורה ההוראה, ויעקב הוא יורה את ההוראות לשבטים.

וכן מבואר להדיא במדרש רבה ומדרש תנחומא (שהם מקור דברי רש"י). וז"ל הבראשית רבה (וילנא) בפרשתנו (פרשה צה סימן ג) "ד"א ואת יהודה שלח לפניו, ר' חנינא בריה דרבי אחא ורבי חנינא, חד אמר להתקין לו בית דירה, וחד אמר להתקין לו בית ועד שיהא מורה

בו דברי תורה ושיהיו השבטים לומדים בו, תדע לך שהוא כן, כיון שהלך לו יוסף מאצלו היה יודע באיזה פרק פירש ממנו שהיה משנה אותו, כיון שבאו אחי יוסף אצלו ואמרו לו עוד יוסף חי ויפג לבו נזכר באיזה פרק פירש הימנו, ואמר בלבו יודע אני שבפרק עגלה ערופה פירש ממני יוסף, אמר להם אם אתם יודעים באיזה פרק פירש ממני אני מאמין לכם וכו' **ללמדך שבכל מקום שהיה יעקב יושב היה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו**."

וממילא נראה שכיון שלא היה יהודה צריך להורות הוראות בפועל נבחר הוא להתקין את בית ההוראה, כיון ש"יהודה גבר באחיו", והוא הראוי לכל שליחות חשובה.

ג. אמנם נראה שיש לומר שנבחר יהודה דווקא משום שלא היה ראוי להורות שמעתתא אליבא דהלכתא. ובהקדם דברי הח"ח (בספר שמירת הלשון שער התורה פרק ו') על מעלת מי שמחזיק תורה, וזכותו לעוה"ב בחלק התורה שלא למד בחייו:

"ודע עוד שנמצא בסה"ק שהאדם המחזיק לומדי תורה, אף על פי שהיה עם הארץ בעוה"ז, זוכה שלעתידי ידע גם הוא את התורה. ובאמת דבר פשוט הוא כיון שיש לו חלק בעצם שכר תורתו, וידוע דהתענוגים הגדולים שבגן עדן מתהווים מעצם רוחניות התורה, ממילא צריך לידע את התורה.

וא"כ יחשוב כל אדם בעצמו איך שצריך להחזיק לומדי התורה, דהלא בעוה"ז אם היו אומרים לאדם שאיננו בן תורה (או אפי' אם הוא למדן אך המסכת שחבירו התלמיד חכם העני לומד עתה, הוא לא למד אותה עדיין) כמה היית רוצה ליתן עבור שתהיה בקי בעל פה במסכת פלונית ופלונית, או ביו"ד או בחו"מ. בודאי היה משיב **אתן כל מה שיהיה ביכולתי אפילו בעד פרק אחד, וכל שכן עבור מסכת שלמה**.^מ וזה אפילו בעוה"ז שאין אנו מכירים את גודל קדושת התורה וגודל ערכה, וכל שכן בעוה"ב ששם יראה כל אחד בעין את גודל קדושת התורה וישיג את רום ערכה. וכידוע ממה דאיתא בזוה"ק דמאן דירית מסכת חדא ירית עלמא חדא. איך ישמח אח"כ בחלק התורה שימצא מזומן לפניו אשר לא עמל בו בעוה"ז, ורק בעד המעט שהפריש מעמלו בעודו בחייו. וכאשר יתבונן האדם תמיד בזה בעודו בחייו, ירוץ אחר בעלי תורה וירצה להתדבק בהם ולהחזיק אותם, הרבה יותר ממה שאדם רץ אחר שותף אחד להשתתף עמו בעניני העוה"ז."

וא"כ יתכן לומר, שדווקא משום שידע יעקב אבינו שיהודה אינו זוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, רצה לזכות אותו בהקמת בית הוראה, כדי שע"י זכותו בהחזקת התורה, יהיה לו חלק ושייכות אף בחלק התורה המיוחד של אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

ד. אמנם, העירוני חברי שלכאורה לא מצאנו שהיה יהודה מנודה אלא בעוה"ב, ולא מצינו שנהגו בו נידוי בעוה"ז, ואם היה מנודה בעוה"ז כבר היה יעקב מתיר לו את נידויו.

^מ ויש להשתומם כמה היה פשוט לח"ח שכל אחד ואחד, בן מי שהוא בן תורה ובין מי שאינו בן תורה, יתן כל מה שביכולתו עבור קנין בתורה, במה שלא למד בעצמו.

ובינותי בספרים ומצאתי שאכן כבר עמדו בזה הראשונים, וז"ל התשב"ץ (בשו"ת, חלק ב סימן עב) "אבל היותר קשה שבכל זה הוא שאם נדוי של יהודה לא הופר היאך היו יושבים תוך ארבע אמותיו ומקרא מלא הוא וינשק לכל אחיו וכו' ויוסף כבר הגיד לו יהודה נדויו וחטאתי לאבי כל הימים, ומה בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה ע"י צדיקים עצמם לא כל שכן וכו', וכיון שכן היאך נפל יוסף על יהודה והי' מנוחה.

ומה שנראה בזה שיהודה לא נדה עצמו בעולם הזה כלל וכן מצאתי בב"ר וחטאתי לאבי כל הימים לעה"ב שכלו ימים, כלומר שאין בו לילות כדכתי' לא יבוא עוד שמשך וכו', וכיון שלא נדה בעה"ז לא הי' צריך להפרה, בעה"ז ונדויו בעה"ב לא היה ביד שום אדם להתירו שאין מתירין הנדר קודם שיחול ועד שמת לא חל הנדר ומפני זה היו עצמותיו מגולגלי בארון עד שבקש עליו רחמים מרע"ה.

ואח"כ הביא הריב"ש את דברי רש"י שהבאתי לעיל, שיהודה נתנדה משני העולמות. וז"ל:

ומה שכתב רש"י ז"ל בפ' ויגש שיהודה נתנדה בשני עולמות לא מצאתי לשון זה לא בב"ר ולא בילמדנו, ושמא שטפא דלישנא הוא, ומ"ש בגמ' מכות (י"א ע"ב) שהיו עצמותיו מגולגלין בארון מפני נדוי עה"ב הי' דמשעת מיתה דאזיל ליה האי עלמא מקרי עה"ב וכו'. ואפי' יהי' אמת. נאמר שנדוי העה"ז הופר מפי יעקב או יוסף ונדוי העה"ב לא הופר שעדין לא חל ולא היה בידו להפירו

ולדברי הריב"ש א"א לומר כדרך זו.

אמנם כבר העירו באחרונים שבדברי הראב"ד (הלכות תלמוד תורה פרק ז הלכה יא) שהקשה מדוע יהודה לא התיר לעצמו, כדין ת"ח שמתיר לעצמו, וכן הקשה למה יעקב לא התיר לו, מבואר שלא נקט כתירוץ הריב"ש, אלא כפשטות דברי רש"י, שיהודה היה מנוחה כבר בעוה"ז. ולדרכו יש לומר כמו שנתבאר.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד מי יעלה בהר ה'...

ירידה - לצורך תיקון והשלמה \ עליה והתעלות \ העליה של עלים ותעלה \ אחיזה ותפיסה \ אחיזה בארץ מצרים? \ גאולה פרטית כיצד

אֲנֹכִי אֵרֵד עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם-עִלָּה (מו, ד). וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת-אָבִיו וְאֶת-אָחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אַחְזָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (מו, יא). וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד: (מו, כז).

מבואר בפסוקים אלו שהיה שלשה מצבים, היה מצב של 'ירידה, אחיזה, עליה', ויש לעיין בשורשי שלשה הענינים הללו ומה שיש ללמוד מרמזיהם לחיים שלנו.

ומתוך הפרשה עצמה נראה שענין ה'עליה' אינו דוקא ביחס של מקום נמוך למקום גבוה, אלא הפונה למקום יותר חשוב זהו בחינת 'עליה', ולכן גם כאשר מישהו פונה ממקום חשוב ש'עלה' לקראתו, שייך שיעלה שוב למקום חשוב אחר... וככתוב בפרשה: וַיֵּאָסֶר יוֹסֵף מִרְפַּבְתּוֹ וַיַּעַל לְקֶרֶת-יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה... וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָחָיו וְאֶל-בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאֶגִּידָה לְפָרְעֹה... מבואר שהן הביאה לגושן היתה 'עליה', והן החזרה למצרים לפרעה היתה 'עליה'...

ירד

על הפסוק 'ירד ירדנו בתחלה לשבור אוכל' פירש"י 'ירידה היא לנו, היינו רגילים לפרנס אחרים עכשיו אנו צריכים לך', מבואר שהענין של ירידה מתפרש שאדם עוזב את הערך העליון שלו, פונה למשהו שהוא שפלות בעבורו, אך הנה לכאורה עצם הדבר שהוצרכו לקבל מזון מאחרים זהו כבר מצב של ירידה, וכמו שאומרים על אדם שהפסיד את כספו שהוא 'יורד' כי 'ירד מנכסיו', ולמה הפסוק מגדיר דוקא את הפעולה הנובעת ממצב ה'ירידה' כירידה? וצריך לומר שבלשון הפסוקים אין נחשב 'ירידה' כל זמן שהיורד אינו עושה איזה פעולה הנובעת מכח המצב הגורם לירידה, והיינו, שאילו השבטים היו נשארים ברעב בארץ כנען ולא היו יורדים למצרים, לא היו מוגדרים כ'יורדים'...

ובזה מובן מה שנאמר בפרשת וישב 'ירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדולמי וגו'', ופירש רש"י ש'הורידוהו מגדולתו על שלא מנע מהם מלמכור את יוסף', ולכאורה לשון הפסוק סותר לפירוש הזה, שהרי בפסוק משמע שהוא היה זה ש'ירד', ולא נאמר 'ויורידו את יהודה', אך לפי המבואר הנה המצב של עזיבת הנהגת האחים ולפנות לחפש איזה שותף למסחר, זאת היא פעולה של 'ירידה', ואין אדם פונה לשפלות כזו רק כאשר מרגיש מחסור במקום שמצוי בו, ובהכרח שהם הפסיקו להתייחס אליו כגדול, ולא מצא את עצמו משתמש בכח המלוכה וההנהגה שלו, ולכן חיפש את זה במקום אחר...

ובקיצור, הענין של 'ירידה' הוא רק כאשר עושים פעולה לתקן קצת את המצב השפל, מתייחסים למצב ה'חסרון', ופונים להתעסק ב'תיקון מסוים'.

והנה הרד"ק בשורש 'ירד' כותב שיציאה למלחמה מוגדר תמיד כ'ירידה למלחמה', והסיבה לכך היא כי בדרך כלל מלחמה היא במקום מישור ולא בהרים, ולכאורה הפירוש דחוק, שהרי מלחמה היא לא משהו ששני הצדדים מתכננים, אלא צד אחד כופה על האחר, ואם מישוהו מצוי בעמק, בודאי שהלוחם יגיע דוקא מצד ההרים כי משם יותר קל להתגבר, אך לפי המבואר יש לומר שעצם הכניסה למלחמה מגיע מזה שהצד הלוחם לא מרוצה ממצבו, חסר לו משהו, ולכן מוכן להטריח ולסכן עצמו במלחמה, וזהו מצב המוגדר כ'ירידה', והפסוק אומר בכיבוש מלחמה 'לצור על עיר עד רדתה', דהיינו, עד שתהא מוכנה לעשות פעולה המגלה את המצב השפל והחסר שלה, שתהא מוכנה להכריז על כניעה. ואם כן צריך להבין למה ירידה כפשוטה שיורד ממקום גבוה למקום נמוך מכונה 'ירידה', וצריך לומר שבפשטות מקום גבוה עדיף ממקום נמוך, ואילו לא היה איזה חסרון במקום הגבוה לא היה אדם עוזב את המקום הגבוה.

עלה

בשורש 'עלה' מצינו את הענין של 'עליה למקום גבוה', וכן 'עלי העץ', וגם 'תעלה' שהוא לכאורה מקום נמוך למעבר או התכנסות מים, וזה לכאורה היפך מענין 'עליה', גם מצינו בחז"ל שיש 'על בסמוך' כמו 'ועליו מטה מנשה', שאין הכוונה שמטה מנשה היה מעל מטה אפרים, אלא היה מצוי בסמיכות אליו, וצריך להבין כיצד מתקשרים כל הענינים.

ונראה שהנה יש בעולם רצון השואף להשיג יותר לדעת יותר וכיוצא בזה [-להשתדרג], וכאשר מישהו ממלא רצון שכזה, הרי זה מפני שהחליט שאינו מוכן לשבת במנוחה ולהתעלם מהרצון הזה, זה נקרא 'עליה', וכאשר מישהו טורח לעלות על הר גבוה, למרות הטורח שבדבר, זוהי ה'עליה כפשוטה', אולם גם כאשר מתאמץ לתקן את מדותיו, או להיות יותר תלמיד חכם וכו' ועד שממילא זוכה להיות אדם יותר חשוב ומוערך, זהו גם כן 'עליה'.

והנה 'עליה כפשוטה' כמו 'לעלות במעלות, לעלות בהר, להיות על גבי ההר', המתעלה משיג את העליה שלו ללא שתהיה בחינת 'עליה' למעלות או להר עצמו, ואדרבא הוא דורך עליהם ומשפיל אותם, והנה תוך כדי דבור אמרנו 'דורך עליהם' ורואים שעצם המילה 'על' מורה על משהו הנכנע תחת מישהו היותר חשוב, ולכן לא מובן כיצד יש מציאות של 'עליה' בתוככי אדם עצמו כאשר הוא 'מתעלה' שהרי אינו עולה על גבי משהו, ואינו דורך על אף אחד?

אך האמת הוא להיפך, שכאשר אומרים שאדם 'דורך על האדמה', אין הכוונה להדגיש שהאדם מושפלת תחתיו, אלא אדרבא, האדם נעשית כחלק ממנו, היא המאפשרת לו להיות 'מעליה', והיות והיא משמשת אדם המתהלך עליה, ממילא יש לה עצמה 'עליה', כי באמת אדמה שוממת הינה פחות חשובה מאדמה מבוקשת לבני אדם, וכמה שיש יותר אנשים 'על האדמה' זה מראה יותר את חשיבות האדמה, ונמצא שבאמת שני סוגי העליות

הם היינו הך, שגם כאשר אדם נעשה 'בן עליה', זה מפני שהגוף החומרי שלו הסתגל לפעולות חשובות או הנהגות נאצלות, ואין זה כמו שהנשמה התעלתה וכבשה את הגוף, הצליחה לדרוך על הגוף ולהכניעו, אלא להיפך הגוף הוא הנושא את הנשמה שגדלה, היא התעלתה על גביו ובאפשרותו, וכאשר נביט על המצב החדש שלה כעת - גם האדמה עצמה התעלתה.

*

ואת היסוד הזה רואים אנו בפרט מהענין של 'עלים' - עלי העץ, כי לא מסתבר שהם מכוונים כך מחמת שהם מעל העץ, כי יש עלים התלויים כלפי מטה, וגם הענפים הם על העץ ולמה אינם מכוונים 'עלים'? אלא הסיבה היא כי עץ יכול להיות יבש, וכאשר יש עליו 'עלים' רעננים זה מורה שהוא 'עץ חי', יש לו יניקה וחיות, וגם הצורה של העלים רומזים על 'שמחת החיים', על פריחה ולבלוב, נמצא שהעלים נותנים 'עליה' לעץ, כאשר מביטים רק עליהם - רואים שהם תלויים בו וסמוכים עליו, כל החיים שלהם הם ממנו, אבל כאשר מביטים בכללות על העץ, רואים שהם נותנים 'עליה' לעץ, מגלים את החשיבות שלו, מגלים את השמחה שלו להיות חלק מעולמו של ה'.

וכמו כן אדם יכול להתהלך עם פנים כבויות שאינם מגלות את המתחולל בתוכו, אבל יכול גם להעלות איזה ארשת על פניו אשר תבטא את הרוחש בתוכו, ולפעמים צריך להתאמץ להוציא את הגילוי הזה כלפי חוץ, וכאשר מוכן להתאמץ בכך, זה נקרא ש'העלה ארשת על פניו', וכבר כתבנו על כך בעבר לגבי הפסוקים ותעבור המנחה על פניו, לא יהא לך אלהים אחרים על פני (יתרו תשפ"ג).

*

ולכן גם כאשר מצינו 'על בסמוך' הכונה שאחד נסמך לשני, שניהם מתאחדים ומקבלים מעלה מחודשת, וזה נלמד ממקור הדברים ב'ועליו מטה מנשה' שאף שעיקר הדגל היה על שם מחנה אפרים כמו שיעקב שם את אפרים לפני מנשה, אבל למעשה יש למנשה את השלמות שלו, וגם לאפרים יש תועלת מהבחינה הזו שהרי יעקב מברך את כלל ישראל 'להיות כאפרים וכמנשה' והיינו שצריך את שני הבחינות, ועל כן מדגיש הפסוק שהסמיכות של מנשה נותנת התעלות לשניהם.

וכן מה שנאמר בתרומת המשכן 'ויבואו האנשים על הנשים', ופרש"י שבאו 'עם' הנשים, בכל זאת נרמז בלשון זה מה שכתבו המפרשים שהנשים הקדימו, והיינו שהאנשים התעוררו מכח הרצון של הנשים, והם הגדילו את התרומה הרבה יותר [שהרי אין מקבלין מנשים רק דבר מועט], אולם המעלה הזו מגיעה מכח הנשים, וגם הן מתעלים ומתחשבים יותר.

ובזה אפשר להבין את הענין של 'תעלה', כי הנה קרקע שטוחה אין מים יכולים לעלות עליה, אין להם מקום המקבל אותם, וכאשר עושים תעלה בארץ, הרי זה בכדי שהמים יוכלו לעלות עליה, לקבל גובה מסוים על גבי הארץ, וזה נותן חשיבות מיוחדת לארץ עצמה שיש גם מים בתוכה.

נמצאנו גם לשון 'עליה' למשהו שאינו על גבי משהו אחר, אלא מרחף באויר, כמו 'ותעל שכבת הטל', 'ואד יעלה מן הארץ', כי גם עצם הדבר שמהות מסוימת מקבלת צורה חשובה ומסוגלת יותר, זוהי 'עליה'.

*

והנה השורש הזה מצוי מאד, ויש לו הרבה הופעות שנראה שבא רק לקשר בין שני ענינים, וכמו 'וכפר על חטאותינו' שנראה שענינו לומר 'כפר לחטאותינו', אבל כשמעיינים היטב רואים שיתכן שאדם רוצה שהחטא שלו ימחק כאילו לא היה, שכאילו ה' ישכח מהחטא, אבל באמת במצב כזה המעלה של האדם אינה אמתית, כי באמת הוא חוטא וראוי לדחיה, אבל כאשר יש 'כפרה' זהו מצב שלמרות שחטא, בכל זאת יש סיבה שחזר להיות רצוי לפני ה' כמו לפני שחטא, ויותר מאז, כי נעשה חשוב יותר לפני ה', התגלה יותר אהבת ה' אליו דוקא מכח שחטא, ונמצא שהכפרה היא מעלה לאדם מכח מצב החטא שקדם.

ונביא עוד דוגמא מהפסוק 'תפתח את שתי האבנים על שמות בני ישראל', שבפשטות הכונה 'תפתח בשמות בני ישראל', אבל בעומק הנה האבנים האלו היו לזכרון לפני ה', הכהן גדול התהלך עמם לפני ה', ורצה ה' שהמעלה שלהם תהא בזה שהם נסמכים על הגדלות של שמות בני ישראל, החשיבות שלהם היא בזה שהשמות מפותחים בתוכם, והם מבטאים את חשיבות בני ישראל שה' רוצה ששמותם יהיו תמיד לזכרון לפניו, ונמצא שהאבנים מתעלים מכח שמות בני ישראל, ובני ישראל מתעלים מתוך המציאות של האבנים.

*

ועל כל פנים למדנו שהענין של 'עליה' הינו היפך מהענין של 'ירידה', כי ירידה נעשית מחמת שאדם מרגיש חסרון במצב הנוכחי, ומוכן לעסוק במשהו שפל שיבטל את תחושת המחסור.... ולעומתו המצב של 'עליה', הינה מחמת שיהודי מרגיש שמסוגל הוא ליותר וכדאי להתאמץ להשיג 'יותר'.

אחז

וכעת נפנה לשורש 'אחז', ונבין מיד שזה מורה על מצב שאדם פועל לא מתוך מחסור, שזהו ענין 'ירידה', ולא מתוך רצון למשהו יותר שהוא ענין 'עליה', אלא פועל וממשיך את המעמד הרגיל והקבוע שלו, ולמשל אדם המתפלל כל יום באותה רמה של אתמול, אין אומרים שיש לו כל יום או תקופה התעלות בתפלה, גם אין אומרים שיש לו ירידה, אבל יש לו אחיזה בענין של תפלה, כי הוא מתפלל כל יום, אם לפעמים לא יתפלל, לא נוכל לומר שיש לו אחיזה, כי ביום שלא התפלל הפסיק את האחיזה.

זהו גם הענין של 'ארץ אחוזתכם', שכאשר אדם אין לו דירה קבועה, אלא מתהלך מפונדק לפונדק, או שכל פעם שוכר דירה במקום אחר, זהו אדם שאין לו אחיזה בארץ, כל מקום שמצוי בו, אינו אחוז עמו, שהרי למחר כבר אינו שם.

אולם המעיין בפסוקים יראה שיש הרבה מאד פעמים ענין של 'אחיזה' על משהו זמני, כמו 'שלח ירך ואחוז בזנבו', אך כמדומני שתמיד מדובר מענין שמצד האוחז אין מניעה להמשיך את האחיזה, אין זה כמו 'ותתפשהו בבגדו' שמוכן שהוא יתנגד והתפיסה שלה תיפסק, תפיסה כזו אינה אחיזה.

ומצינו בפרשת מטות שהיה צריך לתת ללויים מהשלל 'אחוז אחד מן החמשים', והכוונה לחלק אחד מתוך חמשים, ונראה לפרש שבאמת כל חפצי השלל אין אחד אחוז בחבירו, אולם כל זה מצד מהות החפצים, אבל מצד הרכוש הכללי שלהם - כל פריט מהוה חלק מהרכוש, וממילא כל אחד 'אחוז' בחבירו, וכאשר תחלק את שווי כל הרכוש לחמשים חלקים נמצא שכל חלק אחוז בחלקים האחרים, וחלק אחד כזה תפריש, ואכן עיין ב'משך חכמה' שדין הפרשה שם היה על פי שוויות ולא על פי עצמים וחפצים, ואילו הפסוק היה אומר 'אחד מן החמשים' היה משמש לתת מכל חמשים פריטים מסוימים פרטי אחד, אלא היות ונאמר 'אחוז אחד מן החמשים' הכוונה להפריש חלק האחוז במ"ט החלקים האחרים.

אחיזה בגלות!?

ומעתה קשה מאד מה שנאמר שקיבלו 'אחוז' בארץ גושן, 'ונאחוזו בה', שהרי ה' אמר לאברהם (בראשית יז, ח) וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶחָדֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם אֶת פְּלִי־אֶרֶץ פְּנֵעַן לְאַחֲזַת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים, מבואר שהאחוזוה של ישראל היא בארץ כנען, עוד יצטרכו לעזוב את ארץ מצרים ולשוב לשם, ובפרט שה' אומר ליעקב 'ואנכי אעלך גם עלה', הרי בהכרח שלא יוכלו להמשיך את הישיבה שם, ואיך אפשר לקרוא לישיבה זמנית שכזו 'אחיזה'?

גם לא מובן כיצד הלכו ישראל בגולה, ונפסקה ה'אחיזה' שלהם בארץ?

וצריך לומר שהנה הפסוק הנזכר מסיים 'והייתי להם לאלקים' משמע שה' בחר לו לשכון בארץ כנען, ומי שזוכה להיות בארץ זוכה שה' יהא לו לאלקים, וכמו שאכן רש"י מזכיר שם שהדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלו"ה, ונמצא שעיקר ענין האחיזה בארץ הוא כדי שכך נזכה שה' יהיה לנו לאלקים, ומעתה כאשר ה' אומר 'אנכי ארד עמך מצרימה' הרי כעת ה' נמצא במצרים, שם יזכו שה' יהיה להם לאלקים, וממילא שם צריכה להיות האחיזה שלהם, והיינו, שהאחיזה של ישראל בארץ אינו דוקא בקרקע הארץ אלא ברוחניות שבארץ, בגילוי האלוקות שיש בארץ, וכאשר הגילוי הזה עובר למקום אחר, ממילא לשם עוברת אחוזתם' (ועיין בזה"ק בסוף הפרשה, הובא בחק לישראל ליום ה', ודו"ק).

[אך בכל זאת יש היום מצוה של ישוב ארץ ישראל ויש איסור יציאה מארץ לחו"ל, כי כאשר אין גזירה שיהיו דוקא בגלות, אף אם נאמר שבכל מקום שגלו שכינה עמהם, בכל זאת ארץ ישראל עצמה אינה גרועה ממקומות הגלות, והיות ששם הוא המקום המקורי יש שם יותר גילוי שכינה ועדיף לדור שם].

הלימוד

ולמדנו מכל זה שיתכן מצב של 'ירידה' שיהודי רואה שיש לו מחסורים ברוחניות או בגשמיות, ואין ברירה צריך לרדת מגדולתו ולהיות במצב של תיקון, ואז, צריך לדעת שזהו

מקומו, רק במקום הירוד הזה יזכה לקירבת אלקים, להשראת השכינה, כי פשוט ה' רוצה אותו שם, כביכול שם הוא מצפה לו, ולכן אין שום סיבה להרגיש זר באותו מצב, שהרי מה יש ליהודי בעולמו חוץ מלחסות בה', והרי ראינו שכל הזיכוך שלנו מזוהמת האומות הוא מחמת השעבוד שהיה לנו במצרים, וכל האור של משיח נברא כאשר יהודה ירד מגדלותו, כל התיקון של הבריאה והברואים מגיע מאנשים שהסכימו לרדת מגדולתם ולהתעסק עם 'תיקונים', נוכל החורבן הגיע מאנשים שלא רצו לרדת מגדולתם, כמבואר בסוף ספר ירמיה שאם היה צדקיהו מוסר עצמו ליד הכשדים לא היתה נחרבת ירושלים, וכן חורבן בית שני היה מחמת הבריונים שלא רצו להיכנע לרומיים].

אולם כאשר יהודי מרגיש התעוררות ואפשרות להתעלות יותר ממצבו, להיות יותר רוחני או בן עליה וכו' וכו', חלילה לו לומר שטוב לי המצב הנוכחי, שהרי ה' נמצא עמי [בצרה], אלא צריך לזכור שמגיע מצב של 'ואנכי אעלך גם עלה', מגיע רגע שה' מזמין יהודי להתעלות בהר ה', להוסיף על עצמו עוד מעלות שיתנו לו להרגיש התעלות חדשה וקירבה גדולה יותר, ואז, אם יתמהמה ולא יתעלה, מי יודע אם השכינה הקדושה תהא עמו, אולי ה' כביכול התעלה ומצפה לו במקום נעלה יותר, והנה כל יהודי יכול לחשוב על אין ספור סוגי התעלות ולחשוב שכולם נתבעים ממנו, אבל לפי המבואר הענין של 'התעלות' הוא לא שאדם ירגיש שמתעלה על ידי שדורך ורומס את צרכי חייו, אלא אדרבא, ירגיש שכל המציאות של חייו וגם החומר שלו הכל מתאחד ומתעלה, והנה הפסוק שואל 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו... נקי כפים ובר לבב... זה דור דורשיו מבקשי פניך', כי לזכות בעליה הזו צריך להיות נקי כפיים ובר לבב שאינו חומד מעלות שאינם מתאחדים עמו, אבל גם אינו מתאחז בעצלותו בתוך ארץ מיצריו, אלא הוא דורש ומבקש פני ה', מקשיב לרחשי לבו לשמוע אולי ה' מזמין לו התעלות חדשה...

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

כבוד תלמידך - כשלך!

'מעשה נורא' שמעתי מפי 'בעל המעשה' ז"ל, ויהיו הדברים לע"נ. "בבקרנו בארץ-ישראל שמענו כי ליד אַכְסַנְיָתְנוּ גר 'קורא בכף היד'. אשתי הציעה שנעלה אליו... תחילה סרבתני מתוך סִקְפָּטִיּוֹת... אך היא התעקשה "מקסימום, זו עוד אטרקציה ירושלמית...". ה'קורא' דיבר על דא ועל הא, ואז שואל אותי "האם יש אדם שפגע בך, וטרם סלחת לו?".

בטבעי אני 'פעלתן', בילדותי הייתי ראש ראשון ב'עסקנות' של הכיתה (ולא בלימודים...). ויהי היום, המלמד הודיע שמחר יש 'סיום'. התחלתי לארגן ולהפעיל, לחלק משימות ותפקידים. בערב התקשרתי לכל הכיתה, להזכיר 'חולצה לבנה!'. חברי הביאו חטיפים, ואני סחבתי את השתייה הכבדה... בבוקר הקדמתי לבוא לקשט וסדר שולחנות, יום חגיגי ב'שחרית' היתה איזו הפרעה בכיתה. המלמד הביט בי והכריז 'ארויס! אַהיים' (החוצה! הביתה!). מה?! היום?! 'הכל מוכן לסעודה' ואני 'אַהיים'? יצאתי בבושת פנים, מניח אחרי כיתה מאורגנת - שאני ארגנתי, שתייה טעימה - שאני רכשתי וסחבתי. נפשי פגועה ופצועה. בכיתי ובכיתי. שנים רבות המשיכו דמעות לצוף כל-אימת שנוכרתי בבוקר הכואב, המביש וְהַמְתַּסָּל. במשך חיי חֲוִיתִי משברים, אך שום כאב לא נחרט כמו 'היום ההוא'. ועכשיו 'קורא בכף היד שואל'...

סיפרתי לאיש על 'המלמד', ופרצתי בבכי. חזרתי להיות ילד בן עשר, עומד נבוך בכיתה, נפשי טובעת בים דמעות... הצהרתי "איני סולח לו לעולם! ויתרתי לרבים בחיי, סלחתי להמונים, עברתי הרבה, אך לא למלמד הזה...". 'הקורא' הסביר לי שהוא 'רואה' כי נשמת המלמד טרודה בעולם האמת, היא 'רודפת' אחרי ומשתוקקת לקבל את סליחתי...

בשובנו לארה"ב דחקה בי אשתי שנעלה לקברו. הגענו אחרי חצות הלילה. קראתי על המצבה "חינך תשב"ר שנים רבות בדרך ישראל סבא...". פרצתי בצעקות! "רשע! לא מלמד תשב"ר, אלא שוחט נשמות!". כעסתי ונזפתי בו בבכי. והנה, הרגשתי כי המועקה משתחררת. בחשכת ליל, מול שתי נרות קטנות, זכיתי לטהר נפשי מכאב הַנְּצוֹר עשרות שנים, יצאתי רענן ונקי. פקעת הסבוכה בנפשי וְהַכְּאִיבִתְּנִי עשרות שנים, השתחררה. נשמת המלמד לכאורה 'תוקנה'.

אני קורא לעמיתי מחנכי ישראל: אַל נָא אַחֵי תִרְעוּ! הַזְהִירוּ לא לפגוע ח"ו בנפש תלמיד! 'יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך' נאמר על כל התלמידים ובכל המצבים. אני משתדל כיום, בתפקידי הנוכחיים, לכפר ולתקן מעשֵׁי כמלמד 'מתחיל' לפני יותר מ-30 שנה. אין מטילים משמעת ע"י השפלת תלמיד! 'הקטנת' התלמיד אינה 'מגדילה' את המחנך.

יוסף הצדיק יכול היה 'להעמיד את אחיו במקום', 'לסגור חשבון', אך הוא 'צדיק' ועל כן נזהר בכבודם! וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעֲלֵי, שלא יתביישו בנוכחות זרים! רבינו הרמב"ן

כותב שיוסף מעולם לא פגש את יעקב במצרים 'בארבע עיניים' שלא יזדקק להשיב לאביו "מה היה בכל השנים האלה, ספר מההתחלה...". 'מלך' שמשפיל הוא 'מלך אביון'.

אילו היו האחים יודעים מתחילה כי יוסף עתיד למלוך, היו בוודאי נזהרים בכבודו. נכבד רגשות תלמיד צעיר, שהרי הוא עתיד לגדול, יהיה אב וסב, אולי ת"ח חשוב, עסקן בכיר, גביר מבוסס, אסור לפגוע בו! אתה, מלמד, נדמה לך שאתה גדול והילד קטן! **בקרוב ממש** הוא יהיה גדול, ואתה? פנסינר משועמם, מלמד דהוי ועייף, זקן נצרך לבריות...

ילד אוהב לארגן סיום? אל תפגע **בחי נפשו!** שמעתי על בחור 'בעל קורא' בישיבה. כל השבוע משקיע בהכנת הפרשה. הקריאה בשבת בישיבה היא משוש חייו. ארע, והמשגיח הודיע לו ב'ליל שישי' כי אֵל לו להיות בישיבה בשבת. למה? "כי ביום שני לא שמעת בקול"י... למה המתין עד ליל שישי? כדי להתיישב בדעתו? לשקול מעשיו? לא! הוא ביקש **לפגוע** בו 'בבטנו הרכה', לשלול את ה'זכות' הנחשקת אליה כבר התכוון. הַיָּה חינוך? זו שתלטנות וכוחנות עלובה. "ביד מלך - שרביט מלכותי. אם מכה אדם בשרביטו, כבר אינו **שרביט מלכות**, אלא **מקל פשוט**". נצל סמכותיך כראוי!

אמרו חז"ל (תנחומא תזריע) שכבר **ב'עשרה בטבת' היו ישראל ראויים לגלות!** הקב"ה חס עלינו, "אמר, אם יוצאין עכשיו בצינה, הם מתים". הקב"ה המתין והגלה אותנו בקיץ. ללא בוץ וקור... גם כשמגיע עונש - נזהרים ב'כבוד הבריות'!

תלמידים שכן זכו להתנער ולעלות, 'להתחיל מחדש', הצליחו רק אחרי שהפיחו בהם רוח חדשה, רוח אמון ואהבה. **בדוק ומנוסה**. הָבָה נהיה אלה שיזכרו אותנו לטובה, "הוא העמיד אותי! הוא האמין בי! הוא היה מחנך אמיתי"!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

ילדים מתים באותה הצורה

כמו שאמא שלהם נפטרה

זה ההסבר היחיד

למי שאינו יהודי

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: הסבר יהודה ליוסף על הפחד שבנימין ימות בדרך
ההסבר האמיתי מובא בפ' מקץ [רש"י מב, ד] שהשטן מקטרג בשעת הסכנה.
אבל כשיהודה דיבר אל יוסף וחשב שהוא גוי, הסביר לו דבר המתאים לגוי ואמר לו [רש"י
מד, כב] שאם אמו מתה בדרך צריך לדאוג יותר שמא גם בניה ימותו בדרך כמותה, ולכן
הם חששו עליו יותר.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף נ. גמרא אימא כיסוי נמי לא בעי. הנה לכאורה לשי' ר"ע דאיירי בבור ברשותו א"כ היאך ס"ד שיפטר הא מחייב מצד דהו"ל למלאות והוי כמאן דכרייה, ועי' בהגהות על הים התלמוד שכתב שהחייב של כמאן דכרייה ידעינן רק מהא שחייבה התורה בפותח הבור שאז חיובו הוא מצד דהו"ל לסתום, אבל אם היה כתוב רק כורה בור הוי אמרינן שאינו חייב רק אם כרה הבור עיי"ש. ועי' בקובץ ביאורים שהקשה לשי' ר"ע היאך שייך חיוב של פותח כיון שמוטל על בעל החצר למלאות והבעל החצר חייב ולא הפותח, ולשי' הרמב"ן שאדם שאני לק"מ, אבל לשי' התוס' צ"ע ועיי"ש מ"ש לתרץ.

גמרא ר' יוסי בר יהודה מחייב עד שיעשה מחיצה עשרה. הנה לפמ"ש החינוך (מצוה תקמ"ו) שיש חיוב מעקה בבור מובן שיש דין מחיצה, והגם שלקמן דרשינן ממנו ולא בתוכו זהו רק מרה"ר אבל מחצירו ודאי יש חיוב מעקה עי' בדבר אברהם (ח"א סי' ל"ז) אבל לשי' ראשונים שאין חיוב מעקה בבור אלא מצד ולא תשים דמים א"כ מוכח שגם ע"ז יש דין מחיצה של י' טפחים וצ"ב.

גמרא כגון דארווח ארווחי לרה"ר. הנה ברש"י וברשב"א מבואר שהכוונה הוא שנכנס לתוך רה"ר ופטור משום שיש לו רשות, והרשב"א הקשה מנר חנוכה (לקמן סב:) וממוציא זבלו (לעיל ל.). שחייב הגם שיש לו רשות, ותי' שכאן כיון שכל אחד צריך לזה ממילא הוי כאילו שמחלו זה לזה, אבל הראב"ד סבר דאיירי שהקצה מרשותו לרה"ר וחפר לאושין ואז פטור כיון שהוא מסר להם רשותו, ועי' בים של שלמה שהאריך בזה.

גמרא אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו. היינו שניצלה בזכות אברהם אבינו ע"ה שהוא מידת החסד. ועי' בפני יהושע שאילו של יצחק היה להראות שא"א לבטל גזירה אלא אם מעבירים הגזירה לאחר, וכאן שלא העבירו מש"ה מת בנו לסוף בצמא, ועיי"ש שהסביר את הענין של מנהג הכפרות שעושים בערב יו"כ, ובשטמ"ק כתב שכל זמן שרחב"ד היה חי אז כביכול הקב"ה ביטל מצד צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

דף נא. גמרא כי יפול הנופל ממנו וממנו ולא בתוכו. היינו שאינו צריך לעשות מעקה עד למעלה מרה"ר וגם בני רה"ר פטורים, וכתב הסמ"ע (סי' תכ"ז סק"ז) הטעם שלא שייך שם חיוב מעקה כיון שאינו בית, וע"ע רש"י בחולין (קלו. ד"ה כי יפול). והא שאינו חייב מצד לא תשים דמים, כתב החזו"א (חומ"מ ליקוטים סימן י"ח אות ה) דהיכא דמינכר וכל אחד יודע שיש שם שיפוע אין שום חיוב מעיקר הדין רק בבית מצד דין מעקה, ומה"ט אינו חייב גם מצד חיוב של בורו, עיי"ש. ועי' בדבר אברהם (סי' ל"ז) אם הפטור הוא משום בתוכו או משום שנופל מרה"ר שאינו מוטל עליו החיוב שם.

גמרא אמרי מתני' דאיגנדר לבור. עי' ברשב"א שהביא שיש שלמדו שתלוי היאך נפל, אבל הרשב"א סבר שאפילו אם נפל בעמידה אינו חייב, שאינו קרוי בור מיתה אלא אם יכול להמית בכל ענין שנופל, והיינו שסובר שזהו שיעור בבור וכמ"ש לעיל.

דף נא: גמרא רבי אליעזר בן יעקב סבר יש ברירה האי מדידיה קא ממלא והאי מדידיה קא ממלא. היינו שלמ"ד יש ברירה כיון שאינו משתמש בחלקו של חבירו לא נעשה שומר לשמור על חלקו, אבל למ"ד אין ברירה במה שמשתמש עם חלקו של חבירו צריך לקבל עליו לשמור על חלקו. ועי' בשיטה מקובצת שכתב שאינו תלוי בדין ברירה שבכל התורה כולה, אבל הר"ן בנדרים ריש פ' השותפין (מה:): כתב שתלוי בדין ברירה שכל התורה. ועי' בחי' הראב"ד שהקשה שאפילו אם יש ברירה זהו רק על המים אבל על עצם הבור הא הוא שותפים וא"כ משתמש בחלקו של חבירו, ולפמ"ש הר"ן שם שלמ"ד יש ברירה הכוונה שעל זמן זה הוא כולו שלו והברירה הוא על הזמנים ולא על המים לק"מ.

גמרא לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני. עי' באבן האזל (שכנים פ"ב ה"י) שהביא מחלוקת של הקצות ונתיבות (סימן רמ"ד סק"ב) אם דין האמירה אינו אלא לגלות דעתו שרוצה להקנותו או שזהו חלק מן הקנין כיון שדעת מקנה הוא חלק מן הקנין, ונפק"מ אם צריכים לזה דין שליחות, עיי"ש.

דף נב. משנה כסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה. פרש"י שבא השני להשתמש בו, כתב המהר"ם שיף שהוצרך לזה משום דאל"כ למה יהא חייב גם על חלקו של חבירו. וכתב עוד דלכאורה תלוי בברירה, ואולי הכא כיון שהראשון כסהו זהו סדר השותפות כשאחד מהם משתמש אז הוא אחראי לכל הבור, ועי' בחזו"א (סימן ח' אות ב).

משנה נפל לפניו מקול הכרייה חייב. פרש"י שנקט קול הכרייה או לחייב אפילו בשור פקח או שלא אמרינן דהוי גרמא בעלמא [ומה שנקט שכיר עי' במהר"ם שיף לקמן נג.]. ועי' בשיטה מקובצת ששני הלשונויות חולקים לענין פקח, ועי' בתוס' לקמן (נג. ד"ה ובעל הבור).
משנה עבד או אמה פטור. עי' בתוי"ט מהו החידוש, והרעק"א כתב שלא נימא כקושית התוס' לעיל (מט. ד"ה חמרתא) דהוי כבהמה.

גמרא וראשון עד אימת מיפטר. היינו שהשאלה הוא עד אימת קיבל השני לשמור עליו, ועי' בפני יהושע שכל שאלת הגמ' אינו אלא בשותפים אבל בכל בור ודאי שאין שיעורים אלו אלא שחייב בכל ענין, וזהו ביאור דברי רש"י שכתב לשי' ר"י שרק הראשון פטור עד שיכרות שזהו סברא שעד זמן זה קיבל הראשון שמירה, ולפ"ז מ"ש הראשונים ששיעור עד שידע הוא הזמן שדרכו לעבור שרק עד אז קיבל השמירה וכן בקול לשי' התוס'.

דף נב: גמרא איכא דאמרי הא נמי ודאי לא איבעיא לן דכיון דאתיין לפרקים פושע הוא וכו' ושכיחי גמלים. עי' בתוס' רבינו פרץ ומהרש"א שנקט שכיחי לאפוקי לא שכיחי אבל ה"ה לפרקים, אבל התוס' כתבו לפי' ר"י שדוקא נקט שכיחי אבל לפרקים לא מיקרי פושע ומיגו לא שייך רק בפשיעה. והנה הספק בגמ' מבואר ברמב"ן במלחמות (כב:): שהוא דוקא בבור שיש דין כיסוי וממילא רק כיסוי כזה שא"א בשום צד שיפול מיקרי כסוי, ואם לא עשה כיסוי כזה עדיין מיקרי הבור פתוח, ומה שהגמ' מביאה ראיה משור פקח הגם ששם לא דנים לענין כיסוי, מ"מ הכוונה הוא שלענין פקח לא נחשב לבור, וזהו ראיית הגמ' שרואים מכאן שאין צריך שלא יהא לו תורת בור בכל צד, אבל הראב"ד בחי' לומד ששאלת

הגמ' בכל שומר, ולכן הקשה מכאן לשומרים שיהיו חייבים מצד מיגו והיינו שלמד שהמיגו מהני לעשותו פושע.

דף נג. גמרא שור שדחף את חבירו לבור וכו' מאי קסבר אי קסבר האי כוליה הזיקא וכו' האי פלגא הזיקא עבד. עי' חזו"א (סימן ה' אות יז) שכתב שזהו ודאי שכל אחד בכוחו להזיק לבד [ועי' בקצות סימן כ"ה ס"ק י"ב] והספק בגמרא הוא בדין שותפות אם השותפות פוטרו רק מתשלומין, או שע"י השותפות לא נחשב אלא כאילו עשה רק החצי ומש"ה כשהשותף אינו בר חיובא צריך לשלם כיון שאין כאן שותף הפוטרו [לשי' הרמב"ן] ועי' בים של שלמה וכן מבואר בברכת שמואל שלמ"ד שכוליה הזיקא עביד אין צריכים לחידוש של כל היכא, אלא שמעיקר הדין צריך לשלם כי בעצם מחויב בכולו אלא שיש לו שותף שפוטרו אבל אם השותף אינו משלם צריך לשלם מעיקר הדין.

גמרא שותפותאי מאי אהניא לי. בתוס' רבינו פרץ מבאר הענין שתם אינו מחויב לשלם אלא חצי ממה שהיה משלם אם היה מועד, וממילא כיון שאם היה מועד היה משלם רק חצי א"כ בתם לא חל חיוב יותר מחצי, אבל בעל הבור שאצלו אין שום סיבה שלא יהא חייב יותר צריך לשלם השאר. ועי' בחי' ר' ראובן שכתב שלא נחשב לשותף אלא על החצי כיון שהוא תם וממילא על אותו החצי חולקים וממילא כל אחד משלם רביע, ועי' בקהלת יעקב (סי' לא) מ"ש בענין זה.

רש"י ד"ה נפל לפניו מקול הכרייה. מבואר שני לשונות כשבעל הבור חפר אם שייך הפטור של גרמא, ועי' במהר"ם שיף שנתקשה בה, אבל החזו"א (סימן ה' אות ז) כתב שכיון שכל בור בעצם הוא גרמא סובר רש"י שלענין בעל הבור בעצמו לא שייך גרמא כיון שזה גופיה הוא חיוב של בור. ומ"ש רש"י דאסור לקלקל רה"ר. כתב בברכת שמואל שרש"י סובר שכריית בור הוא כקניית שור ומש"ה הוצרך להך טעמא.

דף נד. גמרא אי הכי אפילו אדם וכלים נמי. הקשה הפני יהושע מאי מקשה מאדם הא לית ליה בעלים, ותירץ דלפמ"ש התוס' לעיל (ט: ד"ה מה) דעיקר קרא דשור ולא אדם אתי לעובד כוכבים הקנוי לישראל ולעבד אתי שפיר.

גמרא ושה דאבידה לדברי הכל קשיא. עי' מהרש"א בחידושי אגדות סוף מסכת מכות מ"ש לפ"ז לפרש הפסוק תעיתי כשה אובד.

דף נד: גמרא להנחה הקשתיו ולא לדבר אחר. עי' תוס' רבינו פרץ שהקשה שא"כ גם לפריקה לא יהא חיוב כשאדם נושא משא, ות"י שאה"נ שאינו חייב אלא מדרבנן. ולכאורה מבואר כאן דלא כמ"ש כמה אחרונים שעיקר חיוב פריקה הוא מצד צערו של בעל הבית דהא מבואר כאן שבבעל הבית גופיה אין חיוב, ובאמת צ"ב למה יגרע מכל גמילות חסד, ואולי החידוש של פריקה אין כאן, ועי' במנחת חינוך (מ' תקמ"א) מ"ש בענין זה.

דף נה. גמרא ח"ו פסקה טובה מישראל. היינו שאותו טובה שהיה להם קודם מתן תורה כמבואר במסכת ע"ז (ה.) שהיה בבחינת בני אלקים זה היה מוכרח ליבטל ע"י החטא, ואם היה כתיב טובה היתה הטובה כפי הטובה שהיה אז, מש"ה לא נכתב, ועי' במהרש"א.

גמרא בעי רחבה המנהיג בעיזא ושיבוטא מהו. עי' בדברות משה שביאר שהספק בגמ' הוא, שהרי יסוד איסור כלאים הוא בכל דבר תערובת ושאלת הגמ' שגם האיסור של מנהיג האיסור הוא לנהוג ע"י תערובות של כלאים, וכאן כיון שא"א לכל אחד להגיע למקומו של חבירו לא שייך שם תערובות, או שמא איסור כלאים אינו תלוי בשם תערובות, וזהו ראיית הגמ' מא"י וחז"ל שגם שם לא שייך תערובות מחז"ל לא"י, ומדחה הגמ' ששם ההיתר הוא משום שהחלק של חז"ל אינו במקום חיובא, והגם שהחיטה הוא במקום חיובא הוכיח מכאן המנחת שלמה (ח"ג סימן מ"ב אות טו) שא"א לחול איסור כלאים אלא אם האיסור חל על שניהם, וכמ"ש הרמב"ן לענין בשר בחלב. ועי' בשו"ת רעק"א (מהדו"ק סימן ר"ז) ועי' בתורת זרעים ריש כלאים שרצה לחלק בין כלאי זרעים להרכבת אילן.

דף נה: גמרא לאו משום דכאן קרן לא כתיבה בה. לכאורה זהו דחיה על הראיה, ולפ"ז צ"ב מה דמסיים הגמ' ש"מ, אבל יש שלא גורסים תיבת לאו אלא זהו חלק מן הראיה, ועי' ביש"ש.

גמרא וחייב בדיני שמים. הנה רש"י בגיטין (נג. ד"ה וחייב) כתב שחייב פורענות בידי שמים על העבירה שהפסיד ממון של ישראל. ועי' במאירי שכתב שחייב לשלם בידי שמים, אבל כתב ג"כ שיש לו עונש בידי שמים עד שישלם, וע"ע ברש"י בבבא מציעא (צא.).

דף נו. גמרא אלא ברוח שאינו מצויה. ועי' ברא"ש שאעפ"כ חייב לצאת ידי שמים דהו"ל לחשוב שאולי יבוא לידי הפסד וצ"ב דא"כ בכל אש ברוח שאינו מצויה יהא חייב לצאת ידי שמים וצ"ל דבכל אש שעושה לצרכו עצמו וברשותו או פטור אפילו לצאת ידי שמים אבל כאן שעושה לא לצורך עצמו ואינו ברשותו או היה צריך לחשוב ע"ז.

גמרא דלמא הוי משתבע לשקרא. עי' פני יהושע שהגם שהוי רק ספק מ"מ חייב בידי שמים דכיון שיש צד שיכול להרויח ולא איכפת ליה על ממון ישראל חייב בידי שמים, ואולי חייב אפילו לשלם כמ"ש המאירי שאין לו כפרה עד שישלם.

דף נו: גמרא הכישה אמרת לן. פרש"י דהיינו שאין מעמיד חייב אלא בהכישה דעביד מעשה קנין משיכה ונעשית שלו, והחידוש הוא שהכישה הוי מעשה קנין, והרא"ש (סימן ג) הוסיף שהגם שאין כאן מי שיאמר לו לך משוך וקני מכל מקום כיון שעשה לה דבר הקונה במקח וממכר והיא עתה ברשותו חייב בשמירתה, וע"ע בשיטה מקובצת, וצ"ב לשי' רש"י אם החיוב הוא מצד גולן ואז בעינן שיתכוון לגזולה וכמ"ש התוס', או שזהו מדין מעמיד אלא שסובר שבעינן מעשה משיכה שיהא נחשב לשלו, ועי' במהר"ם שיק ובביאור שם ובאבן האזל (נזק"מ פ"ד ה"ב) וצ"ב.

גמרא כיון דרחמנא שעבדיה בעל כורחיה. הנה הפני יהושע בב"מ (כט.) מפרש שנעשה שומר שכר מצד שכר המצוה, אבל הדרכי דוד כתב שהחילוק בין שומר חנם לש"ש הוא ששומר חנם שומר מרצונו ואינו מוכרח לזה ומש"ה היכי שהתורה שעבדיה נעשה לש"ש, ועי' בחי' ר' לייב. וכבר נחלקו האחרונים אם הכוונה הוא שנעשה שומר בלי קבלת שמירה, או שהתורה שעבדיה שיקבל ע"ע להיות שומר, ועי' בקצות (סי' רצ"א סק"ד) ובברכת שמואל (סימן מ').

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק פרק ל"ז "טעות פרוידיאנית שהצילה"

תמצית קצרצרה מהמתרחש בסיפור.

דודי וצילה עוברים תהליך קשה מאד של עליות ומורדות, ארבעה ניסיונות עלו בתוהו וענת ספק מרחפת, האם כל התהליך כושל וחלילה וחס אין להם תקוה. ר' שלמה שרפשטיין שמגיע למקום תומך בידיהם ומחזק את האמונה שבפעם הבאה הטיפול יצליח והם יחבקו ילד בריא ושלים.

ואי שם מתנהלת מערכה נפשית כנגד הילה קופרשטיין אמה של צילה, יש נוכל שמתכנן לנשל את גב' הילה מכל נכסיה, הלה הוא לא פחות מבעלה הנוכחי שנשא אותה בשל כספה הרב, מהרגע הראשון תכנן שיוכל להשתלט על נכסיה, כפי שהשתלט על נכסי אביה יוסי אבני, אבל הילה היא אגוז קשה, היא שומרת מרחק ולא מחפשת שותף, היא לא בוטחת באיש כולל את אביה, היא דוגלת בכלל "ביזנס ביפור פלזר" עסקים לחוד ותענוגות לחוד. אבל מומי לא נואש, הוא חותר להשתלט על ידי זיוף מסמכים, הוא שוכר את שירותי חוזליתו עו"ד מקסיקני אמן בזיופים הלה דורש סכום אסטרונומי תמורת העבודה, מיליון דולר. מומי הקמצן נאלץ להסכים, בתקוה להרוויח מהעסקה יותר מעשרה מיליונים.

*

הילה ישבה במשרדה "פיננס אנד אינווסטמנט" בבניין דו'נרלי ברח' יפו בירושלים, לפני תרשימים שלמים של תוכניות עתידיות בהן היא אמורה להכפיל ואולי אף לשלש את נכסיה, להילה יש מוח פיננסי חריף ביותר, היא עברה את אביה בהבנה במסחר ובהשקעות עתידיות בעשרות מונים, לפיכך שימשה כיועצת המסחר שלו והייתה שותפה ב-40% מהרווחים של החברה.

כאביה אף היא נולדה עם כפית זהב, בכל מה שנגעה עשתה ממון בסכומי עתק, היא כבר לא נזקקה לרשת ירושות, ההון שלה היה נקי לחלוטין, פרי התבונה המסחרית העצומה שהיה לה היכן להשקיע, תמיד השקיעה בזמנים של גאות וכך קטפה רווחים נאים בכל עסקה.

פעמים רבות חשבה לקחת את מומי בעלה כיועץ אישי, עקב תבונתו העצומה בהשקעות, אבל ציפור קטנה לחשה לה באוזן להותיר את מומי מחוץ לתחום, כלל ברזל בהשקעות נבונות, לא מערבים "ביזנס עם פלזר" מומי מלא נגיעות אישיות, הוא לא יפעל באופן אובייקטיבי כפי שיפעל עבור אחרים, היא ראתה בעצמה איך אביה עקב יחסו הטוב עמה עיגל פינות רבות ולא שם לכל מיני דברים, מזה היא חששה, שגם עם מומי יהיה אותו דבר.

אבל לאחרונה גברו לחצי מומי, להכניס אותו כשותף מלא בעסקים, הלחצים היו כבדים כמעט לא נסבלים, היא לא ידעה איך לנהוג כלפיו, היא התלבטה מאד אם להיענות לו, בכל זאת הוא בעלה כבר שנים רבות מאד, ממה יש לה לפחד? אבל אינסטינקט לא רציונלי ששימש לה כחוש שישי אמר שלעת עתה תדחה את הלחצים ולא עוד אלא תסתיר ממנו את כל הסודות המסחריים.

היא שמעה פעם פתגם באידיש שהייתה שפת אמה (א'ליין איז דיא נשמה ריין- לבד, הנשמה נקיה) כרגע היא לא חשה צורך בשותף, היא נהנית מהשחרור שלה, כאשר היועצים שלה כולם מוכפפים אליה ואין אף אחד שהיא חייבת לתת לו דין וחשבון, מומי מדי תובעני הוא לא יתן לה לעשות ככל העולה על רוחה, היא עומדת לקבל לא שותף אלא אדון.

כעת עמדה לקבל אורח מארה"ב שהגיע לפני שבועיים לצורכי מסחר, בין היתר רצה לפגוש אותה, כדי לדעת אם ניתן לעשות עסקאות משותפים.

נקישה זהירה על הדלת רמזה כי האורח המכובד הגיע, היא ניגשה אל הדלת וראתה לפנייה כושי גבוה לבוש בצורה ג'נטלמנית הדורה מאד, הוא הציג את עצמו כאדרוארד ג'קסון תושב בופאלו צפון ארה"ב, הוא בא עם תיק ג'יימס בונד מכובד והתיישב מעבר לשולחן, לאחר שיחת נימוסין בה הציג את עצמו כבעל חברה שמתמחה בבניית מנועי מטוסים עבור חברת המטוסים הענקית ג'מבו, הוא בא לעניין אותה ברעיון להשקיע בחברה שלו, הוא הציג בפניה גרפים שונים של השקעות ויוזמות חדשות.

היא שמעה ממנו את מידת הסיכויים להרוויח בעסקה שהציע בפניה, אם תשקיע סכום של שבעה מיליוני דולרים לכל הפחות, היא תרוויח כ-20% ככל שתשקיע יותר יגדלו הרווחים.

הילה שומעת ומרגישה לחץ כבד מדי, זה שכנגדה אינו מציע אלא פשוט דוחק אותה לפנייה, כבר זמן רב לא חשה בלחץ המשונה הזה, להשקיע כל כך הרבה כסף בעסק שהיא עדיין לא מכירה ואינה יודעת עד כמה הכל נתוני אמת, נראה מסוכן לה.

היא תמיד הלכה על דברים בדוקים היטב וגם השקעות פחותות יותר, אסור להניח את כל הביצים בסל אחד לימדו אותה חושיה הבריאים מאז ומתמיד.

אבל אותו ג'קסון ידע לסחרחר את ראשה עם הגרפים שלו והסיכויים האדירים שיהיו לה להכפיל את הרווחים בתקופה די קצרה, זה מאד משך אותה לעשות עסקה מהירה כברק שיכולה להגדיל את רווחיה במהירות שיא. אבל היא זהירה מאד, אסור לחתום מיידית, חייבים להשתהות עד שהכל יהיה נהיר לה, עוד מספר ימים לא יזיקו אפילו אם יאמר לה שהוא חייב לעזוב לארה"ב, אסור לה להיבהל, אסור לחתום עסקה תחת לחץ רק מתוך שיקולים אחראים.

לאחר אין ספור לבטים, הודיעה לו שהיא חייבת מספר ימים ואולי אף שבועות, כדי להכריע בעסקה כה חשובה.

אדרוארד הסכים עמה, אבל כל החיוכים הקודמים ששפע נעלמו מפניו לחלוטין, הוא קם מכסאו סידר את המסמכים בקפידה והכניסם אל תיקו, הוא יצא מהחדר מותיר אותה יושבת שקועה בהרהורים רבים שנוטלים ממנה את הכושר להחליט.

לאחר רבע שעה קמה מכסאה והחלה לפסוע על פני החדר הרחב הלך ושוב, מוחה קדח מרוב מחשבות, לבה פעם בפראות עצומה, העסקה נראתה מצד אחד מבטיחה מאד ומאידך כה מסוכנת, עם מי היא תתייעץ? היא חייבת אדם שמבין בעסקים ובעל תבונה רחבה שיכול לומר לה האם היא עושה עסק טוב או שמא היא מסכת את רוב כספה?

האם כדאי הפעם להתייעץ עם אביה? הוא אדם חכם מאד אבל לא מספיק אובייקטיבי, כפי שהיא מכירה אותו, הוא ירוץ לכיוון העסקה, יש לו טבע "מהמר כבד" ואלמלי מזלו הטוב יכול היה לאבד את כל כספו בעסקאות מפוקפקות שמשמים ניצל מהם, לא הוא לא יועץ טוב, היא חייבת אחד שמבין יותר גדול ממנו.

אולי הפעם תתייעץ עם בעלה מומי? היא ראתה איך מומי מזהה בחוש הרגיש שלו ונמנע מלעשות עסקאות מטורפות.

היא נזכרה איך מנע את אבא שלה מעסקה שנראתה מבטיחה, אביה כמעט רצה לחתום על העסק, לפתע הגיע מומי ואמר לו, יוסי מיי גוד פרנד- חברי הטוב, העסק לא מריח לי טוב, אני חש שיש כאן עסק עם משקיעים לא אמיתיים שעלולים לסכן את כל הכספים שאתה מתכוונן להשקיע.

אביה התרגז מאד על מומי הוא חשב לעקוף אותו ולהודיע למשקיען על נכונותו לסגור על העסקה, ממש ברגע האחרון הגיעה הודעה מהבורסה כי מניות אותה חברה נפלו בצורה דרסטית, אם היה מזדרז לחתום יום או יומיים לפני כן היה מאבד סכומי ענק.

מומי הוא הכתובת הנכונה שיכולה להזהיר אותה מלהתחבר לעסק זה.

אבל הוא בוודאי לא יסכים לתת לה עצות חינום, הפעם הוא עלול להכפיל את הלחץ להכניסו כשותף מלא בעסק, מומי הוא אדם "נטו אגואיסט" הוא אינו עושה טובה אחת בלי לגבות על כך ריבית וריבית דריבית, האם משתלם לשלם תשלום כה כבד עבור להתייעץ עמו?

היא חשה את עצמה מותשת, קשה להיות תמיד "בודדת במערכה" זה המחיר של החירות כשלא רוצים קבינט יועצים, רק אנשים מתחת בלבד. לא תמיד אנשים כאלו חשים את הצורך לצאת מגדרם עבור כזה יחס.

בפעם הראשונה חשה את עצמה אבודה, אם היה לה את צילה בתה שחכמה ממנה בעשרות מונים הייתה יכולה לדעת מה לעשות, אבל צילה כל כך רחוקה, היא נמצאת ביבשת אחרת, אין לה את המספר טלפון שלה, מה עושים? אולי עליה לשוב לרב שלמה שרפשטיין ולבקש ממנו את המספר שלה, היא זוכרת שעזבה בכעס את רב שלמה, הרעיונות שלו לא מצאו חן בעיניה.

מה פירוש להתרחק כל כך? היא שמעה את שלל הדימויים שלו מהתנ"ך, אבל מה זה אומר לה? היא לא חיה את התנ"ך, בקושי זכרה שהספר נמצא בביתה, הוא מונח בארון הספרים שלה למעצבה, כאבן שאין לה הופכים.

מתי שמעה סיפורי תנ"ך? כשהייתה פעוטה בת שלוש וחצי, גם אז שמעה אותם בצורה מסולפת מפי המחנכת שלה גדיה תומר שהייתה יורדת ישראלית בת קיבוץ "מעוז עם" מחסידות המפץ הגדול, היא לא האמינה בכלום, בשבילה התנ"ך היה שווה ערך רח"ל להבדיל מיליארד מיליארדי הבדלות עם הברית החדשה, למה תצפה מכופרת מובהקת שאינה מאמינה בכלום, איך תחדיר את סיפורי התורה הקדושים ללבות חניכותיה.

אבל עכשיו נזכרה ברב שלמה, היא הבחינה שהוא אדם מורם מעם, לא מונופולטור (תחבולן) כחברותיה הרבות, עליה להקשיב שוב לדבריו ולבקשו ליצור קשר עם צילה, היא חייבת את עזרתה בשאלה כה סבוכה שמטרידה אותה כל כך.

מה עושים כעת? בעיה לא פשוטה שמתרגת סביב צווארה ולא מותירה אותה במנוחה לרגע.

לפתע הבחינה בגליל נייר מונח על הרצפה, הוא היה מונח ליד הכסא שישב אותו סוחר קודם לכן, כנראה שנפל ממנו בטעות, היא התכוונה להניח אותו במגירתה כדי שתוכל להשיבו לו כשתיפגש עמו בפעם הבאה.

אך משום מה נעור בה היצר הסקרני לבדוק מה כתוב במסמך, היא פתחה אותו והחלה לקרוא בו המסמך היה כתוב באנגלו-אוקספורדית (רמה גבוהה מאד באנגלית) היה זה מסמך מושקע היטב שנערך על ידי עו"ד מהטובים ביותר, היא החלה לקרוא בו שורה אחר שורה, מרגע לרגע החלה לרעוד, חיוורון עז פשה על פניה, היא חשה כיצד עולמה עומד להתמוטט.

היא רצה לשטוף את פניה בכיור שהיה במשרד, נותנת לקילוח המים הקרים להרגיע את עצביה המתוחים, אבל הפעם זה לא עזר, הידיעה הלמה אותה לחלוטין, היא השתמשה בנשק האחרון, היא שלפה בקבוק קוניאק חריף מאד להרגיע את עצמה, רק אחרי שלוש כוסות ששתתה בזה אחר זה חשה שהמשקה החריף הוציא את העוקץ ממה שקראה עתה, הפעם החליטה היא לא מניחה את המסמך במשרד היא נטלה אותו איתה בתיקה, אסור שאיש ידע על מציאותו.

מומי שוב התקשר אל חוזליטו לברר בפעם האחרונה ביותר על מצב המסמך, הוא כבר הכין דרשה שלימה לומר לו במקרה והוא שוב יגמגם, הפעם כבר לא ייותר לו הוא יקח את המסמך הלא מלוטש ממנו ויסיים אותו בעזרת עו"ד אחמד נטיף עו"ד שגם הוא מתמחה בזיופי מסמכים, כמובן שלו לא ישלם רק 50 אלף דולר בשביל הסיום ולחוזליטו לא ישלם כלום כקנס על הצחוק הגדול שעשה איתו.

הוא תרגל במשך חצי שעה קול מוקפד אך לא כעסני כדי לא למתוח את החבל עד הקצה, חוזליטו עלול לחבל במסמך ואז לא יהיה לו כלום.

"בקר טוב לך חוזליטו חמודי, איך אתה מרגיש אני מקוה שקמת במצב רוח טוב מאד".
"בודאי שקמתי עם מצב רוח טוב, הריע חוזליטו, אתה יודע למה? בגלל שאתמול בלילה הצלחתי לסיים את המסמך שלך פרפקט, עכשיו תוכל לגשת איתו לכל בית משפט, כדי להשתלט על נכסיה של הילה."

"הבה נשמע איך הצלחת לצלוח את כל המהמורות שעמדו בפניך?"

"זה לא לטלפון, אף פעם אתה לא יכול לדעת מי מקשיב לך, כלל ראשיתי, לא מדברים בטלפון רק שיחות נימוסין, תבוא אלי בצהריים למשרד ושם תקבל את כל המידע, עליך לבוא מצויד עם כל המשאבים" רמז לו בעדינות כי הוא מחכה לכל הכסף בלי לוותר על סנט אחד.

"לאט לך חוזליטו, אני לא מחלק מתנות לפני שאני רואה את האפקטיביות של העבודה שלך, אני אתן לך משהו על החשבון ואת היתר תקבל כשאראה שהצלחת במשימה".
חוזליטו חש את גבו מתקשח, הוא חש את מומי הכוזבן כבר עתה. הוא יראה לו שהוא לא ילד קטן הוא לא יתן לו להוליכו שולל כפי שכבר עשה לו לא אחת.

"מומי נגמרו סדר הקונצים, אני לא משחרר עבודה, אם חסר סנט אחד מהתשלום, גיביתי את עצמי שאם לא תוציא לי את כל הכסף המסמך יתאדה תוך כמה שעות, לא יהיה לך ממנו כלום".

מומי הבין שחוזליטו למד פרק בינה, הוא כבר לא התמים של פעם, הוא עלול לחבל בעבודתו אם לא ימציא לו את כל הכסף במקום.

"חוזליטו אל תאיים, אתן לי את מרבית הכסף במקום, אבל תסכים איתי שלא אהיה טיפש לשלם לך את כל הסכום לפני שאבדוק את טיב המסמך".
"אוקיי אני ממתין לך במעבדה שלי".

מומי היה מרוגש מאד, אחרי כל כך הרבה חודשים של המתנה הוא מתקדם למבצע האחרון, השתלטות כמעט מוחלטת על נכסי הילה, הוא הולך להכפיל את נכסיו ואולי אף לשלש, צעד חשוב בחיים. חבל רק שהפסיד מיליון דולר, חוזליטו הסחטן הצליח לעשוק אותו בסכום כסף אגדי, על כמה קשקושי מסמך חלב ממנו סכומי עתק. אבל חבל כעת להעכיר את מצב הרוח הטוב שיש לו, הוא שלף 'גרנד מרנייה קורדו רזו' משקה יקר ביותר, בו השתמש במקרים נדירים ביותר, עתה הגיע העת לחגוג על הצלחתו הטובה. את שארית הבקבוק יסיים כשיפעיל את המסמך בהצלחה מרובה.

נקישה חזקה הפסיקה את החגיגה שלו, בתחילה חשב להתעלם, אבל רק רגע, אולי זה קליינט חשוב, אסור אף פעם להתעלם מלקוח טוב שצריך אותו באופן דחוף. הוא ניגש אל הדלת כשמעיו ששים ושמחים מחווק המשקה ששטף את בני מעיו.

בפתח הדלת עמד דוור, הוא הגיש לו מסמך רשמי וביקשו לחתום עליו. מומי מסתכל במהירות על הממסך ורואה את הכתובת המודפסת על המסמך... בית המשפט המחוזי בתל אביב. מומי מגרד את ראשו, מה רוצה ממנו בית המשפט? כבר שנים שאין לו איתם עסקים.

הוא חתם על מסמך שהביא לו הדוור לאשר את קבלת המכתב. והתיישב לראות את תוכן המסמך.

הוא שולף את המסמך מהמעטפה וקורא אותו במהירות, פניו מחווירות ומאפירות כליל, המסמך נשלח על ידי הילה בו היא מצווה על בית המשפט להורות צו הרחקה למומי ממנה ומביתה. הוא נבעת כליל, מה פשר הבדיחה הזאת? הוא כעת בתהליך השתלטות על הנכסים שלה קודם שיתגרש ממנה, מה קורה שהיא מקדימה אותו בעשר צעדים קדימה?

כשקראה הילה את המסמך שנפל מידי אדורארד ג'קסון גילתה כי נטווחה מזימה קשה ביותר כנגדה, כאשר נוכל בעל מזימות אפילות ביותר החליט להעביר לרשותו את כל נכסיה בלי לתת עליהם אפילו פרוטה אחת, נבעתה כליל.

המסמך היה ארוג מעשה ידי אמן, איש לא היה מטיל ספק במקצועיות של המסמך שאישר את העברת הבעלות בשיעור של 95% מנכסיה לידי מומי בעלה, במסמך היו הוכחות מופתיות כי הילה העבירה בצורה חוקית את נכסיה לידי בעלה ושותפה מומי, כל שחסר אישור נוטריוני והזמנה מבית המשפט לאשר את הנתונים.

הילה חשבה שהיא עומדת להתמוטט מצער וחרון האף שתקפו אותה כשגילתה כי מומי בעלה הוא נחש צפע מסוכן ביותר, לא היו למומי כל עכבות להשיג מסמך שקרי ביותר שמעיד על אשתו הילה שמעבירה לו כמעט את נכסיה לרשותו, היא התפלאה איך נפל המסמך המסוכן מידי אותו ג'נטלמן כושי אדורארד ג'קסון, מה לו ולמסמך? האם הוא בעצם שותף של מומי שניסה לכבוש את נכסיה בדרך השקעה מפולפלת, והיא עוד רצתה להתייעץ עמו על פרטי העסקה צחוק הגורל להיכנס ישר למלכודת.

הסיפור נראה לה מוזר ביותר, למה בכלל היה צריך להיות המסמך אצלו? ואם נפל ממנו בטעות, היה חייב להיכנס לפאניקה אדירה שאיבד מסמך מרשיע שיהרוס את כל ההשקעה, טעות פרוידיאנית (בפסיכולוגיה של ד"ר זיגמונד פרויד, היא מתייחסת לטעות שגיאה בפעולה, דיבור או זיכרון אנושי, שנגרמת על ידי הלא מודע. לרוב השגיאה נראית מהצד כמקרית, יוצאת דופן, מוזרה אבל יש לה קשר מדהים) שטרפדה את כל העסקה. היא ציפתה לו שבועיים כדי לחקור אותו על העניין.

אלא שאדרוארד ג'קסון נעלמו עקבותיו לחלוטין, לפתע איבד עניין בכל ההשקעה?! יותר ממוזר לא יכול להיות! את החידה הסתומה לא ידעה לפתור, לא היה לה עם מי להתייעץ כדי שיתן לה איזה כיון דרך בכל התעלומה המסתורית.

אבל מסמך זה גרם לה, שמאותו זמן היא החליטה לנתק כל קשר עם מומי הנוכל, היא פנתה תיכף ומיד לבית המשפט המחוזי בתל אביב והגישה תביעה נגד בעלה, בצו בהול הודיעה לו כי היא אוסרת עליו לדרוך עוד בביתה, כמו כן אוסר ליצור קשר עם ילדיה, היא גם הוציאה צו הרחקה מכל נכס ששייך לה, למזלה הטוב, הבית היה עדיין ברשותה לחלוטין, היא לא שעתה בזמנו לבקשת מומי לרשום את הבית על שם שניהם, כך יכולה הייתה להוציאו על פי צו בית משפט מהבית.

מומי היה המום לחלוטין, הוא לא הבין איך שינתה הילה רעייתו המסורה את כל יחסה אליו מן הקצה אל הקצה, היא לא מסרה לו שום הבהרות מלבד בקשתה לפירוד (גט). כל תחנוני מומי לעשות פגישת גישור לברר את הנימוקים שלה לשינוי היחס ביניהם עלו בתוהו.

לאחר שהגט היה לעובדה מוגמרת הצילה הילה את עצמה מהמזימה השטנית להעביר את רכושה לידי, שום בית משפט לא היה מקבל את המסמך אפילו אם היה עוד העתק נוסף, שינוי היחס היה מבהיר כי הילה שינתה את הכיוון, לא יעלה על הדעת שאשה מתגרשת מבעלה ועושה עמו עסקים כרגיל.

מאותו עת נעשתה הילה חשדנית מאד ושמרה על עצמה מכל התקשרויות מסתוריות שעלולות להותירה עירום ועריה. אבל עליה לחפש עוד איזה ביטוח שיבטח לה את הנכסים שישארו בידיה עד לאחרית ימיה.

מומי שובר את ראשו כבר מספר ימים לפצח את התעלומה, איך הילה נטשה אותו והרחיקה אותו בלי שום רמז על הרעת היחסים, בזה למעשה הרסה את כל התוכניות, הילה עזבה ממש ברגע האחרון לפני שהצליח להכניס אותה למלכודת שלו. כל המסמך המפואר שהיה אמור לקבל כעת מחוזליטו אינו שווה אפילו לצור על פי צלוחית.

מומי אינו טיפש, יש לו רקע צבאי מפואר, בעת ששירת בצה"ל שימש כראש להק טיס בחייל אויר בדרגת אל"מ, לאחר שחרורו מהצבא התגייס לשב"כ לתקופה של מספר שנים, בעבודה שם למד כל מיני שיטות, אחת מהן הייתה איך לנחש את צעדי הזולת שעומד מולו, הוא למד לשחק מהלכים מול יריב משופשף, חשד כבד עלה במוחו שלא הרפה ממנו רגע אחד.

הוא שלח הודעה לחוזליטו שהוא אינו מכבד את ההתחייבות שלו, אין לו צורך בכל העבודה ואם הוא רוצה הוא יכול לתלות את העבודה על קיר המעבדה כסקיצה טובה לתרגיל זיוף משוכלל ביותר.

חוזליטו התרעם על מומי, הוא המטיר עליו שלל "ברכות" באינדיאנית עסיסית, דבר ראשון הודיעו שאין נטישת עסק באמצע, הוא עשה את כל המאמצים להניב מסמך מלוטש ביותר שהיה מכובד בכל מקום, אם הורע מזלו (נסתחפה שדהו) שהצדיקה שלו החליטה להתגרש ממנו והוא כבר לא יכול לעשות איתה עסקים זו הבעיה שלו, הוא עבד על הממסך חודשים ארוכים והכין את כל מה שהיה צריך כדי שיגש לבית משפט בזה די כדי לחייב אותו בהסכם.

"אם היית מאבד את המסמך ברחוב ובשל כך אתה לא יכול להוציא את הכסף, האם גם אז היית מתפטר ממחויבותך לשלם לי? אם אמכור לך בית ומיד אחרי הקניה הייתה הצפה והבית שלך נהרס האם תוכל להתחרט? ברגע שהשלמתי את כל החלק שלי, אני רואה את עצמי כזה שביצע את העסקה סופית, זה שמזלך הרע מונע ממך לגשת לבית המשפט זוהי בעייתך, זה בדיוק אותו דבר ככל הדוגמאות שהבאתי לך"

הוא הודיע למומי שאם לא יכבד את ההסכם, הוא יכניס את כל החברים הטובים שיש לו משבט הקומנצ'קי (שבט אינדיאני גדול שחלקו מצוי במקסיקו וחלקו בברזיל) ועל זה ישלם בראשו.

"אתה מעז להיתמם לך, אני זוכר היטב את השיחה שהייתה לך איתי, בו שאלת אותי למה אני עומד לנשל את הילה מהנכסים, דיברת יותר מדי בזכותה, יש לי את ההרגשה ששלחת לה איזו הודעה בדבר המסמך שארגתי כנגדה במטרה לנשל אותה מכנסיה, רק מסמך כזה יכול היה לשבש את כל התוכנית, בלעדי זאת אין הסבר לכל הסיפור" התריס מומי כנגדו.

"ראשך קודח סיפורים, אולי תוכל לומר לי באיזה דרך וצורה יכולתי להודיע לה? הרי אין לי בכלל שום פרט של אשתך, אתה יודע היטב שהייתי בכלל אותו זמן בעבודה או במשרדי כעו"ד, לא הייתה לי כל אפשרות לנטוש את המקום ולהוציא את המסמך, המסמך עד לפני יומיים שלושה בכלל לא היה מושלם, לא הייתה לי את האפשרות לעשות צעד אחד כדי להתריע בפניה. כך שכל הסיפור שלך אינו קביל, אתה פשוט מנסה להתחמק מלשלם את מה שהתחייבת לי.

ובכלל.. לדעתי העסק שלך כלל אינו אבוד, אם אתה קשוח תציג את המסמך בבית המשפט, אני יכול לסדר שהמסמך הזה תקף כבר מלפני שנה עוד הרבה לפני שהתגרשת מאשתך, את העסקים עשית עמה עוד הרבה לפני שהיא החליטה להתגרש, תאמר בבית המשפט שהיא מנסה להתחמק מלקיים את החלק שלה בתרגיל של גירושין והרחקה, שבאו כדי לבטל את העסקה שעשית עמה."

"הברקת, אם אצליח בתרגיל הזה, אשלם לך את חלקך, אבל כל עוד לא הצלחתי בתרגיל, אני לא חש את עצמי מחויב לשלם לך אפילו סנט אחד" סגר מומי את הנושא בטריקת טלפון מהירה.

סיפור / מתוך המדור 'מעדני מלך' באספקלריא הנוכחי

הגביר ששם בוויטרינה בקבוק שבור

מסופר על יהודי משולח שיצא לאוסטרליה הרחוקה לקבץ צדקה כשהתקרבה שבת חיפש מקום להתארח בו החליט לצאת לשוק ולעקוב אחר רוכשי הדגים לצוד מארח טוב, והנה כרכרה הדורה עצרה במקום וגביר נכבד ירד ממנה ובקש לטרוח בעצמו ברכישת הדגים, תיכף פנה אליו היהודי ושאלו האם ניתן להתארח אצלו בשבת, והלה נענה בשמחה, כשהגיעו לבית ראה שאכן צדק הבית כולו הדר ופאר, אך בוויטרינה נחה לה תעלומה לצד שכיות החמדה ניצב לו בקבוק שבור, מכיוון שהתבייש שתק, לפני הפרידה לאחר שהודה לו על האירוח אזר אומץ לשאול את בעל הבית למה הבקבוק השבור הזה שמור בוויטרינה, השיב הגביר זה סיפור חיי התייתמתי כילד ונאלצתי לעזוב את המלמד ולצאת לעבוד כדי לתמוך באמי האלמנה ובאחי ובאחיותי, וברוך השם הצלחתי להרוויח כסף אך לא הצלחתי לשמור את דמות ילד החיידר שבקרבי, ויהי היום אני מתהלך ברחוב ומבחין בילד חמד עטור פאות שעומד ובוכה המחזה החוזר אותי באחת לעצמי, החלטתי לעזור לו ושאלתי מה קרה, השיב לי הילד היום בלילה חנוכה אבא שלח אותי ללוות כסף משכן ולרכוש בקבוק שמן זית להדליק בו הנרות, אבא הזהיר אותי לא לרוץ אבל למרות זאת בדרך חזור מעדתי והבקבוק נשבר עכשיו איך אשוב לאבי בלי שמן, נתתי לו כסף בקשתי ממנו שיקנה שני בקבוקים אחד לו ואחד לי, ובאותו רגע חשבתי עם עצמי במעשה הזה, והתחלתי להרהר ולעשות חשבון הנפש על המצב הרוחני שלי איך אני אשוב לאבא שבשמים בלי שמן לחנוכה, כמו שאמר ראובן לשבטים וכמו שאמר יהודה ליוסף איך אעלה והנער איננו איתי, ולזאת קבלתי על עצמי להתחזק ולשוב להיות קשור לתורה, ולכן כאשר הילד חזר והביא את שני בקבוקי השמן ובאותו רגע החלטתי ליטול עמי גם את בקבוק השמן השבור למזכרת בגלל הבקבוק שנשבר התעוררתי לעשות חשבון הנפש ולחשוב על מעשי מה אני יענה לעתיד לבוא.